

TÜRKÇEDE PEKİŞTİRME
(ANLAMSAL, SÖZDİZİMSEL, YAZIMSAL)

Duygu KAMACI

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2014

TÜRKÇEDE PEKİŞTİRME
(ANLAMSAL, SÖZDİZİMSEL, YAZIMSAL)

Duygu KAMACI

T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili Bilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2014

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Duygu Kamacı tarafından hazırlanan Türkçede Pekiştirme (Anlamsal, Sözdizimsel, Yazımsal) başlıklı bu çalışma 09.01.2014 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Türk Dili Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. İlknur KEÇİK

Üye Prof. Dr. Erdoğan BOZ

(Danışman)

Üye Doç. Dr. Can ÖZGÜR

Üye Doç. Dr. Ferruh AĞCA

Üye Yrd. Doç. Dr. Dilek ATAİZİ

ONAY

09/01/ 2014

(İmza)

Doç. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

ÖZET

TÜRKÇEDE PEKİŞTİRME (ANLAMSAL, SÖZDİZİMSEL, YAZIMSAL)

KAMACI, Duygu

Yüksek Lisans-2014

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Dillerin konuşucuları kimi zaman anlatımı güçlendirmek, pekiştirmek adına çeşitli yollara başvururlar. Söz konusu yollar çok daha önceden geleneksel yöntemle dilbilgisi eserlerinde ele alınmıştır. Ancak belirlenen kaideler sadece kısıtlı tümcelerde tanıklanmıştır. Oysa dil bütünüyle değerlendirilmesi gereken bir yapıdır. Dil konuşucularının pekiştirme için başvurduğu yolların bir de bağlam odaklı ele alınması gerekmektedir.

Çalışmamızda bağlamda meydana gelen pekiştirmeli anlatımlar tespit edilmiştir. Söz konusu pekiştirmeler anlamsal, sözdizimsel ve yazımsal olmak üzere üç ana başlıkta ele alınmıştır.

ABSTRACT

STRENGTHENING IN TURKISH LANGUAGE (SEMANTIC, SYNTACTIC, TYPOGRAPHICAL)

KAMACI, Duygu

Master Degree-2014

Department of Turkish Language and Literature

Field of Turkish Language

Adviser: Prof. Dr. Erdogan BOZ

Speakers of the language sometimes apply various ways to strengthen reinforce the expression. Previously, this ways are discussed in traditional grammar books. But this principles are stated only on the basis of sentences. However language is a form that must interpret completely. Various ways which used by speakers of the language must approach with context-oriented.

In this research, the corpus has been identified intensive expressions that occurring in the context. This intensive expression has been examined three categories which semantic, syntactic and typographical.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
EKLER LİSTESİ	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

DİLBİLGİSİ, DİLBİLİM VE PEKİŞTİRME

1.1. DİLBİLGİSİNDEN DİLBİLİME	3
1.2. PEKİŞTİRME (INTENSIVE, STRENGTHENING)	19

2. BÖLÜM

ANLAMSAL PEKİŞTİRME

2.1. YİNELEME YOLU İLE YAPILAN PEKİŞTİRME.....	24
2.1.1. Aynı Anlama Gelen Sözcük Yinelemesi	26
2.1.1.1. Aynı Anlama Gelen Ad Yinelemesi	27
2.1.1.2. Aynı Anlama Gelen Sıfat Yinelemesi	28
2.1.1.3. Aynı Anlama Gelen Belirteç Yinelemesi	28

2.2. ORTAK ANLAM ALANINA MENSUP SÖZCÜKLERİN BİR ARADA KULLANILMASI İLE YAPILAN PEKİŞTİRME	29
2.3. KARŞIT ANLAMLI SÖZCÜKLERLE YAPILAN PEKİŞTİRME	31
2.4. SÖZDE SORU İLE YAPILAN PEKİŞTİRME.....	33

3. BÖLÜM

SÖZDİZİMSEL PEKİŞTİRME

3.1. BİREBİR YİNELEMELER İLE YAPILAN PEKİŞTİRME.....	39
3.1.1. Birebir Tümleç Yinelemesi	39
3.1.2. Birebir Söz Öbeği Yinelemesi	41
3.1.3. Birebir Sözcük Yinelemesi	44
3.1.3.1. Birebir Ad Yinelemesi	44
3.1.3.2. Birebir Sıfat Yinelemesi	48
3.1.3.3. Birebir Adıl Yinelemesi	51
3.1.3.4. Birebir Belirteç Yinelemesi	52
3.1.3.5. Birebir Eylem (Birleşik Eylem) Yinelemesi	53
3.1.3.6. Birebir İlgeç Yinelemesi	55
3.1.3.7. Birebir Ünlem Yinelemesi	55
3.1.3.8. Birebir Bağlaç Yinelemesi	56
3.1.4. Birebir Ek Yinelemesi	57
3.1.4.1. Varlık ve Yokluk Eki Yinelemesi	57
3.1.4.1.1. Varlık Eki Yinelemesi	58
3.1.4.1.2. Yokluk Eki Yinelemesi	58
3.1.4.2. Ayrılma Durum Eki Yinelemesi.....	58

3.1.4.3. Çokluk Eki Yinelemesi.....	59
3.1.4.4. Kişi Eki Yinelemesi	60
3.1.4.5. Şimdiki Zaman Eki Yinelemesi	61
3.1.4.6. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki Yinelemesi	63
3.2. EKSİLTİLİ CÜMLE İLE YAPILAN PEKİŞTİRME.....	64
3.3. ESNEK SÖZDİZİMİ VE SÖZDİZİMSEL PARALELİZM İLE YAPILAN PEKİŞTİRME	66

4. BÖLÜM

YAZIMSAL PEKİŞTİRME (TİPOGRAFİK PEKİŞTİRME)

4.1. NOKTALAMA İŞARETLERİ VE İTALİK KARAKTER İLE YAPILAN PEKİŞTİRME	68
4.1.1. Tırnak İşareti Kullanımı	69
4.1.2. Tek Tırnak İşareti Kullanımı.....	70
4.1.3. İtalik Karakter Kullanımı	71
4.2. YAZIMSAL SAPMA İLE YAPILAN PEKİŞTİRME.....	71
4.2.1. İkonik Pekiştirme	73
SONUÇ	75
KAYNAKÇA.....	77
EKLER.....	82

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	:	adı geçen eser
Alm.	:	Almanca
Arp.	:	Arapça
bkz.	:	bakınız
doğ.	:	doğumu
Fr.	:	Fransızca
I⁴	:	ı,i,u,ü
İng.	:	İngilizce
M.Ö.	:	milattan önce
M.S.	:	milattan sonra
öl.	:	ölümü
s.	:	sayfa
ss.	:	sayfalar arası
T.	:	Türkçesi
yak.	:	yaklaşık
yy.	:	yüzyıl

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Taranan Eserler Listesi	81
Ek 2: Terim Dizini	82

ÖNSÖZ

Wittgenstein dil oyunları üzerine kafa yorup bütün felsefe problemlerini dil problemine indirgerken aslında bizlere de bir kapı aralamış oluyordu. Dilin dünya ve düşünce ile olan ilgisi hakkında yürüttüğü fikirleri sayesinde uzun süredir üzerinde düşünülen, kuralları konulan, sınırlandırılmaya çalışılan dil, artık bir fenomen olma özelliği gösteriyordu.

Dilin bir fenomen halini alması, dil adına yapılan ve yapılacak olan araştırmaların da mahiyetini artırmıştır. Hayatımızın merkezinde yer alan ve düşüncelere yön veren böylesi bir olgu üzerine çalışmak, en başından beri bana keyif vererek dil adına yaptığım araştırmaları akademik zorunluluk olmaktan çıkarmış, bir uğraş halini alarak disiplinlerarası dil araştırmalarına da dikkat kesilmemi sağlamıştır. Bu çalışma da böylesi bir dikkatin mahsulü niteliğindedir. Geleneksel öğretilerin dışında daha dinamik disiplinler ile tanışarak dili tahlil etmek, dile farklı bir açıdan bakabilmeyi denemek, insanı dil ile anlamak bana heyecan veriyor. Umuyorum ki uzun yıllar boyunca bu heyecan ve dile olan bu tutkum devam edecek.

Öncelikle bu heyecanı benimle paylaşan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Erdoğan Boz'a, derlem eserlerini tespit etmedeki yardımlarından ötürü Prof. Dr. İbrahim Şahin ve Doç. Dr. Ferruh Ağca'ya, Almanya'da bulunduğum süre içinde görüş ve önerileri ile tezime katkıda bulunan Prof. Dr. Hendrik Boeschoten, Prof. Dr. László Károly ve Dr. Julian Rentzsch'e ve bu zorlu süreçte yanımda olan kıymetli aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Duygu KAMACI

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Araştırmanın amacı, *pekiştirme* (strengthening) bahsini dilbilgisinin geleneksel yaklaşımından uzaklaşarak ele almaktır. Türkçenin pekiştirme yolları, söz konusu dilbilgisi eserlerinde zaten belirlenmiştir. Ancak bu belirginlik, sadece pekiştirilmiş sözcük veya söz öbeğinde meydana gelen ve tümce anlamını etkileyen hususlardır. Anlam sadece sözcük, söz öbeği ve tümce bazında ele alınmaması gereken bir kavramdır. Dillerin devinen yapısı, onları çağdaş dilbilim kuramları eşliğinde daha etraflıca ele almayı gerektirmektedir.

Araştırmanın kapsamını, 1928 ile 2012 yılları arasında Türkiye Türkçesi ile roman türünde kaleme alınmış on adet eser oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmada Türkçenin bağlam odaklı pekiştirme yollarını tespit etmek adına 1928 ile 2012 yılları arasında yayımlanmış on adet roman bağlam odaklı incelenmiştir. Söz konusu romanlar ve ilk baskı tarihleri şu şekildedir: Yeşil Gece (1928), İbrahim Efendi Konağı (1939), Huzur (1948), Biz İnsanlar (1959), Küçük Ağa (1963), Tehlikeli Oyunlar (1973), Sevgili Arsız Ölüm (1983), Kara Kitap (1990), Şahbazın Harikulade Yılı 1979 (2007), Su (2012).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın amacına hizmet edebilecek eserler onar senelik periyotlar içinden seçilmiş ve erken dönem eserlerin birinci baskılarına ulaşılmıştır. Son dönem eserlerin geç tarihli baskılarında sadeleştirme yapılmadığı için birinci baskı dışındaki baskılardan da yararlanılmıştır. Derlemeden elde edilen veriler araştırma metnine aktarılırken, yazarın tercih ettiği imla ve noktalamayı korumaya özen gösterilmiş ve üzerinde herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.

Geleneksel dilbilgisi ve anlambilim kaidelerinden uzaklaşarak kimi verilere ulaşılmış ve bu veriler anlamsal, sözdizimsel ve yazımsal olmak üzere üç ana başlık

altında sınıflandırılmıştır. Araştırmanın ikinci ve üçüncü bölümünde derlemden alıntı yapılırken konu ile ilgisi olan tümce, söz öbeği, sözcük ve ekler italik yazımla diğerlerinden ayırt edilmiştir. Dördüncü bölümde ise tipografik unsurlar ele alındığı için derlem örneklerini aktarırken herhangi bir italik yazım kullanılmamıştır.

1. BÖLÜM

DİLBİLGİSİ, DİLBİLİM VE PEKİŞTİRME

1.1. DİLBİLGİSİNDEN DİLBİLİME

Dillerin kökeni, gelişimi, yapısı, diğer diller ile olan akrabalığı öteden beri merak konusu olmuştur. Milattan önceki yıllarda dilin, bilimsel bir disiplin olarak ele alınmasından ziyade, kendi içyapısına ve kurallarına dair çalışmalar yapılmıştır. Geçmişte dilbilgisi çalışmaları esas itibariyle dinsel kaygılar etrafında şekillenmiştir.

Eski Babil’de M.Ö. 1900 yıllarında konuşma dilinde gerçekleşen Sümerceden Akadçaya geçiş ve uzun süre hüküm süren *çiftdillilik*, dilbilgisi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. *Sargonic Dönem* olarak adlandırılan M.Ö. 2300-2150 yılları arasında konuşma dili olarak Akadça baskın olmuştur (Woods, 2006: 92). Ancak M.S. yaklaşık I. yüzyıla kadar Sümerce kutsallığı nedeniyle özellikle edebi dilde ve çeşitli ritüellerde hâkimiyetini korumuştur. O dönemden kalan çeşitli envanterlerde (makbuz, nöbet listesi gibi) Sümerce adlar, özellikle de eylemler Akadça karşılığıyla verilmiştir (Campbell, 2002: 81).

Hint geleneğinde de süreç bu şekilde işlemiştir. Bilindiği üzere M.Ö. 1200’lü yıllara ait olan Veda’lar¹, Sanskritçenin en eski dini metinleridir. Sanskritçe de diğer diller gibi zamanla değişim göstermiştir. Bu nedenle dönemin kutsal metinlerinden olan Veda’ları anlayabilmek için kimi kaideler belirlenmiş ve insanların bu kaideler vasıtasıyla arkaik dili öğrenmeleri, ayrıca ritüellerdeki sözlü performanslara katılımları sağlanmıştır. Patañjali (M.Ö. 150’ler) ve Kātyāyana (M.Ö. 300’ler) ilk dönem Hintçe dilbilgisi çalışmalarında önemli isimlerden olmuşlardır:

“Dil sorunlarını dinsel kaygılarla ele alan, kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan kutsal betiklerin dilini titizlikle korumayı amaçlayan eski Hintlilerden, Vedaların dili

¹ “Veda dininin dört kutsal kitabı. Sanskritçe *bilgi* demektir. Ancak *Veda* deyimi, gözle görmek ya da okumakla elde edilen bilgiyi değil, kulak yoluyla işiterek alınan bilgiyi dile getirir. İncelemeci Söderblom bu kitapları “insanlığın en eski kutsal kitabı” olarak niteler. Kimi incelemeciler de bu bilgilerin İ. Ö. XVI. Yüzyılda Hindistan’ı ele geçiren Ârî’lerden (ki zaten sonradan bu gruplar Hint-Avrupa deyimiyle adlandırılmışlardır) edinildiği kanısındadırlar. Sanskritçe yazılmış olan Veda’ların en eskisi Rig-Veda’dır. *Saõa-Veda*, *Yajur-Veda* ve *Atharva-Veda* onu izlemiştir.” Hançerliođlu, O. (2010). *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 540.

Sanskritçeye ilişkin dilbilgisel betimlemeler, ses ve anlam incelemeleri, sesçil çevriyazılar kalmıştır. Ulaştıkları yetkinlik bugün de dilbilimcileri şaşırtan Hintli dil bilginlerinin en ünlüsü, Astadhyayi (Sekiz Kitap) adlı yapıtın yazarı Panini'dir (M.Ö. V. ya da IV. yy.). Bu çalışmalar Batı'da ancak XIX. yüzyılda tanınacaktır." (Vardar, 2001:23)

Yunan geleneğinde ise Homer'in (M.Ö. 850'ler) yazmaları yönlendirici bir işleve sahip olmuştur. M.Ö. V. ve III. yüzyıllar arasında eğitim müfredatında Homer önemli yer tutmuş, onun kullandığı dil ile sonraki yüzyıllarda kullanılan dil değişiklik gösterince Yunanca adına dilbilgisi çalışmalarının yapılması da elzem olmuştur. Bu gelenekte Platon (M.Ö. 427-347), Aristo (M.Ö. 384-322) ve Stoacılar sözcüklerin kökeni ve birbirleri ile olan anlam ilişkileri hakkında -daha geniş anlamda dil ile dünya arasındaki ilişki hakkında- görüşlerini ifade etmişlerdir (Campbell, 2002: 82).

"Stoacıların bakış açısından önermelerin başkaca şeylerle olan ilişkisi pek de kolay bir ilişki değildi. Önermeler sadece onları ifade eden cümlelerden değil, fakat bilinçli hayatta önemli bir yer tutan duyum ya da imgelerden, varoluşları onları doğru, yoklukları da yanlış hale getiren durumlardan farklılık göstermekteydi." (Cevizci, 2010: 453)

Helenistik dönemde kurulan İskenderiye ve Bergama ekolleri dilbilgisi üzerine çalışmalar yapmışlardır. Ancak bu iki ekol, dil konusunda ihtilafa düşmüştür:

"MÖ III. yüzyılda, bu iki merkez arasında, eski "tabiat-anlaşma" tartışmasını andıran ve sürdüren bir çatışma meydana gelmiştir. Buna göre, insan dilinin işlenmesinde belli bir düzen vardır; dilin yapısı ve çalışma şekli belli kurallara bağlanabilir; benzer anlamlı kelimelerin benzer şekilde çekilmeleri de bunu gösterir. (...) İskenderiye okulundakiler, dildeki düzenliliği kabul ettikleri için kendilerine düzenciler denmiştir. Karşılığında bulunan Bergama okulundakiler ise dilde kesin bir düzen olmadığı fikrini savunmuşlar ve düzencilerin bulmuş olduğu düzenliliklerdeki aykırılıkları ortaya çıkardıkları için kendilerine aykırıcular adı verilmiştir." (Başkan, 2003: 27)

Latin geleneği, Yunan ile paralel biçimde seyrederek. Bu dönemde Aelius Donatus (M.S. IV. yy.) ve Priscian (M.S. VI. yy.) sonraki yüzyılları da etkileyecek önemli çalışmalara imza atmışlardır:

"Romalı gramercilerin yaptıkları şeylerden birincisi Grek gramerini Latinceye uygulamak olmuştur. Böylelikle, Latincenin özellikleri, Grekçe açısından ele alınarak

daha belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. İkincisi ise Latincenin ışığı altında Grekçenin yeniden incelenmesi olmuştur. Böylelikle, Greklerin gözden kaçırdıkları bazı noktalar Romalı gramerciler tarafından ortaya çıkarılmıştır.” (Başkan, 2003: 29)

Bambaşka bir coğrafyada kök salan Arap dilbilgisi geleneğinin kökeni, Yunan geleneğine, özellikle de Aristo’ya dayanır. Diğer dillere mensup kullanıcıların kaygılarına eşdeğer olarak Arapçada da kutsal Kur’an dilinin korunması adına çalışmalar yapılmıştır. Yaklaşık VIII. ve IX. yüzyıllarda Arapça değişmiş ve bununla bağlantılı olarak dilbilgisi çalışmaları da hız kazanmıştır. Abū al-Aswad al-Du’alī (öl. yak. 688) vurgu işaretlerini ilk kez kullanması ve Arapça dilbilgisi üzerine çalışan ilk araştırmacı olması bakımından önem arz etmektedir (Bahramian, Azarnoosh ve Poor, 19 Ekim 2012). X. yüzyılda yaşayan İbni Cinni (934-1002), Arap dilbilgisi tarihinde önemli bir isim olmuştur. O yüzyılda Basra, Bağdat ve Küfe ekolleri dil adına çalışmalar yapmışlar, tıpkı İskenderiye ve Bergama ekolleri gibi kimi konularda anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Ancak İbni Cinni bu tartışmalardan uzak kalmış, özgün bir şekilde çalışmalarını sürdürmüştür:

“İbn Cinnî'nin ilmî ve fikrî faâliyetleri bir bütün olarak gözden geçirildiğinde, muâsırı bir çok dilci gibi mesaisinin hemen hemen tamamını lisânî ve edebî ilimlerin teşkil ettiği görülür. Ancak onu, muâsırı ve özellikle kendisinden önceki dilcilerinden ayıran en önemli özelliği, tamamen rutin hale gelmiş ve sade bir kıyas geleneğine bağlı olarak, iki mektep (Basra-Küfe) arasında rekabete ve taassuba dayalı olarak, artık yerleşmiş kurallar üzerinde spekülâtif ve faydasız tartışmalar şeklinde sürdürülegelen geleneksel çizgiden büyük ölçüde ayrılmış, dil ve onunla ilgili problemlere farklı bir açıdan yaklaşmak istemiştir. Nitekim o, her şeyden önce, fıkıh ve kelâm usûllerinde olduğu gibi, nahiv ilminin de bir usûlünü (metedoloji) yazmak istemiştir. Bu itibarla İbn Cinnî, daha sonraki dönemlerde sistemli bir hale getirilen nahiv usûlü ilminin temel ilkelerini koyan ve bilimsel anlamda bu hususa eğilen ilk nahiv usûlcüsüdür.” (Yavuz, 1988: 255)

İbrani geleneği de diğer geleneklerde olduğu gibi kutsalı, yani Eski Ahit’i anlamaya yöneliktir. Bu gelenek daha çok Arap ekollerinden etkilenmiştir. Said bin Yusuf al-Fayyūmī (882-942) ilk İbrani dilbilgisini ve sözlüğünü yazması açısından önemli bir isimdir. Diğer önemli isimlerden olan İbn Janā (doğ. yak. 980-?) ise *Kitab al-Luma* adlı eserinde İbranicenin sınırlarını tam belirlemiş; İbranice, Arapça ve diğer dillerin ad, eylem, edat olmak üzere üç ana parçaya sahip olduğunu ifade

etmiştir. Onun bu tespiti Aristo zeminli Arap geleneğinden etkilendiğini göstermektedir (Campbell, 2002: 83).

Orta Çağ'da Arap geleneğindeki yükselişi yakalamak adına Batı'da diyalektiğe yönelik söz konusu olmuş ve Latince çeviri faaliyetleri başlamıştır. Böylelikle Latin geleneğinin öne çıkan kişileri olan Donatus ve Priscian tekrar önem kazanmış, dilbilgisi yazarları Aristocu görüş çerçevesinde *evrensel dilbilgisine* (universal grammar) adım atmışlardır. İzleyen yüzyıllarda anlambilim adına da çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Başkan, 2003: 25).

Pierre Abélard'ın (1079-1142) *Dialectica ve Grammatica* adlı eserleri, Orta Çağ dilbilgisi ve dil felsefesi için önemli olmuştur. Abélard, Aristocu görüş üzerine mantık katmanını da ekleyerek Tümel Kavgası'nı başlatmıştır:²

“(…) Ortaçağ'da Roscelinus'un nominalizmine, yalnızca, dine ve teolojiye sağladığı destekten dolayı, kavram realizmini benimseyen filozoflar tarafından değil, fakat “aynı sözcüğün, farklı şeyler için nasıl kullanılabilirdiği” sorusunu cevaplama çabası içinde olan düşünürler tarafından da karşı çıkmıştır. Sözü edilen soru, on ikinci yüzyılda, Champeaux'lu William ve öğrencisi Abelardus tarafından ele alınmıştır. Bu düşünürlerden William tümel konusunda, kavram realizminin savunuculuğunu yapmış ve aynı sözcüğün, birçok farklı şey için, bu şeylerin en azından bir bakımdan özdeş olması dolayısıyla kullanılabilirdiğini öne sürmüştür. Buna göre, bir bireyler çokluğuna yayılan bu karakter, gerçek bir tümeldir; aynı tümelden pay alan ve bundan dolayı aynı türün üyesi olan bireyler, birbirlerinin aynıdırlar. Champeaux'lu William'ın söz konusu tümel görüşü, öğrencisi Abelardus tarafından, Platon'un kendi İdealar teorisiyle ilgili mantıksal güçlüklerle işaret ettiği Parmenides adlı diyalogunun argümanlarına benzer argümanlarla eleştirilmiştir. Buna göre Sokrates'in insan olduğunu iddia etmek ise eğer, bu takdirde Sokrates diğer insanlardan daha az ya da daha çok insan olur. (...) İnsanlar, bireysel şeyler veya tikel varlıklar arasındaki farklılıkları bir kenara bırakarak, onların ortak yönlerini soyutlarlar ve böylelikle de, tümel kavramların meydana getirirler. Sözcükler, işte bu kavramların yerini tutar;

² “evrensel (universal) *genel* bütün insan dillerinde var olduğu kabul edilen özellik. Üretici Dilbilgisi, dilde biçimsel evrenseller arasında ayırım yapar. Biçimsel evrenseller dilbilgisinin işleyişi için gerekli koşullardan oluşur. Bu koşullar bileşen sayısı, kural türleri, sıralama/diziliş aşamaları, dönüşüm kuralları vb.'lerdir. Asıl evrenseller ise dil verilerinin çözümlenmesinde kullanılan adöbeği, eylemöbeği gibi ulamlar ile [\pm canlı], [\pm soyut] gibi anlamsal özelliklerdir. Greenberg tümce içindeki temel sözcük diziminden dilin özelliklerini öngören sezdirimsel evrenseller ileri sürer. Genelce, tümel de denir.” (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 125)

insanlar, sözcükleri, bu sözcüklerin yerini tuttuğu zihinsel kavramların ya da soyut imgelerin ışığında, ayrı ve farklı bireysel şeyler için kullanırlar.” (Cevizci, 2010: 1551)

Orta Çağ'da -yaklaşık XIII. yüzyılın ikinci yarısında- dil adına ifade edilebilecek diğer önemli gelişme ise *kuramsal dilbilgisi* (speculative grammar) teorisi. *Speculative* sözcüğünün kökeni Latince *speculum*dur (ayna) ve sözcüğün anlamı ile bağdaşık olarak söz konusu, teori dilin fiziksel dünyayı yansıtması prensibine dayanmaktadır. Kuramsal dilbilgiciler, evrensel dilbilgisi anlayışını oluşturmuş ve teorilerini epistemoloji, mantık ve metafizikle ilişkilendirmişlerdir. Onlara göre, ad ve adılar 'kalıcılık' , eylem ve ortaçlar ise 'olma' ile ilişkilidir. Kuramsal dilbilgisinin temelinde Donatus ve Priscan'ın düşünceleri yer alır. Üç kuşak olan kuramsal dilbilgiciler Batı literatüründe *The Modistae* ya da *Modists* olarak adlandırılırlar (Kelly, 2002: 2). Dar görüşlü oldukları ve öncelikli olarak Latin odaklı evrensel dilbilgisi çalışmaları yaptıkları için eleştirilmişlerdir. Yine de kendilerinden önceki dilbilgicilerden, günümüz derin yapı ve tümel savunucularından daha tutarlı ve daha teorik olduğu söylenmektedir (Encyclopædia Britannica, 26 Aralık 2012)

XVI. yüzyıla gelinceye değin Modistler izinde giden dilbilgisi çalışmaları, Julius Caesar Scaliger (1484-1558) ile birlikte Aristocu görüşün izdüşümüyle devam etmiştir. Scaliger için dilbilgisi, felsefenin bir parçasıdır. Dilin üretkenliği ve nedenselliği doğadan gelmektedir. Scaliger'in 1540 senesinde yazdığı *De causis language Latiane* (Latin Dili Üzerine) isimli eseri, bilimsel prensip esaslı bir dilbilgisi kitabıdır (McGee, 2000: 316).

XVII. yüzyılda Port Royal dilbilgisi anlayışı, dili mantıkla harmanlayan bir anlayış olmuştur. Bu yüzyılda René Descartes'ın (1596-1650) dil hakkındaki düşünceleri, çağdaşlarını etkilemesi ve yönlendirmesi bakımından oldukça önem arz etmektedir:

“Descartes'ın, dilin sadece insana has bir meleke olduğu yargısının temelinde, şüphesiz ki yeryüzündeki varlıklar arasında “idealar”ın bir tek insanda bulunduğu kabulü yatmaktadır. Descartes'ın felsefesi açısından düşünce ve dil insanda, maddî ve biyolojik evrimin bir ürünü değildir; insanın bir akıllı ruh ile yaratılmış olmasının tezahürleridir. İdealar akıllı ruhta fitratı/tabiatı icabı bulunduğu gibi, dil de insanda fitrî bir melekedir.

Tecrübenin ve öğrenmenin işlevi sadece, bu potansiyeli fiilî hale dönüştürmekten ibarettir.” (Altınörs, 2010: 398)

Yine bu yüzyıl içinde algı ve dil felsefesi odaklı çalışmalar yapan John Locke’un (1632-1704) dil hakkındaki görüşleri dilbilim tarihi için önem arz eder:

“Locke dilin insan için, kendi doğal yapısına Tanrı tarafından yerleştirilmiş “birlikte yaşama” güdüsünün yönelttiği toplumsallaşma olgusunu olanaklı kılan tamamlayıcı bir yeti olduğunu düşünür. Ona göre, düşüncelerin iletişimi olmadan toplumsallığın kolaylıkları ve üstünlükleri de varlık kazanamaz.” (Bravo, 2010: 97)

Orta Çağ’da hüküm süren skolastik felsefe, dil alanındaki çalışmaları doğrudan etkilemiş ve söz konusu çalışmalar teolojik kökenlere dayandırılmıştır. Rönesansla birlikte mevcut zihniyette köklü değişiklikler olmuş, keşifler sonrasında etnik kökenlerin zenginleşmesi dil çeşitliliğini artırmış, ayrıca Latin ve Yunan eserlerine yöneliş de sözlük ve dilbilgisi odaklı çalışmaları da beraberinde getirmiştir. Dil çeşitliliği, *karşılaştırma (comparative)* kavramını ortaya çıkarmış, böylece karşılaştırmalı dilbiliminin temelleri atılmıştır. Karşılaştırmalı dilbilim ile birlikte etimoloji de bu dönemde kıymet kazanmıştır. Karşılaştırmalı dilbilimin odak noktası Hint-Avrupa dil ailesidir. Söz konusu dil ailesine mensup dillerin birbiri ile olan ilişkileri, bugün Hint- Avrupa Dil Teorisi adıyla bilinen *İskit Teorisi (Scythian Hypothesis)* ile açıklanmıştır (Campbell ve Poser, 2009: 13-31). Hint-Avrupa dilleri arasındaki ilişkileri inceleyen Sir William Jones (1746-1794)’un konu hakkındaki ifadeleri dikkat çekicidir:

“Sanskritçe, kadimliği ne olursa olsun, Yunancadan daha kusursuz, Latineden daha üretken ve diğer dillerden daha zarif, daha rafine olan mükemmel bir yapıdır. Ancak, bu diller, fiillerin kökleri ve gramer formlarında güçlü bir benzerlik taşırlar.” (a.g.e., s. 30)

Friedrich von Schlegel (1772-1829) ile karşılaştırmalı dilbilgisi farklı bir boyut kazanmıştır. Çünkü Schlegel, benzerlikleri tespit ederken biyoloji ve karşılaştırmalı anatomi yöntemlerinden faydalanarak alana farklı bir soluk getirmiştir:

“Gerçekten karşılaştırmalı hayvan anatomisinde, benzer hayvanların ortak anatomik yapıları ele alınarak geriye gidilmekte ve önce goril ile orangutan birleştirilip buna maymun eklenmekte sonra geriye gidilerek buna insan da katılıp primatlara varılmaktadır. Kedi, köpek gibi, yavrularını süt ile emziren hayvanlar ile birleştirilen

primatlar bu kere memelileri meydana getirmektedir. Schlegel'in fikrine göre dillerde de bu yol denenmelidir. Böylelikle dillerin birbirleri ile olan aile bağlantılarının derecesi daha açık olarak ortaya serilecektir." (Başkan, 2003: 50)

Hint-Avrupa dilleri dikkate alınarak yapılan karşılaştırmalı dilbilgisi çalışmalarında Grimm Kanunu'nu da bir basamak niteliğindedir. Jacob Grimm (1785-1863) Alman dili üzerinden Hint-Avrupa dil ailesinde meydana gelen çeşitli ses değişikliklerini ve ses denklikleri tespit etmiştir. Grimm'in araştırmaları *Junggrammatiker* olarak da bilinen yeni-dilbilgisicilere zemin hazırlamıştır. Onlara göre ses değişiklikleri dilde hiçbir istisna kabul etmeksizin mekanik olarak meydana gelmektedir (Hamp, Ivić ve Lyons, 8 Kasım 2012).

Yeni-dilbilgisicilere mensup Johannes Schmidt (1843-1901) *Dalga Teorisi* (Wave Theory- Alm. Wellentheorie) ile ağaç modeli yöntemini kullanarak daha çok Alman dili üzerinden bölgesel dil değişikliklerini saptamıştır (Labov, 2007: 345).

Birinci Dünya Savaşı'nın (1914-1918) patlak vermesi ile beraber dilbilimdeki Alman yeni-dilbilgisicilerin hâkimiyeti de sona ermiş, Alman dili esas alınarak yapılan çalışmalar yerini İngilizce ve Rusçaya bırakmıştır. Bu yüzyılda dilbilim adına anılması gereken isimlerden biri şüphesiz ki yapısalcılığın kurucusu Ferdinand de Saussure (1857-1913)'dür. University of Geneva'da 1907-1911 yılları arasında verdiği derslerin notları öğrencileri tarafından derlenmiş ve ölümünden sonra 1916 yılında *Cours de linguistique générale* adı ile yayımlanmıştır. Söz konusu kitap XIX. yüzyıldaki artzamanlı çalışmalar yerine eşzamanlı dilbilim çalışmalarını gündeme getirmesi bakımından önem arz etmektedir. Saussure dili, *söz* (Fr. parole) ve *dil* (Fr. langue) olarak iki katmana ayırmıştır. Mehmet Rifat, söz/dil ayrımına şu şekilde yer vermektedir:

"Dil, tek tek bireyleri değil, bütün toplumu ilgilendiren bir olaydır; bireyüstü bir dizgedir, bir soyutlamadır. Ancak bu dizgenin var olmasıyla insanlar arasında bir bildirişim kurulur. Buna karşılık söz, dil dizgesinin özel ve değişken gerçekleşme biçimidir; daha doğrusu dilin somut kullanımıdır. Dil toplumsaldır (bellek olgusu), söz bireyseldir (yaratma olgusu)." (Rifat, 2008: 26)

Saussure'ün yapısalcılığı sonraki yıllarda Jakobson, Levi Strauss ve Derida tarafından geliştirilmiş, ayrıca edebiyat eleştirisi, tarih, psikoloji, felsefe gibi diğer alanlara da sirayet etmiştir.

Sesbirim (phoneme) ve *sesbilgisel nöbetleşmeler* (phonetic alternations) hakkında fikir belirten Jan Baudouin de Courtenay (1845-1929), terminolojiye *sesletim* (grapheme), *biçimbirim* (morfem) ve *nöbetleşme* (alternation) gibi terimleri kazandırması ile dönemin ön plana çıkan isimlerinden olmuştur (Encyclopædia Britannica, 8 Ocak 2013).

Serge Karcevskij (1884-1955) Saussure'ün fikirlerini Moskova Dilbilim Çevresi'ne tanırken, Roman Jakobson (1896-1982) ve Prince Nicholai S. Trubetzkoy (1890-1938) gibi dilbilimciler bu fikirlerden yola çıkarak yaptıkları çalışmalar ile Prag Dilbilim Çevresi'nin önemli üyelerinden olmuşlardır:

“XX. yy.’daki dil ve yazın çalışmalarını büyük ölçüde etkileyen akımların arasında, Prag Dilbilim Çevresi’nin özel bir yeri vardır. Prag’da, 1926 yılında, V.Mathesius’un (1882-1945) çevresinde toplanan B. Trnka, J. Vachec, B. Havranek, J. Mukarovsky (1891-1975) gibi Çek bilim adamlarının dil sorunlarını tartıştıkları ve bu alanda çeşitli çalışmaları başlattıkları görüldü. Bu arada, R. Jakobson, N. Trubetskoy, S. Karsevski (1884-1953) gibi Rus araştırmacılarının da bu topluluğa katılmasıyla Prag Dilbilim Çevresi kuruldu.” (Rifat, 2008: 31)

Aynı senelerde antropolog Franz Boas (1858-1942), yerel Amerikan dilleri ve kültürleri üzerine araştırmalar yapmış ve onun teknikleri *Amerikan yapısalcılığının* (American structuralism) da temelini oluşturmuştur. Boas, karşılaştırmalı dilbilimin kurucusu addedilen Humboldt’un *dâhili biçimini* (inner form) Amerikan dilleri ile ilişkilendirmiştir. *Handbook of North American Indian Languages* (1911) adlı yapıtı Amerikan-Hint dillerinin morfolojik tasnifini yapması bakımından önem taşımaktadır (Hamp ve Ivić, 8 Kasım 2012).

Boas’ın öğrencisi Edward Sapir (1884-1939) dil ve antropolojiyi sentezleyerek Amerikan dilleri üzerine çeşitli araştırmalar, sesbirim üzerine de kimi teorik çalışmalar yapmıştır. Aynı zamanda kendisi de Humboldt’un fikirlerinden etkilenmiştir. Boas ve onun takipçileri Amerikan yapısalcılığının temeli oluşturmuşlardır. 1921’da yayımlanan *Language* adlı kitabında geçmiş yüzyıllardaki

biçimbilimsel tipolojileri geniş biçimde ele almıştır. Ancak bu eser çoğunlukla XVIII. ve XIX. yüzyıl tipolojilerini içermektedir (Falk, 2004: 924).

Sapir'den sonra öğrencisi Benjamin Lee Whorf (1897-1941), onun dil hakkındaki görüşlerini geliştirmiştir. Bu görüşler, dilbilimde *Sapir-Whorf Hipotezi* olarak bilinmektedir. Hipotezin temelinde Boas'ın bizlere sunmuş olduğu *dilsel görecelik* (linguistic relativity) kavramı yer almaktadır. Bu kavrama göre düşünce, dil ile doğrudan ilişkilidir. Dilin kullanıcıları kendi dilleri için belli bir düşünce sistemi geliştirmiştir ve bu sistem diğer kullanıcıların söz konusu dili tam manası ile anlayamamalarına neden olmaktadır. Kökeninin Alman romantizmine dayandığı pek bilinmese de söz konusu hipotez, uzun yıllar dilbilimin, antropolojinin, psikoloji ve felsefenin gündeminde kalmıştır (Kaye, 2004: 1178).

Leonard Bloomfield (1887-1949) Amerikan yapısalcılığının esas şeklini vermesi ve dilbilimini özerk bir çalışma sahası haline getirmesi bakımından oldukça önemlidir. *Language* (1933) adlı eseri kilometre taşı olarak değerlendirilmektedir. Bloomfield çalışmalarında davranışçı psikolojiden de etkilenmiş, zihin hakkındaki fikirleri ile Boas, Sapir ve öğrencileri ile karşıt görüşte olmuştur:

“Bloomfield'in söz konusu yapıtında yer alan temel ilke ve kavramlar, Amerikan dilbilimcilerini uzun süre boyunca anlamı arka plana itmeye yöneltmiş, böylece yalnızca biçimlerin ele alındığı araştırmalar önem kazanmıştır. Öte yandan Bloomfield'in üzerine düşündüğü dilsel biçimlerin, sesbirimlerin, biçimbirimlerin dağılımlarının incelenmesi dağılımsal dilbilimin doğmasına yol açmıştır.” (Ozil, 1999: 67)

1957 yılında Noam Chomsky'nin (1928-) *Syntactic Structures* adlı kitabı ile dilbilimde yeni bir çağa adım atılmıştır. Bloomfield taraftarlarının aksine Chomsky, *mentalizmi*³ tekrar gündeme taşımıştır. Chomsky'ye göre dilbilgisinin hedefi, dil konuşucularının yeterliliğini açıklayabilmektir. O, sonsuz sayıda tümcenin kurulabilmesinden yola çıkarak *üretici dilbilgisi* (generative grammer) terimi ortaya atmıştır. Chomsky'den önceki teorilerde dillerin hep kısıtlı alanı değerlendirilirken o, sözdizimi üzerine yoğunlaşmış ve bunu yaparken de dildeki yaratıcılıktan bahsetmiştir. Üretici dilbilgisinin birincil özelliği 'yeterlilik' (*competence*)

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Demirezen, M. (1989). “Mentalistic Theory and Language Learning”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:4, ss. 153-160.

kavramına açıklık getirmesidir. Bu teoriye göre tıpkı doğal bilimlerde olduğu gibi, sınırlı mekanizmalar ile beynin sınırsız sayıdaki tümceyi üretmesi test edilebilir veriler ortaya koymuştur. Chomsky, Boas ve Bloomfield taraftarlarından farklı olarak dilbilime yaygın bir çalışma sahası kazandırmıştır (Campbell, 2002: 93-94).⁴

Chomsky'nin teorisinin çekirdeğini evrensellik oluşturmaktadır. Dillerdeki bir dizi değişikliği saptamak adına *evrensel dilbilgisi*ni kurmuştur. Teoriye göre, dil özellikleri doğuştan, biyolojik olarak insana kodlanmıştır. Chomsky, davranışçı psikologların çocukların zihninde *blank slates* diye adlandırılan boş dil kalıpları fikrine karşı çıkarak, onların dili öğrenmeye genetik olarak zaten yatkın olduğunu öne sürmüştür. Teoriye göre dil zor bir yapıdır, ancak buna karşın çocuklar, böylesi karmaşık yapıyı kısa süre içinde kolaylıkla öğrenmektedirler. Chomsky'e göre dil edinimi tecrübeye dayalı olamaz, çünkü çocuklar sınırlı tecrübeleri ile sınırsız sayıda tümce üretebilirler. Böylece dil kazanımı zekâdan da bağımsız olmaktadır. Her çocuk aynı seviyede piyano çalma yeteneğine sahip değildir, ancak her çocuk dili rahatlıkla kullanabilir. Bu durum da onun, sonradan edinilen bir yetenek olduğu fikrini çürütmektedir (a.g.e. , s. 95):

“Grammatikal tümcelerin derin bir yapı üzerinde gerçekleştirilen dönüşümlerin eseri olarak gözükmeleri gerektiğini öne süren Chomsky, söz konusu derin yapıların beyinde evrim yoluyla oluşturulan sentetik kategoriler olduğunu söyler. Ona göre, bu derin yapılar birtakım dilsel tümelleri; yani dünyayı kavramsallaştırmanın bütün dil kullanıcılarına ortak olan yolları ihtiva eder. Chomsky çocukların bu yüzden, dilleri ve kültürleri her ne olursa olsun bir örnek ya da bütünüyle benzer bir dilsel gelişme sergilediklerini söyler. Onun üçüncü bir katkısı, kendi dilsel yeterlik ve icra, özgürlük ve pratik ayırımının, yirminci yüzyılda birçok disiplindeki, örneğin felsefe ve sosyolojideki yapısal araştırmalar için temel ve vazgeçilmez bir eğretilme işlevi görmesinden kaynaklanır.” (Cevizci, 2010:342)

Şekil ve ses bilgisinden ziyade tümce bilgisi üzerine temellendirilen üretici-dönüşümsel dilbilgisi, Amerika ve Avrupa dilbilim geleneğinde köklü bir değişim meydana gelmiştir. Bu sayede 1980'den bu yana 'anlam' ön plana çıkmış, anlambilim ve edimbilime yönelik söz konusu olmuştur. Ancak her ne olursa olsun,

⁴ Chomsky'nin yaklaşımı 'üretici dilbilgisi' ya da 'üretici-dönüşümsel dilbilgisi' olarak adlandırılmıştır. Dönüşümselliği sözdizimsel yapı ile ilgilidir. Örneğin; “Pat burada mı?” tümcesi ile “Pat burada.” tümcesi eşdeğerdir (Campbell, 2002: 93-94).

Üretici-dönüşümsel dilbilgisi günümüz lider dilbilim teorisi olmayı sürdürmektedir. Özetle iki asırlık süreyi kapsayan modern dilbilim, XIX. yüzyılda dillerin kökeni ve karşılaştırma üzerinde yoğunlaşırken, XX. yüzyıl ile birlikte dilbilim sistemi üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (Rodriguez, 2004:697).

Edimbilim, kullanımdan kullanıma ya da bağlamdan bağlama değişiklik gösterebilen ifade/söyleyiş özelliklerini araştıran bir alandır. Genel itibariyle dilin söyleyiş boyutunu ele alması, onu mantık ve anlambilimden ayırır. Edimbilim anlambilimin aksine bir söylemin meydana gelme şartlarını dikkate alarak metinsel ve ifade ötesi unsurları da bünyesine dâhil etmektedir (Cook, 2009:225). Edimbilim, *background assumption* da denen varsayılan edinimler ile ilişkilendirilmiştir. Konumuzun sınırları çerçevesinde tanımlamak gerekirse, *background assumption* yaşam boyu edindiğimiz izlenimlerin, öğrendiğimiz bilgilerin, söyleyiş esnasında zihnimizde belirmesidir. Bu izlenim ve bilgilerin, söyleyişi ve dolaylı olarak bağlamı etkilemesi söz konusudur.

Britannica Ansiklopedisi'nde ise dilbilim ve felsefede, iletişimdeki doğal dil kullanımının araştırılması, daha genel anlamda ise diller ve kullanıcıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi şeklinde tanımlanan edimbilimin, anlambilimden farklı olduğunun altı çizilmiştir (Encyclopædia Britannica, 20 Aralık 2012). Ayrıca edimbilimi, sosyo-bağlamlardaki dil kullanımını yöneten kuralların incelenmesi şeklinde tanımlayan araştırmacılar da mevcuttur (Fujiki ve Brinton, 2003:372).

Edimbilim ve anlambilim arasında sıkı bir ilişki mevcuttur ancak kimi özellikleri bakımından anlambilim ile ayrılan tarafları mevcuttur:

“Anlambilim, sözcük anlamını ve önermelerin doğrulu değerini: edimbilim ise konuşucunun sözcesinde dile getirmeyi amaçladığı anlamı incelemeye yöneliktir. Bir başka deyişle, edimbilimde sözcükler aracılığıyla dile getirilmeyen, yüzeyde görülmeyen anlam incelenir.” (Turan, 2011: 93)

Edimbilim belirli olaylara, zaman ve mekân eğrisi üzerinde konuşucunun kasıtlı *ifadelerini* (utterance) kendisine konu edinirken, mantık ve anlambilim genellikle sadece ifade çeşitleri üzerinde durmaktadır, kullanımdan kullanıma meydana gelen değişiklik ve çeşitlilik onun kapsamında değildir. Bu sebeple çoğu kez *bağlam* (context) ile özdeşleştirilmektedir. Çeşitli araştırmacılar, söz konusu

söyleyişin (utterance) farklı özellikleri üzerine yoğunlaşarak edimbilimin iki farklı dalını ortaya çıkarmışlardır: Near-side ve far-side edimbilim. Near-side edimbilim daha çok olayların ifade ediliş biçimlerini incelerken, far-side edimbilim ise söyleyişin ötesinde söz edimleri üzerine yoğunlaşarak dil ile ne yaptığımız sorusuna cevap arar (The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 15 Ocak 2013).

Akşehirli ise anlam ve edimbilim farkını şu şekilde örneklendirir:

“Anlambilim, anlamı biçim ve anlam arasındaki ikili ilişki olarak ele alır: ‘X, Y anlamına gelir.’ Pragmatik ise anlamı; konuşucu (K), biçim ve anlam arasındaki üçlü ilişki olarak ele alır: ‘K, X ile Y’yi kastedti.’” (Akşehirli, 2004:133)

Mehmet Rifat, ‘XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları’ adlı eserinde edimbilimi “bir sözceyi üretildiği bağlamın içinde ele alan ve bu özelliğiyle de dilbilimdeki temel yenilenmeyi gerçekleştiren dal (kullanımbilim de denir).” olarak tanımlamıştır (Rifat, 2008:122).

Edimbilim 1930’larda Morris ve Pierce ile Viyana çevresi ekolünden Carnap’ın çalışmalarıyla başlamıştır. Edimbilimi bir çalışma alanı olarak ortaya koyan felsefeciler; sözdizimin, dilsel işaretleri birbirine bağlayan biçimsel ilişkileri, anlambilimin ise dilsel işaretler ile bu işaretlerin gönderimleri arasındaki ilişkiyi incelediğini belirterek edimbilimin dilsel işaretler ile söz konusu işaretleri kullanan ve yorumlayanlar arasındaki ilişkileri incelediğini ifade etmişler ve söz konusu üç alan arasındaki sınırları bu şekilde belirlemişlerdir (Turan, 2011: 91). Bu üç alan (sözdizimi, anlambilimi ve edimbilim) işaretler ve işaret sistemlerini inceleyen *göstergebilim* (semiotics) meydana getirmiştir. Ancak göstergebilim bütün işaret sistemlerini kapsam alanına alırken, edimbilim genelde insan dili ve doğal diller üzerinde çalışma sahası oluşturmuştur (Akşehirli, 2004:132).

Edimbilimin *söyleyiş ötesi* (beyond saying) kısmı ile ilgilenen J. L. Austin ve H. P. Grice, bu alanın önemli isimlerinden olmuşlardır.

İngiliz filozof John Langshaw Austin (1911-1960) sözcükler ile farklı şeyler yaptığımıza dikkat çekerek işe *pekiştiriciler* (constatives) ve *edimsel* (performatives) sözceler arasındaki ayrımı yapmakla başlamıştır. Ona göre pekiştirici/betimleyici, bir şeyin doğruluğu ve yanlışlığı üzerine söylenen basit bir yapıdan ibarettir. Edimsel

sözce ise konuşma anında anlam kazanabilme özelliğine sahiptir. Pekiştirici/betimleyiciler doğru ya da yanlış olabilir. Edimseller ise olayın kendisidir, böylelikle doğru ya da yanlış gibi bir sınıflandırmaya tabi tutulmazlar:

“Austin, How to Do Things With Words isimli eserinde sözceleri “gözlemeyeciler” (constatives) ve “edimseller” (performatives) olarak ikiye ayırır. Birinci gruba giren sözceler sadece doğruluk değeri verilebilen sözcelerdir; buna karşın edimseller, doğru ya da yanlış olabilen bir şey bildirmenin ötesinde, başka bir iş daha yaparlar. Yani biz, bazı sözceleri kullanarak bir iş gerçekleştiririz, bir başka deyişle bazı edimlerin gerçekleşmesi ancak bazı sözlerin söylenmesiyle mümkündür. Mesela söz vermek, karar vermek, betimleme yapmak, öykü anlatmak, teselli etmek, evlilik teklifinde bulunmak gibi pek çok edimin gerçekleşmesi için bu edimlere eşlik eden, bu edimleri gerçekleştiren sözcelere ihtiyaç vardır.” (Akşehirli, 2011:149)

Daha sonraları bu teorisini reddederek söz edimlerinin eşzamanlı ve üç boyutlu olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu boyutlardan ilki *seslendirme edimi* (phonetic act), *dillendirme edimi* (phatic act) ve *anlamlandırma edimi* (rhetic act) olarak üç alt başlıkla incelenen *düzsöz edimleri* (locutionary act)dir. Düzsözler anlamlı ifadeler üretirken aynı zamanda doğruluğunu ölçebileceğimiz dilsel ifadeler de üretir. Örneğin, “Su 0°C’de donar.” ifadesi genelgeçer anlamı ile bir düzsöz olma özelliği taşır.

Söz edimlerinin ikinci boyutu ise düzsöz edimi sürecinde gerçekleşen onların görev ve rollerinden bahseden *edimsözler* (illocutionary act)dir. Özür dileme, emretme, soru sorma uyarma, söz verme gibi edimlerin gerçekleşme sürecinde edimsözler de gerçekleşmektedir. Austin edimsözleri *karar belirticiler* (verdictives), *kullanım belirticiler* (exercitives), *zorlayıcılar* (commissives), *davranış belirticiler* (behabitives) ve *serimleyiciler* (expositives) olmak üzere beş kısımda incelemiştir (Austin, 1990: 151-152).

Karar belirticiler (verdictives), karar verme edimi gösteren sözcelerdir ve bu kararlar bir kurul ya da hakem tarafından verilir. Burada önemli olan sonuca ulaşması güç olan bir olgu hakkında muhakemede bulunmak ve karar vermektir. *Kullanım belirticiler* (exercitives) -oy verme, yöneltme, uyarma gibi- edimsözün etkisini belli etmektedir. *Zorlayıcılar* (commissives) ise sorumluluk kabul edildiğini gösteren edimsözlerdir. Söz vermektен ziyade, niyet belirtirken ya da bir başkasını

desteklerken de zorlayıcı edimsözler kullanılmaktadır. *Davranış belirticiler* (bahabitives) ise başsağlığı dileme, kutlama, özür dileme gibi daha sosyal arka planda karşımıza çıkarlar. Son olarak *serimleyiciler* (expositives) ise tartışma, kabul etme, örnek verme, karşılık verme gibi eylemlerde meydana gelen edimsözlerdir. Austin'e göre karşılıklı konuşma ve tartışma anında söz konusu edimsözler rol oynamaktadır (Fidan, 2007: 18-26).

Söz edimlerinin üçüncü boyutunu *etkisözler* (perlocutionary act) oluşturur. Austin'e göre herhangi bir şeyin ifade edilmesinin ardından bir edimin gerçekleşmesi *etkisöz* olarak tanımlanmaktadır (a.g.e., s.18-26).

Edimbilimin diğer bir önemli ismi olan H. P. Grice (1913-1988), anlama konuşucunun yön verdiğini düşünür. Ona göre konuşmacının anlaşılabilirliği dinleyici ile arasındaki bağlam ve bu bağlam içinde oluşturduğu varsayımlar ile ölçülmektedir. Grice dil kullanımını sosyal ve bilişsel davranış olarak nitelendirir (Grice, 1975: 47).

“İngiliz Okulu içindeki "söylenen" ile "demek istenilen" arasındaki ayrıma dikkati çeken Grice (1967, 1968, 1969, 1975a, 1975b)'ın anlambilim incelemesine farklı bir bakış açısı sunan iki önemli katkısı söz konusudur. Anlambilim çalışmalarında öngörülen türncenin anlamını çözümlemenin iletişim sürecinin sadece bir parçası olduğunu belirten Grice, "konuşmacı anlamı" ve "tümce anlamı" ayırımına gitmiştir. Grice'in ikinci önemli katkısı, iletişimde ortak çabanın dinleyici ve konuşmacı arasında iletişimin sağlanması olduğu, bunun için işbirliği ilkesiyle hareket etmeleri gerektiği savıdır.” (Yetkiner, 2009: 7)

John Rogers Searle (1932-) söz edimlerine yön veren kimi kurallardan bahseder. Söz konusu kurallardan ilki, davranış biçimlerini, daha önce var olan eylemleri düzenleyebilecek; kimi zaman emir biçiminde kimi zaman da davranışların niteliğini adlandırmada kullanılan düzenleyici kurallarıdır. Söz edimlerine yön veren kurallardan ikincisi ise yeni davranış biçimleri oluşturan, mantık çerçevesindeki aktiviteleri düzenleyen ve emir tümcesi olarak kullanılmayan kurucu kurallardır (Searle, 1969: 33–36).

Searle, Austin'den daha farklı bir bakış açısıyla söz edimlerini beş başlık altında incelemiştir (Searle, 1989: 12-20). Bu başlıklardan ilki *kesinlemeler*

(assertives) dir. Konuşucunun söylediği şeyin doğruluğunu üstlenmesi kesinlemeyi oluşturur. *Yönlendiriciler* (directives) ise konuşucunun dinleyiciye bir şeyler yaptırma girişiminde bulunmasıdır. “rica etmek, meydan okumak, soru sormak” gibi eylemler bu bakımdan yönlendirici olarak adlandırılmışlardır. *Zorlayıcılar* (commissives) konuşucuyu ileride gerçekleşecek eylemler hakkında sorumluluk altına alan edimlerdir. *Açıklayıcılar* (expressives) ise konuşucu ya da dinleyicinin ruh halinin anlatıldığı söz edim türüdür. Son olarak Searle, daha önceki çalışmalarda eksik bulduğu *bildiriciler* (declarations) sınıfını da çalışmasına eklemiştir. Bildiriciler, önermenin içeriği ile dünyanın gerçekliğinin harmanlanmasıdır. Bildiricilerin başarılı olması için dil dışı etkenlere de ihtiyaç duyulur. Örneğin birinin suçlu bulunabilmesi ve bunun ifade edilmesi için mahkeme ve yargılayacak bir görevlinin olması gerekmektedir. Sonuç olarak Searle, yaptığı sınıflandırma ile Wittgenstein ve diğer düşünürlerin ifade ettiği gibi sınırsız sayıda dil kullanımı olmadığını ortaya koymuştur (a.g.e., s. 28-29).

Austin, Searle ve diğer taraftan Grice’in çalışmalarından sonra Kent Bach ve Robert Harnish *Linguistics Communication and Speech Acts* (1979) adlı çalışmaları ile önemli bir gelişme kaydederek tümleşik bir teori geliştirmişlerdir. Bu teori, Searle ve Austin’in söz edimlerinin temel kuralları baz alınarak Grice’in iletişim hakkındaki düşünceleri üzerine inşa edilmiş bir teoridir. Aynı zamanda Bach ve Harnish düzsöz edimleri ve sınıflandırılması üzerine de yeni düşünceler de üretmişlerdir. Ayrıca *söz edimleri şeması* (the speech act schema- SAS) ile söyleyişin yapısına ilişkin çeşitli detayları irdelemişlerdir (The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 15 Ocak 2013)

Yakın dönem edimbilimcilerinden olan Robert Stalnaker (1940-), 1970 yılında edimbilim tarihine eleştirel bir bakış açısı getirerek, edimbilimin dil felsefecileri ve bazı dilbilimciler tarafından sıradan dil geleneği çerçevesinde gayri resmi muammele gördüğünü ifade etmiştir. Ancak mantıkçı ve felsefeciler tarafından her ne kadar resmi muammele görse de edimbilimin salt mantık çerçevesi etrafında incelendiği için edimbilimsel problemlerin hep göz ardı edildiği üzerinde durmuştur (Stalnaker, 1999: 55-70) .

David Kaplan, kendini edimbilimci olarak adlandırmasa da bağlam ve anlam hakkındaki düşünceleri sebebiyle dolaylı yollardan edimbilime dahil olmuş ve kendi

konseptini bağlam, karakter ve içerik üzerinde temellendirmiştir. Ona göre bağlam; aracı, konum, zaman ve dünyadan oluşan dört katmanlı bir yapıdır. Kaplan, adılar, bağlamdaki işlevleri ve onların ifadeye kattığı anlamı mantık ile ilişkilendirmiş ve söz konusu ifadenin doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında çeşitli fikirler üretmiştir (The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 15 Ocak 2013).

Kaplan'ın teorisinden sonra 60 ve 70'li yıllarda dil felsefesinde *göndergeselcilik* (referentialism) akımı başlamıştır. Göndergeselciler öncelikle “ne söylendiği” sonrasında ise söylenen şeyin adlar ve adlarla olan ilişkisi hakkında çeşitli görüşler belirtmişlerdir. “Venüs Güneş etrafındaki dönüşünü 224.7 dünya gününde tamamlar” tümcesi ile “Çoban Yıldızı Güneş etrafındaki dönüşünü 224.7 dünya gününde tamamlar” tümcesi aynı özneyi refere ettiği için doğru saymışlardır (a.g.e., 15 Ocak 2013).

Neo-Griceans olarak da adlandırılan (a.g.e., 15 Ocak 2013) yakın dönem edimbilim iletişim teorisi ile, konuşucunun ne söylediği ve neyi ima ettiğini mantık kuralları ve *iletişimsel niyet* (meaning-intention) kavramı bakımından yeniden ele alır. Metodoloji ve öğretiler açısından Neo-Griceanlar Grice'ten farklılık göstermektedirler. Bu grup içinde dikkati en çok çeken isimlerden biri şüphesiz Stephen C. Levinson (1947-) olmuştur. Levinson *Genelleştirilmiş Tartışmalı Sezdirim Teorisi* (GCI) ile Grice okuyucularının gözardı ettikleri kimi noktalara temas etmiştir. GCI felsefi bir iletişim teorisi olmamakla birlikte, daha çok ifade biçimlerinin anlamları üzerinde fikir yürüten bir teori olmuştur. Levinson kendi teorisinin genel iletişim teorisinde ufak bir rolü olduğunu belirtmiş ve sadece bir dilbilim teorisi olduğunun altını çizmiştir (Levinson, 2000: 21-22).

Levinson, Grice'le de bağlantılı bir dizi *sezgiselden* (heuristic) bahsetmiştir. Birinci sezgisel ‘ne söylenmediği’, ikinci sezgisel basmakalıp sözlerle ifade edilenler üzerinedir. Üçüncü sezgisel ise alışılmadık biçimde söylenen şeyler hakkındadır. Örneğin “trenin gecikecek olması mümkün” ile “trenin gecikecek olması mümkün değil” ifadeleri arasında alışılmış/alışılmamışlık adına ciddi bir fark mevcuttur.⁵

⁵ GCI hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Levinson, S. (2000). *Presumptive Meanings*, MIT Press, Cambridge.

Günümüz edimbilimi geniş bir alanda faaliyet gösteren bir bilim dalı olma özelliğine sahiptir. Edimbilim; anlambilim, stilistik, sosyolinguistik, psikolinguistik ve *söylem analizi* (discourse) ile ilişkili olup (Akşehirli, 2004: 134) aynı zamanda da oldukça üretken bir dilbilim alanıdır.

Sonuç olarak, genel hatları ile çizdiğimiz dilbilgisi-dilbilim doğrusu üzerinde sayısız çalışmalar, teoriler mevcuttur. Çok dillilik, kutsal ve edebi metinleri anlama ve koruma isteği, dilbilgisi ihtiyacını doğurmuştur. Ancak dilbilgisinin yazılı dili esas alması, tarafsız olmaması, katı kurallar koyması, çalışma alanının kısıtlılığı, değişikliklere açık olmaması ve bilimsel ölçütlere göre değerlendirme yapmaması onu dilbilimden kesin çizgilerle ayırmaktadır. Her ne kadar sistemik işleyişte farklılıklar taşısa da dilbilimin doğuşu, dilbilgisi sayesinde olmuştur. Felsefe, mantık, sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi disiplinler de dilbilim tarihinde önemli rol oynamıştır.

1.2. PEKİŞTİRME (INTENSIVE, STRENGTHENING)

Batı dillerinde *intensive* (İng.), *Intensium* (Alm.), *intensif* (Fr.) şeklinde geçen *pekiştirme* terimi, Arap dili gramerleri dikkate alınarak hazırlanmış erken tarihli dilbilgisi kitaplarında ‘kuvvetlendirme, sağlamlaştırma’ (Devellioğlu, 2006:1066) anlamına gelen *te’kīd* (Arp.) sözcüğü ile karşılanmıştır. Türkiye Türkçesindeki *pekiştirmeye* karşılık Türk dünyasında *güvvetlendirme* (Azeri T.), *güçlendirme* (Türkmen T.), *pekleştirmek/intensiv/kaavileştirmek* (Gagavuz T.) *kuçaytirma* (Özbek T.) *küçeytme* (Uygur T.), *köçeytü forması/intensiv forması/arttırı* (Tatar T.), *köseyev/intensiv* (Başkurt T.), *güçlendiriw* (Kumuk T.), *küçlendiriw* (Karaçay-Malkar), *kuvvatlandırıw/küşeytüw/artıklık* (Nogay T.), *küşeytuw* (Kazak T.), *küşötüü* (Kırgız T.), *tıñdıları/intensiv* (Altay T.), *tudıs* (Hakas T.), *küşeldireri* (Tuva T.), *tudış* (Şor T.) terimleri kullanılmıştır (Naskali, 1997: 69).

Gramer Terimleri Sözlüğü’nde (Korkmaz, 1992:174) *pekiştirme* terimi, “kök kelimenin belirttiği özelliği çeşitli yollarla yoğunlaştırma”, *pekiştirilmiş sözcük* ise “Türkçede ad, sıfat ve zarf soylu sözlerin açık veya kapalı ilk hecelerinin *p, m, r, s* ünsüzlerinden biriyle kapatılması ve meydana gelen hecenin, o sözcüğün başına

eklenmesiyle, benzer hecelerın tekrarı esasına dayanılarak kurulan ve bu yolla ilgili olduğu adın veya eylemin taşıdığı anlamı yoğunluk bakımından güçlendiren sözcük” olarak tanımlanmıştır. Dilbilim Sözlüğü’nde (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 212) bu terim “niteleyici, belirteç ve eylemlerin çeşitli yollarla anlamlarının artırılması işlemi” olarak karşılık bulmuştur.

Topaloğu “pekiştirmeli” maddebaşı ile “kökün belirttiği anlamı güçlendirici nitelik taşıyan, yani anlamı pekiştirilmiş olan ad, sıfat ve zarflar için kullanılır” tanımını yaparken (Topaloğu, 1989: 122); Hengirmen pekiştirmeyi, çeşitli yollarla pekiştirmeli bir anlam kazandırma işlemi olarak nitelendirmiştir (Hengirmen, 1999: 304-305).

Ergin, pekiştirme için *kuvvetlendirme* terimini kullanmış ve kuvvetlendirme edatlarını bağlama edatlarından ayırarak söz konusu edatların dikkati çekme, belirtme ve kuvvetlendirme işlevinden bahsetmiştir (Ergin, 2004: 365). Ayrıca eylemler bahsinde de bildirme ekinin (-dI⁴r) fonksiyonlarından biri olan kuvvetlendirmeye dikkat çeker (a.g.e., s. 331). İyelik ekleri bahsinde ise genel olarak bilinen işlevlerinden başka söz konusu eklerin belirtme ve kuvvetlendirme görevinden de bahsetmektedir:

“Demek ki iyelik eklerinin mülkiyet, aidiyet, bir ismi başka bir isme bağlamak, bir şahıs ifade etmek fonksiyonundan başka bir de belirtme fonksiyonu vardır. Şüphesiz iyelik eklerinin belirtme fonksiyonu da aslında mülkiyet fonksiyonuna dayanır. Zaten mülkiyette de belirtme fonksiyonu vardır. Fakat iyelik eklerinin mülkiyet fonksiyonu düşünülmeden sadece belirtme fonksiyonu ile kullanıldıkları görülür. İyelik eklerinin bu belirtme, gösterme, işaret etme, kuvvetlendirme fonksiyonu ile bilhassa Eski Türkçede ve diğer bazı Türk şivelerinde, ismi başka bir isme bağlamak bahis mevzuu olmadığı halde de, bir şahıs ifade etmediği zaman da getirildiği için, iyelik eklerinin çok fazla kullanıldığı görülür. Bu fonksiyon Batı Türkçesinde de vardır, fakat sayılı misalleri vardı: burası, şurası, başkası, böylesi, kimi (zaman), iyisi mi, doğrusu, işine göre” (Ergin, 2004:225)

Banguoğu’nun pekiştirme meselesine bakışı vurgu, sıfat ve belirteç odaklıdır. ‘*berkitme*’ olarak isimlendirdiği pekiştirmeyi öncelikle vurgu esaslı ele alır. Berkitme vurgusu bir amaç ve duygu bildirimini için söz içinde bir hecenin konuşucu tarafından özellikle vurgulanmasıdır. Söz konusu vurgular anlam

farklılıkları açısından duyuş ve abartma olarak iki kısma ayrılmıştır. Berkitme sıfatlarını vasfın, berkitme belirteçlerinin ise sıfat ve eylemlerde vasfın veya kılınışın yoğunluğunu arttıran sözcük türleri olarak ele almıştır (Banguoğlu, 1990: 348-349).

Korkmaz, pekiştirme işlevli sıfat, belirteç, edat, bağlaç ve ünlemler üzerinde fikir belirtmiştir. Korkmaz'a göre *m*, *p*, *r*, *s* ünsüzleri ile oluşturulan pekiştirme sıfatları, anlamı güçlendirilmiş niteleme sıfatlarından oluşmaktadır. Pekiştirme bildiren belirteçler ise “damla damla, dinlene dinlene, apansız” örneklerinde olduğu gibi işlev bakımından eylemin anlamını pekiştirip güçlendiren belirteçlerdendir. Korkmaz bağlaç görevli olan ile sık sık karıştırılan ki edatının tümceye pekiştirme ve aşırılık anlamı kattığını ifade etmiş⁶, *dA*, *dahi*, *bile*, *mI/mU*, *ise*, *-sA*, *ya* gibi biçimlerin tümcede birbirleriyle ilişkili iki ögenin birini ötekine anlamca güçlendirerek bağlandığını söylemiştir. Son olarak ünlem bahsinde Korkmaz, “aha, da, ha, ya, işte, vallahi, billahi” gibi ünlemlerin pekiştirme işlevli olduğunu belirtmiştir (Korkmaz, 2003).

Üstüner, pekiştirmeyi sözdizimi kuralları, sözcük, ek veya ses unsurlarından birini kullanarak ifade edilenler arasındaki bir sözün belirginleştirilmesi; sözcük, sözcük grubu ve tümce gibi dil birliğinin anlamının güçlendirilmesi, kesinleştirilmesi veya belirttiği kavramın aşırılığının işaret edilmesi; bir unsura dikkat çekilmesi veya bu unsurun ön plana çıkarılması olarak tanımlamakta ve pekiştirme türlerini seslerle, eklerle, sözcüklerle, sözdizimi ile yapılması itibarıyla dört başlığa ayırmaktadır. Üstüner, tekrarların görevlerinden olan güçlendirme, abartma, çoğaltma, genişletme, zenginleştirme, daraltma, sınırlandırma gibi kavramların hepsini pekiştirme dâhilinde kabul etmiş ve pekiştirmeyi sağlayan/pekiştirme görevi yapan unsuru yer aldıkları dil birliğini anlam bakımından güçlendirip, dikkatleri bu unsur üzerine çektiğini belirtmiştir (Üstüner, 2003: 6-13).

İpek, Türkçede Pekiştirme Edatları isimli doktora tezinde pekiştirmenin amaçlarını birkaç madde halinde belirlemiştir:

- “1. Cümlenin anlamını kuvvetlendirmek. 2. Cümlenin anlamında oluşabilecek yanlış anlaşılmaları, sözün kapalılığını ve meydana gelebilecek ihtimalleri ortadan kaldırmak.

⁶ Delice, söz konusu edatların, yüklemi değil de doğrudan tümceyi tamamlaması bakımından *pekiştirme tümleci* olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder (Delice,2007: 160).

3. Söze çeşitli incelikler ve güzellikler katmak. 4. Sağlıklı bir iletişim sağlanmasına yardımcı olmak. 5. Konuşma sırasında bir sözü pekiştirerek dinleyenin zihninde daha kalıcı hale getirmek. 6. Dilin amacı sağlıklı bir iletişim kurmaktır. Pekiştirilmiş söz ile daha sağlıklı bir iletişim sağlamak. Toplumda bireyler arasında referans birliğini pekiştirilmiş söz ile daha iyi sağlanmış olur. 7. Konuşma sırasında konuşmamız her zaman çok açık, net ve düz, dolaysız olmayabilir. Bu tür konuşmalarda eklenen bir pekiştirme unsuruyla konuşmaya daha berrak bir şekil vermek.” (İpek, 2009: 22-49).

Boz, Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi adlı tasnif denemesinde bildirme ekinin temel anlamsal işlevini nesnenin/durumun varlığını ya da yokluğunu kuvvetle veya ihtimalle bildiren bir biçimbirim olarak değerlendirmiş ve kuvvetlendirme/ihtimal ulamlarının düşük düzeyde kullanıldığını belirtmiştir (Boz, 2012: 34).

Bağlamdan hareketle, yazarın ne şekilde pekiştirme yaptığı tespit edilebilmektedir. Üstünova, bağlamı tümce üstü birim şeklinde nitelendirirken tümceler arası anlam bağının unsurlarını şu şekilde özetlemiştir:

- “1.1. Ortak zaman, ortak kişi, ortak nesne, ortak mekan bildiren unsurlar,
- 1.2. Kurucu öğelerden birinin bütünden parçaya, büyükten küçüğe, soyuttan somuta doğru inişe geçmesi,
- 1.3. Olumsuzluk, olumluluk,
- 1.4. Eşanlamlılık, zıt anlamlılık, yakın anlamlılık,
- 1.5. Cümleler arasında karşılaştırma,
- 1.6. Sebep-sonuç ilişkisi,
- 1.7. Soru-cevap bağlantısı,
- 1.8. Tekrarlar,
- 1.9. Aynı sözlük alanına giren kavramlar, anlam ilişkisi kurarlar.” (Üstünova, 2002: 146)

Üstünova'nın dile getirdiği tümce üstü birimlerin anlam bağını kuran özellikler, Levinson'un belirlediği edimbilim prensiplerinden biri olan, anormal biçimde ne söylendiği veya işaretli bir mesajın işaretli bir durumu belirtmesini ele alan *durum/tarz prensibi* (manner) (Blutner ve Solstad, 1998: 11) ve derlemeden elde

edilen veriler eşliğinde Trkęede anlamsal, sözdizimsel ve yazımsal olmak üzere üç farklı pekiştirme türünün mevcut olduğu söylenbilir.

2.BÖLÜM

ANLAMSAL PEKİŞTİRME

2.1. YİNELEME YOLU İLE YAPILAN PEKİŞTİRME

Yinelemeler hakkında yapılan çalışmaların geçmişi M.Ö. V. yüzyılda yaşamış olan Leotinili Gorgias'a kadar uzanmaktadır. Bu tarihlerde sözbilim üzerine kimi çalışmalar yapılmış ve yazın yapıtlarının biçimsel yapısı, *koşutluklar*, *yinelemeler* ve *sapmalar* olmak üzere üç ana başlık üzerinde temellendirilmiştir. Dil ve yazın ilişkisinin neticesi olarak yinelemelerin okuyucunun zihnine anlamsal veriler gönderdiğini söyleyen ve onları hem *deyişbilim* (stylistics) hem de dilbilimin konusu olarak değerlendiren Özünlü, yinelemeleri *sesbilgisel*, *biçimbirimsel*, *sözdizimsel*, *anlambilimsel* ve *metinsel* olmak üzere beş başlık altında incelemiştir. Ses bilgisel yinelemeler bahsinde uyaklardan söz ederek kimi uyak çeşitlerine de yer vermiştir. Biçimbirimsel yinelemeyi ise kendi içinde *bağlaç yinelemesi* (polysyndeton), *önyineleme* (anaphora), *ardıyineleme* (epistrophe), *zıt koşut* (epanalepsis), *kıvrımlı* (anadiplosis), *tırmanma* (climax), *zıt yapılu* (chiasmus), *çok ekli* (polptoton), *ikizleme* (gemination), *paralel* (symplace), *çapraz* ve *ek yinelemesi* şeklinde gruplara ayırmış, ayrıca Türkçede özellikle halk yazınında çok sayıda biçimbirimsel yinelemelere yer verildiğini ifade etmiştir. Sözdizimsel yinelemelerin ise din kitaplarında ve özellikle Çince, Türkçe, Moğolca ve Fince yazılmış şiirlerde var olduğunu, aynı zamanda tümce koşutluklarının da bulunduğunu ekleyerek nakaratların söz sanatlarında, tez ve karşıt tezin ise sözdizim başlığı altında incelenebileceğini ifade etmiştir. Anlambilimsel yinelemelerin ise yazında değişmecelerden daha az yer tutarak *çift anlamlı* (antanaclasis) ve *eş sözü* (tautology) söz konusu başlık altında değerlendirmeyi uygun görmüştür. Metinsel yinelemede ise ikileme ve üçlemelerden bahsederek ikileme ile yineleme arasındaki farka şu şekilde değinmiştir (Özünlü, 2001: 115-128):

“İkileme sözcüklerin sıralanışı yatay eksendedir (syntagmatic axis). Yinelemelerdeki sözcük sıralanışlarıysa hem yatay, hem de dikey eksende (paradigmatic axis) olmaktadır.” (a.g.e., s. 127)

Ergin, en basit sözcük grubu olarak adlandırdığı tekrarların kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık fonksiyonlarına dikkat çekerek onları; *aynen*, *eş manalı*, *zıt manalı* ve *ilaveli* olmak üzere dört gruba ayırmıştır (Ergin, 2004: 377). Karahan, tekrar grubu bahsinde tekrarların anlamı kuvvetlendirmesi ve nesnelere, hareketlere çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kazandırmasından bahsetmiştir (Karahan, 2004: 60). Üstünova, ahenk ve pekiştirme amaçlı kullanılan tekrarların her fırsatta karşımıza çıkmasının nedenini, verilen mesajın daha iyi kavratılmak istenmesi olarak görmüştür. Ona göre öne çıkarılmak istenen bilgi çeşitli anlatım teknikleri ile pekiştirilmektedir (Üstünova, 2010: 112).

Karaağaç ise *yineleme* olarak adlandırdığı tekrarlar bahsinde öncelikle *ses/hece* ve *söz yinelemesine* yer vermiş, daha sonra *söz dizimi yinelemeleri* başlığında dil üstü birimler olarak nitelediği yinelemeleri *retorik yineleme* ile ilişkilendirmiştir. *Metin yinelemesi* veya retorik yinelemenin verilmek istenen bilgilerin daha yoğun, daha güçlü olmasına yardımcı olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Karaağaç'a göre söz konusu yinelemeler metnin kurgusunda anlam ayıricılıktan bağlayıcılığa, sorudan olumsuzza, zamandan mekâna, ezgiden ses uygunsuzluğuna kadar farklı amaçlar doğrultusunda birer üslup ögesi olarak kullanılmaktadır (Karaağaç, 2009: 162).

Delice, yinelemeyi yakın veya karşıt anlamlı aynı cinsten iki sözcüğün peş peşe getirilmesi ya da bir sözcüğün ilk sesinin *m* sesi ile değiştirilerek tekrar edilmesi veyahut bir sözcüğün ilk hecesinin üzerine *m*, *p*, *r*, *s* seslerinden birinin ilave edilmesi yoluyla oluşturulan sözcük öbekleri olarak tanımlamaktadır. Bu öbekler yardımcısı olduğu ögeye kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık gibi anlam ilgileri katmaktadır. Delice, tekrar öbeğinden farklı olarak yineleme öbeği başlığı altında bir sözcüğün aynı anlam, tür ve işlev ile pekiştirme amacıyla yinelenmesi yoluyla ortaya çıkan öbeklere *yineleme öbeği* demektedir (Delice, 2007: 31-32).

Üstünova, dil adlı sistemin kurgulanırken vericinin bir yandan göstergelerin kendi amaçları doğrultusunda çözümlenmesini hedeflerken bir yandan da dilin estetiğini düşünerek fazladan dil birimlerine yer vermemeye özen gösterdiğini ifade eder (Üstünova, 2010: 141). Ancak dil, kimi zaman vurgulamak istediği veri

doğrultusunda tekrara gitmiş ve eş anlamlı sözcüklerin yinelemesi yolu ile bağlamda pekiştirilmiş bir anlatım sağlamıştır.

2.1.1. Aynı Anlama Gelen Sözcük Yinelemesi

Aynı anlama gelen sözcük tekrarını *eş söz* (tautology) diye adlandıran Özünlü, eş söz yinelemesini yapılması gereksiz bir yineleme olarak nitelendirmiştir. Fakat bazı yazar ve şairlerin bilinçli olarak eş söz yinelemesi eğilimi içinde olduklarını da eklemiştir. Özünlü, anlambilimcilerden farklı olarak eş sözün yalnızca ad öbeklerinin aynı tümce içinde yinelenmesi yoluyla yapılmadığını söyler:

“1. Yalnız kör değildir, aynı zamanda bir şey görmez.

2. Hans karısıyla evlidir. (Wunderlich, 1980: 118)

Görüldüğü gibi, Eş Söz kullanımında tümcenin bazı öğeleri gereksizce yinelenmektedir. (...) Tümce düzeyinden metin düzeyine geçildiği zaman, Eş Söz'lü anlatımlar daha başka özellikler göstermektedir. Metindeki tümcelerden bazıları hem yapı, hem de anlam bakımından birbirine eşdeğer ya da eşanlamlı olabilir.” (Özünlü, 2001: 126)

Her ne kadar Eker, anlatım bozukluğu bahsinde ele aldığı *tekrar sıklığı* anlatım biriminde, aynı sözcüğün ya da aynı kökten türeyen sözcüklerin birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkan uyumsuzluk olarak değerlendirirse de (Eker, 2010:465) metin içinde aynı sözcüğün bir çok kez kullanılması sonucunda ortaya bir *anlam alanı* (semantic field) çıkmaktadır. Anlam alanı yaratmanın en kolay yolu da aynı sözcüğün metin içinde tekrarlanmasıdır. Böylece her sözcük, tekrar edildiği yere bağlı olarak bağlam içinde farklı anlamlar kazanabilmektedir (Akşehirli, 2004: 155).

Aynı anlama gelen sözcük tekrarları bağlam içinde bir nüans yarattığı ve pekiştirmeye hizmet ettiği için bunları, *artık bilgi* (redundancy) olarak nitelendirmek yanlış olacaktır. Derlemeden elde ettiğimiz veriler ışığında söylenebilir ki, yazar söz konusu tekrarları, bağlam içinde vermek istediği duygu/düşünce yoğunluğuna bağlı olarak bilinç dâhilinde kullanmış, bu sayede tekrar edilen sözcüklerin kavram alanı da okuyucunun zihninde pekişmiştir.

2.1.1.1. Aynı Anlama Gelen Ad Yinelemesi

“Hepsi *güzel*, hepsi *ala*.” (YG, 40)

“Bu muharebe *salip* ile *hilal*, *hıristiyanlık* ile *müslümanlık* muharebesidir...” (YG, 52)

“(...) her *kriz*, her mali *buhran*, bir nazırı iskemlesinden yere yıkıp bir başkasını oturtur; böylece de nezaret koltuğu bir boşalır bir dolar (...)

 (İEK, 4)

“Hüsrev Paşa’nın Mısır Vekili yalısına gidiş gelişleri de bu şaka götürmez adamın sert, hatta kanlı tutumu üstünde belki zaman zaman bir *yumuşama* bir *gevşeme* yapmıştı.” (İEK, 13)

“(...) *ikaz* etmiş ve *ihhtarlar* yapmış olan Zekiye Hanım Efendi (...)

 (İEK, 13)

“(...) bir nevi *zırh*, bir *koruyucu*, kuvvetler kadrosu halinde devam eden bu asalet barikatı (...)

 (İEK, 23)

“Meydanın sabit, kımıldamaz, somurtkan ve sukuti binaları arasında güler gibi, söyler gibi, düşünür düşündürür gibi baş sallayan, el çırpan, gam dağıtan, teselli eden, yoldaş olan bu şen şatır çeşit çeşit ağaçlar nasıl da *çok* nasıl da *boldu*...” (İEK, 25)

“Fakat organik hayatımızın bu akıllara durgunluk veren nizamını idare eden kumanda makinesini, kimin nasıl idare ettiği keyfiyeti, işte insanoğlunun bütün tecessüsüne rağmen ebedi *bilmecesi*, ebedi *meçhulü* bu idi.” (İEK, 33)

“(...) *gamını derdini* dağıtacak ve karisiyle bir odada kaldığı zaman onu, puslu, uzak çok uzak ufuklarda göreceksin, ya da hiç göremeyecekti.” (İEK, 57)

“Doğrusu, Yusuf Bey de neşesi, cazibesi, *sohbeti* ve *muhabbeti*yle kışkırtılacak adamdı.” (İEK, 57)

“Fakat bu her şeye vakıf idareci, asla damatlarını yüzlemez ve daima meseleleri örtbas ederek *zayıflatmak*, *kuvvetten düşürmek* politikasını kullanırdı.” (İEK, 58)

“İnsan *fitratının* insan *yaratılışının* tabii hatta zaruri bir icabı olan bu duyguya, sanat, hamaset, feragat, aşk, ümit ve saadet şevkinin bir sentezi olan yüksek bir meyil ve tahassüs şahikası da denebilir.” (İEK, 90)

“O Süleymaniye ki Sinan’ın türlü *tarz*, türlü *üslub*da deneyip türlü eserlere damgasını basmış sanat dehası, nihayet bu muhteşem abidede bir sehl-i mümteni olmuştu.” (İEK, 95)

“(...) henüz hayat suyu çekilmemiş bu köklerden gelen *direnme* ve *dayanma* ile, o kocamış düzen daha da bir yaşayacağına benziyordu.” (İEK, 106)

“Aslında Harbiye Nazırı’na sıkılan kurşunlar, bir şahsa değil, Meşrutiyet etiketi taşıyan *zulme*, *istibdada*, *gadre* ve *gaddarlığa* idi.” (İEK, 149)

“Lakin unutulmak demek, *kaybolmak*, *yokolmak*, *şuurdan idrak* ve *tefekürden kesilip hiçleşmek* ve *sona ermek* miydi?” (İEK, 185)

“Acaba bütün bu *adetleri* bu *an’aneleri* bu *usulleri*, bu nizamları hangi devirler, hangi ihtiyaçlar, hangi imkan hangi vesileler bir karara, bir *tertibe*, bir *düzene* sokmuştur.” (İEK, 209)

“Ve onu *derisinden*, *kabuğundan*, *yüzünden* içeriye doğru çekiyor, benliğine almaya çalışıyordu.” (Huzur, 199)

2.1.1.2. Aynı Anlama Gelen Sıfat Yinelemesi

“Mahalle denen bu *dayanıklı*, *sağlam* ve tarihi uzviyetin bir minyatür devletçik hüviyeti ile (...)” (İEK, 21)

“(...) adeta bir *tek vücut*, bir nabız, gibi müşterek ve *yekpare* hayatını yaşardı.” (İEK, 25)

“İşte seneler geçiyor ve pembe dudaklı bir yavru, bu *kekre* bu *buruk* aile çeşnisine bir tad getiremiyordu.” (İEK, 58)

“Oruçlar tutulup, namazlar kılınsa da, bütün bu amel ve ibadet sahneleri, artık *özünü kaybetmiş*, *kof*, *içi boşalmış* bir muamele ve itiyattan başka bir şey değildi.” (İEK, 91)

“Zira hutbe ve namaz bittikten sonra cami kapısında hemen bütün cemaat, tanıdık tanımadık, vezir nazır, ahçı uşak, hekim, hakim, hammal ırgat, mabedin, sınıf farkını ortadan kaldıran *birleyici* ve *birleştirici* kanunlarına uyarak musafaha edip kucaklaşınca kadar hayli zaman geçmiş olurdu.” (İEK, 92)

“Amma ne çare ki bu *kibar*, bu asil bu *zarif* kadınlar, ne mensub oldukları nizamın geçmişten bu yana tarihi seyrini biliyor, ne de geleceğe doğru şekillenir olan hazin ve acı ihtimalleri görebiliyorlardı.” (İEK, 106)

“Yalnız bir kişi, Şevkiye Hanım’ın kucığında büyümüş Mebru’su, *gaddar*, acı ve *insafsız* bir istihza ile, kızın derinlerinde sakladığı duygularını seziyor (...)” (İEK, 107)

“Bu kadar *katı* ve *sert* fikirli adamın helal ve haram telakkisine ayak uyduramayanlara haramzade demek insafsızlık değil de ne idi?” (İEK, 163)

2.1.1.3 Aynı Anlama Gelen Belirteç Yinelemesi

“Bu karanlık duvarların arasında ne dünyalar yıkılmış, *gene yeniden* ne dünyalar doğmuştu.” (YG, 13)

“(...) memleket öksüz, *bikes* ve *sahibsiz* kalakalmıştır.” (İEK, 12)

“Şu köhne şu ihtiyar dünya onlara, o yücelerden yücelere nasıl da her *demde*, her *devranda*, her *asıra*, her *zamanda* muhtaç, zebun ve boynu eğri...” (İEK, 134)

“O zaman ne doktora, ne eczacıya, ne ilaca, ne de her hangi bir şefkate ihtiyaç olmadan insanlar birbirlerine *sokularak*, birbirlerini *kucaklayarak*, birbirlerinin *içine geçerek*, birbirleriyle en hususi taraflarını paylaşarak ölürlerdii.” (Huzur, 384)

“Şaka, zevzeklik, çocuk oyunları.. ama Salih üzgündü, *hep* üzgündü, *her zaman* üzgündü.” (KA, 306)

2.2. ORTAK ANLAM ALANINA MENSUP SÖZCÜKLERİN BİR ARADA KULLANIMASI İLE YAPILAN PEKİŞTİRME

Yazar kimi zaman ise ortak anlam alanına dâhil sözcükleri kullanarak, bağlam içinde bir *çağrışımsal alan* (associative field) oluşturarak okuyucu zihninde yoğunlaştırılmış, pekiştirilmiş bir alan oluşturur.

İlk olarak Saussure tarafından kullanılan çağrışımsal alan terimi, biçimsel ve anlamsal bağ kurulabilen sözcüklerin çağrışım yoluyla oluşturduğu bütündür (Akşehirli, 2004: 40). Anlam bakımından yakın olan sözcüklerin oluşturduğu grup ise *taxeme* olarak isimlendirilir. Belagatteki tenasüb sanatı da *taxeme*’ler yoluyla oluşturulmaktadır (a.g.e., s. 180).

Yazar, aynı anlam dairesine mensup sözcükleri bir arada kullanarak, yarattığı çağrışımsal alan içine okuyucuyu dâhil etmeyi amaçlamıştır. Söz konusu alan, tiyatro sahnesi gibidir. Bağlamdaki atmosferi, sahneyi daha yoğun anlatmak, aktarmak, okuyucu zihninde canlandırmak adına üzerine düşünülmüş sözcüklerden bir ortam yaratır. Bu sayede okuyucular, o derinleştirilmiş ortamda kendisini bulur.

“*İnce* adam, *zarif* adam, sanatkar adam, nihayet aşık adamdı işte... *şarkı* söyler, *saz* çalar, şiir okur, bu arada nakış da işlerdi.” (İEK, 59)

“*Han* gibi *külhan* gibi, *bağ bostan*, *inci mücevher* gibi, alınıp satılan bir eşyadan farksızdı.” (İEK, 63)

“O Süleymaniye ki Sinan’ın türlü *tarz*, türlü *üslubda* deneyip türlü *eserlere* damgasını basmış *sanat* dehası, nihayet bu muhteşem *abidede* bir sehl-i mümteni olmuştu.” (İEK, 95)

“Amma bu irili ufaklı varlıklı dirlikli *konakların* ve *evlerin* arasında, *semtin* en dar *sokağına* düşen iki katlı bir eski *ev*, Hattat Aziz Efendi'nin ahşap evi, sağında solunda yanında yakınında bulunan *namlı şanlı mevkili şöhrətli* bütün *komşularından*, tek başına daha ağır basan bir gizli hazine idi.” (İEK, 97)

“(…) bir *kalem*, bir *pergel*, bir *cetvel*, vücutte getirdiği şaheserlerin karşısında adeta oyuncak sayılırdı.” (İEK, 98)

“Bilhassa *ahar* gibi, *mürekkep* gibi, *ebru* gibi *murakka* germek *yaldız ezmek* gibi, başkaları tarafından da yapılabilmesi mümkün olan işler, gene onun titiz himmetine ve şahsi gayretine bakardı.” (İEK, 98)

“O zaman da ferd ferd, eli eren gücü yeten herkes, *düşmüşe*, *muhtaca*, *acize*, *garibe kılıç* olur *kalkan* olur, *ümit* olur *teselli* olur, *şefkat* ve *muhabbet* olarak taşar dökülürdü.” (İEK, 114)

“Belirli *eğlence* günleri gene vadiler dolup taşar gene ihramlar serilir, *sazlar sözler* ayyuka çıkardı. Gene aşk oynatanlar, gene *sagar* yürütenler, gene *dirhem* ve *dinar* saçanlar, gene *dem* bu demdir dem bu demdir dem bu dem... diye geçmişe geleceğe göz yumup gününü gün edenler hep buraya koşmakta idi.” (İEK, 119)

“Kendi kendisiyle *üzleşmekten*, kendi kendini *tanımaktan* korkan bu insan, kaalu-beladan beri türlü *dolambaçlı* türlü *zikzaklı* yollar bulup kendinden kaçmanın çarelerini aramış değil midir? Belki de onu bu emeline en kestirmeden götüren, işretle kendini unutmaya çalışmış olmasındır. Ayıklığın yükünü hafifleten, *mes'uliyetlerini*, *mükellefiyetlerini* yarıdan yarıya düşüren *mestlik*, ruha tatbik edilen bir *efsundan* başka nedir? *Ateşin* suyu kaynatması, *aşı pişirmesi* güzel iş... *işret* de bir ateş, *kaynatan*, *ısıtan*, hatta *pişiren* bir ateş değil miydi? Öyle ki insan ruhuna hariçten müdahale eden bu *sekir* bu *sarhoşluk* anı, ona sırasında *olgunluklar*, *dolgunluklar* bağışlasa da, bu muamele ne kadar *kısa* ne kadar *mahdut* bir zamana inhisar etmekteydi. Bir kerre *küllenip soğudu* mu, yeniden *meyhanenin* yolunu tutturana *muvakkat ateşi* neylemeliydi?” (İEK, 133-134)

“Çekindiği kim, korkusu kimdendi? *Dirhemi dinarı*, *tartıyı ölçüyü* yağmaya vermeden aşk mı olurdu? Ya *acıları kahırları*, *mihnetleri elemeleri* çekmekten korkana aşık mı denirdi? Öyle ise neden susuyor neden duruyordu? Yoksa cesareti, kaynatasının *servetine* ve *mevkiine* tosladığı için mi, bir *yanardağı* el ayasıyla kapatmak ister gibi, *lavlarını* her bir yanından döken bu sevdayı içinde, içinin el değmez göz görmez derinliklerinde saklıyordu?” (İEK,154)

“(…) bu masal cennetinde yaşayan meşhur insanların *neşrettiği şevk*, *zevk*, *irfan*, *edeb*, görünmez bir kudret imzasız bir *şiir* gibi dalga dalga yaklaşır, *sarhoş* eder *mest* eyleyip

gider, ama gene gelir daha *kuvvetli* daha *müstebit* daha *sözü geçkin*, her dokunduğunu büyüler öyle giderdi.” (İEK, 166)

“Yoksa, geride bıraktığı o mamur, o zengin, o bakımlı ve medeni alem, gerçekten de rüya mıydı? Bütün *bağlar bahçeler çift çubuk davar dana ev ve eşya* sahiden kendilerinin olmuş olsaydı, şu bir göz açıp kapama zamanında nasıl yerle yeksan olurdu? Şirvanlı sofalar, musandırılı odalar, kör-künbetler nerde kalmıştı?” (İEK, 225)

“*Yanaşacaklar, sığınacaklar, yiyecekler, içecekler, gülecekler, eğlenecekler*; çekip giderken de *zehirlerini bırakacak, iğnelerini batıracak, ısırarak sokacaklardı.*” (İEK, 258)

“Bu polis romanları hülusalınının bu Jules Verne’lerin, *Bin Bir Gece*’lerin, *Tutiname*’lerin, *Hayatülhayvan*’ların ve *Kenzülhavas*’ların yerini alabilmesi için bütün bir cemaat yüz sene *bunalmış, didinmiş, doğum sancuları çekmişti.*” (Huzur, 51-52)

“Bir tarafta sadece atılış, öbür tarafta sadece *kabul, rıza ve baş eğiş.*” (Huzur, 147)

“O zaman ne *doktora*, ne *eczacıya*, ne *ilaca*, ne de her hangi bir şefkate ihtiyaç olmadan insanlar birbirlerine sokularak, birbirlerini kucaklayarak, birbirlerinin içine geçerek, birbirleriyle en hususi taraflarını paylaşarak ölürlerdiler.” (Huzur, 384)

“Ne demek ne olacak? dedi, hülya... *Yeşil bulutlar, pembe ufuklar, mavi şafaklar...*” (Bİ, 65)

“Bu *bahçede*, bu *dallar*, bu *meyveler*, bu *güneş* ve bu *gölgeler* yoktu artık.” (KA, 269)

2.3. KARŞIT ANLAMLI SÖZCÜKLERİN BİR ARADA KULLANILMASI İLE YAPILAN PEKİŞTİRME

Genellikle birbirine paralel ya da denk yapılarda iki fikri bir araya getirerek kurulan karşıtlık/aykırılık ilişkisi, aralarındaki bir ilgiden dolayı belagatte, birbirine muhalif iki anlamı bir ifadede toplamak olarak nitelendirilir. Bir fikrin zıddıyla ya da mukabiliyle daha kuvvetli anlatılması, tezatı anlam sanatları içinde ayrı bir yere koymaktır (Akşehirli, 2004: 35).

Aksan, ‘Türkçede Tersanlamlılık’ bahsinde Köktürk yazıtlarında bu türden sözcüklerin yer aldığını ifade ettikten sonra, Arapça ve Farsçadan dilimize yerleşen sözcüklerin karşıt anlamlıların oluşmasındaki önemli rolünden bahsetmiştir. Daha sonra karşıtlıkları *ikili, biçimsel ilişkili, ilişkiyel, dereceli* ve *yön gösteren karşıtlıklar* olmak üzere beş gruba ayırmıştır (Aksan, 2006: 126-132).

Günay, karşıtlığı (Fr. antonymie) sözlüğün anlamsal yapısını kuran başlıca olgulardan sayar ve karşıtlığın ayrıştırıcı fonksiyonuna dikkat çeker. Söz konusu sözcükler, genel itibariyle zıt kutupları belirtmektedir. Karşıtlık durumu çeşitli dil bilimciler tarafından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Jacquelin Picoche'a göre üç türlü karşıtlık ilişkisi mevcuttur. Bunlar *işteşlik*, *bütünleyicilik* ve *karşıtlık anlamlılık* ilişkisidir. Greimas'a göre ise sözcüklerin kullanım durumuna göre iki, mantıksal ilişkiye göre de üç türden karşıtlık anlamlılık vardır. Kullanım durumuna göre *uçlar karşıtlık anlamlılığı* (Fr. antonymie polaire) ve *basamaklı karşıtlık anlamlılık* (Fr. antonymie scalaire) bulunmaktadır. Mantıksal ilişkiye göre ise *çelişik*, *karşıtlık* ve *işteş* gruplandırmaları söz konusudur. Günay, Türkçe anlatımlarda karşıtlık anlamların bir arada kullanıldığı deyimlerden bahsederek, bu eğilimi ruhbilimsel açıdan "her yanı kapsayacak biçimde konuşma isteği" şeklinde yorumlamıştır (Günay, 2007: 177-185).

Bağlam içinde eş sözler gibi, karşıtlık anlamlı sözcüklerin tekrarı da anlamın yoğunluğu açısından önem arz etmektedir. Yazar, tamamen farklı anlam alanına dâhil sözcükler ile zıt kutuplar belirlemiş, bu sayede okuyucuda farklı ancak farklılığının beraberinde getirdiği çok daha geniş bir kavram alanı yaratmıştır. Yazar bazen, söz konusu zıt kutupları belirlerken imkânsızlık, ulaşılmazlık gibi anlamları da dolaylı yollardan okuyucuya geçirmektedir.

"Nihayet bu, nice maceradan nice serencamdan arta kalmış insanlar gibi hatıralarla yüklü sokakların üstündeki evler, bir meşverete bir muhabbete bir derin düşünceye dalmış dostlar gibi yan yana, baş başa, karşı karşıya sıralanmış *büyük* evler, *küçük* evler, *boyalı* evler, *boyasız* evler, *yeni* evler, *eski* evler ve bu evler silsilesinden hacımları, şekilleri, planlarıyla ayrılıp sivrilen konaklar.. mahallenin muhtacına, yoksuluna, duluna, yetimine kapıları açık varlıklı konaklar, dirlikli konaklar, mahalleyi tamamlardı." (İEK, 25)

"Ama tam teşkilatlı bir müessese şuurunu abideleştiren Süleymaniye, yalnız şu *denizden karadan, yakından uzaktan* hayretle hayranlıkla seyredilen camiden ibaret değildi ki..." (İEK, 96)

"Amma bu *irili ufaklı* varlıklı dirlikli konakların ve evlerin arasında, semtin en dar sokağına düşen iki katlı bir eski ev, Hattat Aziz Efendi'nin ahşap evi, *sağında solunda* yanında yakınında bulunan namlı şanlı mevkili şöhretli bütün komşularından, tek başına daha ağır basan bir gizli hazine idi." (İEK, 97)

“İnsanoğlu, *varlıkla yokluğun, hakikatle mecazın* bir müddet buluşup selamlaştığı ve bilişiklik kurarak, *kazançlı veya zararlı* alış verişler yaptığı bu mahaldi.” (İEK, 185)

“‘Kanun-ı Esasi, Meclis-i Mebusan, Meşrutiyet ve Hürriyet’ parolaları ile, bu adını tadını bilmedikleri vaidli, ümitli, kelimelerin yumurtlayacağı altın yumurtanın şevki ve hevesiyle eski idareye küfreden, lanetler yağdırıp, yeni idarecilerin sihirli değneğinden mucizeler bekleyen halk, *safa yerine cefa, nimet yerine mihnet, hürriyet yerine esaretle* karşılaşınca, hatalarından çabuk ayrılmış ve eşkıya eline düşmüş kervan yolcuları gibi, mallarının canlarının şeref ve namuslarının birer bakır mangır mesabesine düşmüş olduğunu anlamışlardı.” (İEK, 188)

“Zira ademoğlu, *iyiliği bilmediği için kötülüğe, doğruluğu bilmediği için iğriliğe, güzelliği bilmediği için çirkinliğe* şitab eden aciz bir mahluktu.” (İEK, 254)

“-Ya *hep*, ya *hiç*... O zamanki düşüncesi buydu.. Ya *hep*, ya *hiç*... Yani ölüm. Tıpkı Hitler gibi konuştuğunun farkına vardı. Ya *hep*, ya *hiç*. Ya dünya imparatorluğu, yahut da siyah ölüm. Fakat tabiatta ne *hep* ne *hiç* vardı. *Hep* veya *hiç* beraber oldukları zaman, insan kafasının o terazi mükemmeliyetinin bir sakatlığı oluyordu. Bu harikulade cihaz kendi mükemmeliyetinde şaşırınca bu muadele çıkardı. (...) Çünkü “*hep* veya *hiç*”i biz dahi biraz kendimizde derinleştirdik mi, terazi muvazenesinden kıl kadar uzaklaştı mı unuttur, azapların, aldatıcı hayallerin, ümitlerin, pişmanlıkların dünyası başlardı. Ya *hep*, ya *hiç*.” (Huzur, 402)

“(...) aşkta; *bir şey* değil, *her şeyi* istiyoruz, *bir şeye* değil *her şeye* kin besliyoruz.” (Bİ, 256)

“Bilge aptaldı. Sevgi aptaldı. Bilge’nin adamı *aptaldı*. Ben *akıllıydım*.” (TO, 106)

“Kadın belki *öldü*... belki *ölmedi*. İşkenceciler belki *mutlu*... belki *değil*. Şahbaz belki *akıllı*... belki *deli*. Her şey belki *gerçek*... belki *masal*.” (SHY, 172)

2.4. SÖZDE SORU KULLANIMI İLE YAPILAN PEKİŞTİRME

Ağakay soru tümceleri üzerine kaleme aldığı yazısında, soru şekilli anlatılara yer vermiş, kuruluşu itibariyle soruya benzeyen ancak doğrudan doğruya bir fikri ileri sürme maksatlı soruların genelleme, hikâye, şaşırma, rica, sebep, aşırılık-kesinlik gibi anlamsal işlevlerine dikkat çekmiştir. Şekilce soru olmadığı halde soru değeri taşıyan tümceleri *kapalı sorular* olarak adlandırmış, bunlardan doğrulama ve yalanlama belirtenleri *yarı kapalı*, ifadeyi yumuşatmak için kullanılanları ise *asıl kapalı sorular* olarak nitelendirmiştir (Ağakay, 1952: 683-684).

Üstünova, Türkçede kullanılan soru tümcelerini cevap isteyen ve cevap istemeyen diye ikiye ayırmış, cevap isteyen soru tümcelerinin amacını bilinmeyen veya emin olunmayan konuda bilgi almak olarak belirlemiş, kendi içinde ise cevabı bilinen/cevabı bilinmeyen olarak iki kısma ayırmıştır. Cevap istemeyen soru tümceleri onaylatmak, doğrulamak, dikkat çekmek, bilmezden gelmek, ayıplamak, aşağılamak gibi amaçlara hizmet etmektedir. Üstünova, bu tür tümceleri de istenmediği halde cevabı olanlar, cevabı tahmin edilemeyenler, cevabı tahmin edilen ve cevabı olmayan soru tümceleri gibi alt başlıklarda incelemiştir (Üstünova, 2002: 92).

Soru tümcesinden ziyade soru eki hakkında görüş belirten Korkmaz, mI/mU soru ekinin soru işlevi dışında anlatıma hayıflanma, merak, öfke, şaşkınlık, şüphe, yalanlama, pekiştirme, pişmanlık, olumsuzluk ve olasılık gibi anlam da yükleyebileceğini söylemiştir (Korkmaz, 2003:330). Özçelik ve Erten de soru ekini ele alırken, diğer araştırmacılar gibi söz konusu ekin bağlamla ilişkili olarak pekiştirme, şaşırma, hayret, ihtimal ve karşılaştırma şekline alt anlamları içerebileceğinden bahsetmişlerdir (Özçelik ve Erten, 1999: 108).

Karahan, Türkçede Sözdizimi'nde yapısında soru unsuru bulunan bazı tümcelerin bağlama beklenmezlik, küçümseme, çaresizlik, sitem, şikâyet, rica gibi anlamlar kattığını ifade etmiştir (Karahan, 2004:109).

Karaağaç, *soru tümcelerini* (interrogative sentence) irdelerken soru kategorisini kendi içinde on dört başlığa ayırmıştır. Bu başlıklardan konumuzu bağlayan ise *retorik soru* (rhetorical question) olmuştur. Karaağaç'a göre retorik sorular dinleyicinin dikkatini çekmek, heyecanını yükseltmek için kullanılan ve herhangi bir cevap istemeyen sorulardır (Karaağaç, 2009:209).

Soru işaretinin Batı noktalama tarihinde en eski şekillerini tespit eden Parkes, işaretin *cevap bekleyen soruların* (interrogatio) sonunu göstermek üzere kullanıldığını söyleyerek, *percontatio* diye adlandırılan ve cevap beklemeyen soru tümcelerinin sonuna ise ters soru işareti konduğunu belirtmiş ve bu işaretin retorik amaçlı, bilgi araştırmaya dönük olmayan, cevap istemeyen soruların sonuna konduğunu da eklemiştir (Atasoy, 2010: 834). Yılmaz ise, sorulama ögesini

irdelediği bildirisinde cevap gerektirmeyen soruları *sözde soru* olarak nitelemiştir ve bu soruların kuvvetlendirme, pekiştirme gibi işlevlerinden bahsetmiştir:

“Şu halde, bir sorulama ögesi olan mI’yı ilk bakışta içeriksel ve işlevsel birim olarak değil de, formel (biçimsel) bir birim olarak değerlendirmek daha akılcı ve mantıklı bir yaklaşım olacaktır. Çünkü mI sorulama işlevinin dışında çeşitli sözlüksel birimlerle gerek – anlamsal ve görevsel açıdan- kalıplaşarak ve bir sözcük öbeği oluşturarak, gerekse kalıplaşmaya uğramadan, hem “zaman, koşul, sebep, sonuç süreklilik” gibi zarf-fiillere özgü işlevler, hem de yinelenen çekimli fiillerin ve niteleme işlevli sıfatların arasına girerek “kesinlik, kuvvetlendirme/pekiştirme” gibi ikincil işlevler üstlenmektedir. mI ögesinin kullanılmasıyla ile soru formuna girdiği halde, diyalog ortamında herhangi bir karşılık (cevap) gerektirmeyen kullanımlara sözde sorulu kullanımlar (sorulu görünüm, yanıtız soru) denilmektedir.” (Yılmaz, 2013:4785)

Derlemde tespit edilen sözde sorulu kullanımlar, söz konusu soruların cevap gerektirmediği, sorgulanan durumun ise yazarın ve okuyucunun bilgisi dâhilinde olduğunu göstermiştir. Yazar, bu tarz kullanımlar ile duruma okuyucuyu da dâhil ederek vurgulamak istediği husus üzerine düşündürmüş ve bu sayede vermek istediği duygu/düşünce yoğunluğunun duyumunu arttırmayı, pekiştirmeyi hedeflemiştir.

“Medreselerde gök kubbesinin ardındaki ilahi muammaları arıyan talebei ulum bunlar mıydı? Bir gün yeşil bayrağın ardında cihanın dört köşesini istilaya gidecek yeşil ordunun gönüllüleri bu adamlar mıydı?” (YG, 19)

“Bu kadar miskinlik, bu kadar can ve ekmek kaygusu yeşil ordunun fedailerine yakışır mıydı? Böyle zamanlarda onlardan beklenen şey böyle bir zulme, her hakarete miskin miskin “Eyvallah” deyip boyun eğmek miydi?” (YG, 25)

“Evet hatta ben, ömrümün en güzel yıllarını bir karanlık ve rutubetli medrese hücrelerinde çürütmüş eski softa bile böyle değil miyim? Benim bile ebediyet rüyamın asıl sebebi dünya muhabbeti, dünyadaki kısa hayata kanıp doymayışım olduğu meydana çıkmadı mı?” (YG, 80)

“Fen adamlarına böyle maskaralık yaraşır mıydı? Böyle hareket meslek ahlakiyle uzlaştırılabilir mi? Şüphesiz ki hayır.” (YG, 119)

“Sarıova halkı buna nasıl tahammül ederdi? Hükümet, memleket ahalisinin din hisleriyle oyun mu oynıyordu? Vah zavallı şeriat! Sen kimlerin elinde kalmıştın?” (YG, 141)

“Zulüm ve haksızlıktan bu kadar zevk duyan insanları ıslaha uğraşmak çocukça bir hayal değil miydi?” (YG, 147)

“Fakat başta anasıyla babası, hepsinin muhabbetinde bir kendine yontuş, bir üstü örtülü egoizm olduğunu, o sanki bilmiyor muydu?” (İEK,102)

“Eğer ana ve baba kendisini gerçekten sevmiş olsalardı, bu bitip tükenmek bilmez huysuzluklara, gurur ve menfaate dayanan bu geçimsizliklere ve netice itibarıyla de bu arda arası gelmez dargınlıklara ve nihayet bu kıyasıya mücadelelere bir son vermeleri icab etmez miydi? (...) Kız, Salih Bey’in yanında annesine olan muhabbetini açıkça meydana vuramaz da, Şevkiye Hanım’ın yanında babasına olan sevgisini belli edebilir miydi? (...) Yirmi iki sene sonra dünyaya gelen bir evladı, düzensiz bir evlilik hayatının siperi yapmak ne hazindi?” (İEK, 103)

“Bahusus, her telden çalan bu ağız kalabalık ve cesaretli kadınlara, hangi bilgisi hangi sermayesi, hangi müdafaa gücü ile karşı koyabilirdi? Hiç, karıncaların develerle güreştiği görülmüş müydü?” (İEK, 106)

“Kendi kendisiyle yüzleşmekten, kendi kendini tanımaktan korkan bu insan, kaalu-beladan beri türlü dolambaçlı türlü zikzaklı yollar bulup kendinden kaçmanın çarelerini aramış değil midir? Belki de onu bu emeline en kestirmeden götüren, işretle kendini unutmaya çalışmış olmasıdır. Ayıklığın yükünü hafifleten, mes’uliyetlerini, mükellefiyetlerini yarıdan yarıya düşüren mestlik, ruha tatbik edilen bir efsundan başka nedir? Ateşin suyu kaynatması, aşı pişirmesi güzel iş... işret de bir ateş, kaynatan, ısıtan, hatta pişiren bir ateş değil miydi? Öyle ki insan ruhuna hariçten müdahale eden bu sekir bu sarhoşluk anı, ona sırasında olgunluklar, dolgunluklar bağışlasa da, bu muamele ne kadar kısa ne kadar mahdut bir zamana inhisar etmekteydi. Bir kerre küllenip soğudu mu, yeniden meyhanenin yolunu tutturan muvakkat ateşi neylemeliydi?” (İEK, 133-134)

“Ne yapsın ki en geniş manalar sükutun içinde, en derin hikmetler ademin koynunda değil midir? Aşkın bir ifadesi, belki en sahih en veciz ifadesi, dilin susup gönlün konuştuğu demler olduğunu o hiç bilmez mi?” (İEK, 153)

“Çekindiği kim, korkusu kimdendi? Dirhemi dinarı, tartıyı ölçüyü yağmaya vermeden aşk mı olurdu? Ya acıları kahırları, mihnetleri elemeleri çekmekten korkana aşık mı denirdi? Öyle ise neden susuyor neden duruyordu? Yoksa cesareti, kaynatasının servetine ve mevkiine tosladığı için mi, bir yanardağı el ayasıyla kapatmak ister gibi, lavlarını her bir yanından döken bu sevdayı içinde, içinin el değmez göz görmez derinliklerinde saklıyordu?” (İEK,154)

“Amma efendinin kızı kendisiyle beraber olmasaydı, yenge hanımın önüne zor dururdu? Sanki kendi evini imarete çevirmişti de marifet etmişti? Günün birinde “zavallı garibler..” diye acıdığı o baldırı çıplaklardan, elbette göreceğini görürdü. Bu dünyada kim iyilik etmişti de kemlik bulmamıştı? İbrahim Efendi’nin iradını akaretini onlar mı

kazanmışlardı ki yenge hanım, bol keseden, önüne gelene dağıtılsın istiyordu.” (İEK, 160)

“Bu kadar katı ve sert fikirli adamın helal ve haram telakkisine ayak uyduramıyanlara haramzade demek insafsızlık değil de ne idi?” (İEK, 163)

“Sanki bir cariyeyi yatağına almakla cinayet mi işlemişti? Ne olurdu görüp görmezlikten gelseydi de, o huyu güzel, yüzü güzel civanı, camına kıyacak kadar çileden çıkarmasaydı. Hele cin suyu içip keyf olmuş bir kimsenin üstüne yürüyerek bağırıp çağırmak, saçını başını yolmak kadar düşüncesizlik mi olurdu?” (İEK, 175)

“Şu halde baba gayreti gösterip herkesin bildiği bu macerayı saklamaya ne lüzum vardı?” (İEK, 196)

“Neden yesindi? Babasının topladığı servetten neden kocası alabildiğine faydalansındı. Bunca yıldır dört başı mamur bir çatı altında yan gelip keyif sürmüş olması yetmemiş gibi, bir de bu serveti harvurup harman savurması mı lazımdı?” (İEK, 200)

“Yoksa, geride bıraktığı o mamur, o zengin, o bakımlı ve medeni alem, gerçekten de rüya mıydı? Bütün bağlar bahçeler çift çubuk davar dana ev ve eşya sahiden kendilerinin olmuş olsaydı, şu bir göz açıp kapama zamanında nasıl yerle yeksan olurdu? Şirvanlı sofalar, musandıralı odalar, kör-künbetler nerde kalmıştı?” (İEK, 225)

“Bu adamlarla ne diye alay ediyorum? Sanki benim azaplarım onların bir yığın kaçış imkanlarıyla, dolu hayatlarından daha mı iyi?” Fakat hakikaten düşündüğü gibi bir kaçış var mıydı? Bu kitapların ve benzerlerinin anlattığı imkan bolluğu içinde mi yaşıyorlardı? Böyle olsa bile kendisi kaçmıyor muydu? Sadece bu dükkanda bu saatte oturması bir kaçış değil miydi?” (Huzur, 56)

“Ta çocukluğundan beri rüyalarını kuran zemberek, bu sabit fikir değil miydi? Hatta Nuran’la olan sevgisinde genç kadının güzelliğine, yaşayış kudretine biraz da hayatın zaferi gibi bakmamış mıydı? Onu kolları arasında tuttuğu zaman, arka tarafında başının ucunda bekleyen ifrite, ölüme, seni yenmek üzereyim, seni yendim, işte silahım ve zırhım demiyor muydu?” (Huzur, 184)

“Beni sinemaya göndermeyen babamın hadislerine ve tefsirlerine isyanım bir “his” değil mi? Haritada hiç yokken, bir gün dolup taşarak evi bırakıp gitmenin saiki bir “his” değil mi? Böyle daha ne vakalar...” (Bİ, 105)

“O Fransız bayrağı çeken yalıdaki kadın aç mı? Aç kalmak korkusu var mı? Fakat onun geçirdiği buhran nedir? Neden uşağına “vahşi Türk!” diye saldırmıştır? Onun zebunküşlüğü ve küstahlığı açlık korkusundan mı? Hayır!” (Bİ, 158)

“Fakat onların kocalarına karşı servetten daha büyük bir hazineleri yok mu? Aile şerefının ve namusunun anahtarı onlarda değil mi? Bu yabana atılacak bir kuvvet mi?” (Bİ, 339)

“Acıkacak, yemek isteyecekti, yemek. Yemek mi? Ekmekten ne haber? Ekmek arslanın ağzında idi, tek kolla da arslanla boğuşmak bir parça güç olmaz mıydı?” (KA, 24-25)

“Elbette en güzeli, en yakışanı bu idi. Ama nereye, ne ile, nasıl gitmeli, ne götürmeli, hangi gönlü, hangi bedeni götürmeli idi?..” (KA, 79)

“Bunları tahmin etmek mümkün müdür? Değildi elbette.” (KA, 152)

“Ne diyordu sahi Hoca efendi Allahaşkına? Kuvvacıların da yorgunlukları yok muydu? Onların da gönüllerinde ne zaman geleceği bilinmeyen barış günleri için ümitler, hayaller yok muydu? Ve barışa kimin kalıp, kimin kalmayacağını yalnız Allah’ın bileceğini onlar da bilmiyorlar mıydı sanki?..” (KA, 246)

“Onlar dövüldükçe içlerinden dışarıya neden hep bir şeyler akıyor? Kanlar, irinler hapsoldükleri yerden kurtulup mütemadiyen hayata sızıyor? Her yer o yüzden mi kan ve irin kokuyor Şahbaz?” (ŞHY, 110)

“Kaçmaz mıydı zaten evden hep. Artık kaçmak istemeyeceği bir hayata sığınmadı mı?” (ŞHY, 110)

3.BÖLÜM

SÖZDİZİMSEL PEKİŞTİRME

3.1. BİREBİR YİNELEMELER İLE YAPILAN PEKİŞTİRME

Metin içinde *eş gönderim* (coreference) meydana getiren *yinelem* (anaphora); aynı sözcük veya sözcük grubunun peş peşe gelen tümcelerde tekrar edilmesi şeklinde karşılık bulurken, dilbilimde ise daha önce kullanılmış bir biçime (*öncül*) daha sonra gelen bir öge aracılığı ile atıfta bulunulması sonucu gerçekleşen sözdizimsel süreç olarak tanımlanmaktadır (Akşehirli, 2004: 32-33).

Eş anlamlı sözcük yinelemesinden farklı olarak birebir yinelemeler, anlam katmanından öte sözdizimsel düzeyde de etkin role sahiptirler. Metin bazlı birebir tümce, sözcük grubu, sözcük ve ek yinelemeleri, yazar tarafından kavram ve anlam pekiştirici birer araç olarak kullanılmaktadır. Birebir yinelemeler aracılığı ile okuyucu zihninde defalarca eş gönderim oluşturulmuş ve bu sayede daha yoğun bir anlatım sağlanmıştır.

İkinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınan ‘yineleme’ bahsinde de belirtildiği üzere Özünlü, söz konusu birebir yinelemeleri *biçimbirimsel*, *sözdizimsel* ve *metinsel yineleme* bağlıklarında irdelemeyi uygun görmüştür (Özünlü, 2001: 115-128). Ancak bu yinelemelerin hepsi sözdizimsel düzeyde olduğu için; birebir tümce, sözcük grubu, sözcük, ek ve bağlaç yinelemelerini birebir yinelemenin alt başlığı olarak ele almak daha bütünlüyci bir yaklaşım olacaktır.

3.1.1. Birebir Tümce Yinelemesi

Üstünova *eksik tekrar* üzerine yazdığı makalesinde, metin içindeki tümcelerin sürekli tekrar edilmesini bir anlatım kusuru olarak nitelemiştir:

“Aynı bağlamda yer alan cümlelerin sürekli tekrarlanarak alıcıya sunulmasını dilin en az çaba ilkesi, tekrarı sevmeme, zamandan ve emekten tasarruf, estetik vb. kaygılarla kabul etmek mümkün değildir. Anlatım özelliklerinin kabul edilebilir nitelikte olması gerekmektedir.” (Üstünova, 2003: 184)

Ancak derlemde tespit edilen birebir tümce tekrarları, tekrar edilen tümcelerin yazar tarafından bilinçli olarak kullanıldığını göstermektedir. Yazar, ilerleyen bölümlerde de ele alınacağı üzere zaman zaman tek ögeli kesik tümceler ile dilin en az çaba ilkesi çerçevesinde yalın, yoğun ve pekiştirilmiş bir anlatıma ulaşırken aynı zamanda da minimalizmden⁷ uzaklaşarak tümce tekrarı yoluna gitmiş, bunu bir anlatım kusuru olmaktan çıkarmış ve tümcenin yarattığı çağrışım/anlam alanını genişleterek yeni bir anlatım tarzı oluşturmuştur.

“*Kendi olmıyan gayri nasıl adam eder? Yahu bu söz manzum düştü. Öyle ya “Kendi adam olmıyan gayri nasıl adam eder?”* (YG, 5)

“*Buldum, buldum! Aradığım sendin buldum!*” (İEK, 154)

“*-Mümkündü Efendi Hazretleri mümkündü. Amma bizde o kahramanca celadeti gösterecek yürek yoktu.*” (İEK, 192)

“*‘Sefilim varım, budalayım varım, varım, varım!’* diyordu”. (Huzur, 75)

“*Yaşamak güzel, çok güzel şeydi. En güzel dua buna erişemezdi. Nuran, yalnız fikir işlerinde konuşurken kendisine güvenen bu toy çocuğu tanıdıktan sonra öğrenmişti. Yaşamak güzeldi; sabahlar, akşamlar vardı.*” (Huzur, 209)

“*Elbette Macide, ama biz de varız; biz de varız; belki biz var olduğumuz için o kuvvetle var.*” (Huzur, 257)

“*İtiraf ederim ki o beni de çok sarstı. Sarstı, yıktı diyemem, sarstı.*” (Bİ, 136)

“*Bağırarak ihtiyacı duydu. Evvelce de, bir çok defalar, kendi kendine: ‘Haykır, niçin olursa olsun, haykır, etrafına daima birkaç kişi toplanacaktır; haykır, seni anlar gibi olacaklardır, haykır, anlamasalar da haklı bulacaklardır; haykır, büyük ses büyük ruh ifadesidir, haykır, haykır, ne söylemek için olursa olsun, haykır, ah haykır...’* demişti.” (Bİ, 387)

“*Bilge, Bilge. Düşünelim Düşünelim.*” (TO, 123)

“*Yoruldum albayım, yoruldum yoruldum yoruldum.*” (TO, 379)

“*Yalnızca kendim olmak istiyorum, yalnızca kendim olmak istiyorum, kendim olmak istiyorum yalnızca.*” (KK, 394)

“*Sonra, sabaha doğru acıyla Rüya’yı hatırlıyor ve masadan kalkıp uyanmakta olan şehrin karanlığına bakıyor. Rüya’yı hatırlıyor ve masamdan kalkıp şehrin karanlığına*

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cann, R. ; Kempson R. ; Gregoromichelaki E. (2009). *Semantics*, Cambridge University Press, Cambridge.

bakıyorum. *Rüya'yı hatırlıyor* ve İstanbul'un karanlığına bakıyoruz ve geceyarıları, uykuyla uyanıklık arasında mavi damalı yorganın üzerinde Rüya'nın izine rastladığımı sandığım zaman kapıldığım keder ve heyecana kapılıyoruz. Çünkü hiçbir şey hayat kadar şaşırtıcı olamaz. *Yazı hariç. Yazı hariç.* Evet tabii, tek teselli yazı hariç.” (KK, 426)

“*Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.*
Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.
Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.
Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.
Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.
Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.
Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.
Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.”

(ŞHY,89)

“*Ne kadar kolay oldu*” diye düşündü yokuştan aşağıya inerken. Sağ eliyle taşıdığı ağır valizi sol eline geçirdi, “*Ne kadar kolay oldu*” diye düşündü tekrar. “Beni kabul etmeleri ne kadar kolay oldu...” (ŞHY, 99)

“Zilin çınımının ardında kızımın yumuşacık sesi duyulur *anneaçkapyı bengeldim.* Ne ıslık ne de küçük çın. *Anneaçkapyı bengeldim.* Anneaçkapyı benölmedim. Anneaçkapyı abimölmedi. Anneaçkapyı bizgeldik.” (ŞHY, 108)

(...) hiç tereddüt etmeden, hem de her türlü işkenceyi yaparak *öldürdü bu yaşlı adamı...* *öldürdü bu yaşlı adamı.* (ŞYH, 208)

3.1.2. Birebir Söz Öbeği Yinelemesi

Söz öbekleri, tümce oluşturmayan söz dizimi birimleri olup, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde bir araya gelen sözler topluluğudur (Karaağaç, 2012:443).

Delice'ye göre ise birden çok sözcükten oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, tümce ya da tümcemsî içinde tek tümce ögesi; sözcük öbeği içinde bütün halinde yardımcı veya temel öge olarak işlem gören ve bir sözcük türü (ad, sıfat, adıl, edat) yerine kullanılan söz dizileridir (Delice, 2007: 17).

Delice aynı çalışmasında, pekiştirme edatı öbeği ve pekiştirme tümleci üzerine de fikir belirtmiştir. Pekiştirme edatı öbeği bahsinde bazı bağlama, ünlem ve çekim edatlarının tümcenin ögelerini veya tümcenin tamamını pekiştirmek üzere kullanıldığını ifade ederken (a.g.e., s. 23) pekiştirme tümlecini ise yüklemi değil de doğrudan tümceyi tamamlayan unsur olarak tanımlamıştır (a.g.e., s. 160).

Pekiştirme tümleci veya pekiştirme edatı öbeği ile tümce bazında vurgulanmış bir anlamdan ziyade, görevi söz konusu öbeklerden farklı olan söz öbeklerinin de yinelenerek bağlama pekiştirilmiş bir anlam katması söz konusudur.

“Gerçi bu evde *“Ratibe Hanım istiyor, Ratibe Hanım istemiyor, Ratibe Hanım seviyor, Ratibe Hanım sevmiyor...”* diye bir alay dalkavuk parsa toplar, işlerini yoluna koyar, acaib kararlar verilir, olmazlar oldurular, türlü oyunlar oynanırdı.” (İEK, 109)

“Hasta bir yol...” diye düşündü; bu manasız bir düşünce idi. Fakat işte zihnine ekilmişti. *“Hasta bir yol...”*, bir nevi cüzama yakalanmış, onun tarafından iki yana sıralanmış evlerin duvarına kadar yer yer oyulan bir yol...” (Huzur, 69)

“Hayat, tahammül edilemez bir şeydi; havuç yemekle, acıkmış bir örümcek gibi *kendi bacaklarından birini yemek* arasında ne fark vardı? *Kendi bacaklarından birini yemek...*” (Huzur, 91)

“Allah rızası için... Mümtaz neredeyse soracaktı: -Ne çabuk atıldığın çukurdan çıktın, nasıl böyle büyüdün? -Allah rızası için... Eli cebine gitti. Önündeki kir ve çamur yığını bunu görünce biraz daha canlandı, almak için kıvıldanan eli paraya kapandı, teşekkür etmeden hemen arkasındakine yaklaştı. - Allah rızası için... diye tekrar yalvardı. Ölecekti Allah rızası için. Ölecekti, yarın akşam. Yine o acayip rotasyon başlamıştı. Her şey etrafında dönüyordu. Bir yıldız süratiyle dönen bir çember gibi dönüyor, döndükçe her şey göçüyor, renk ve şeklini kaybediyordu. - Allah rızası için...” (Huzur, 248)

“-Kusura bakma, Macide... ben *acele etmeğe* mecburum. Sonra, *acele etmek*, diye bir daha tekrarladı. Vakti olmayanlar *acele ederler...* Herkes kendi zamanının şuuruyla doğar. Benim işim aceledir.” (Huzur, 301)

“Fakat bu *son ümittir...* *Son ümit* nedir, bilir misiniz? Çok defa *son ümit*, temennilerimizin imkansızlığına akseden çehresidir!” (Huzur, 396)

“Eşek Türk! Eşek Türk ya! Doğru söylemiş. Eşek olmasa bunu yapar mı? Kimden öğrenecek? Bu lakırdıyı benden öğrendi. Eşek Türk ya, bu rezalet çocuğumun başına Türk mektebinde geldi!” (Bİ, 21)

“Beş ay. Hayatının beş ayı burada yok oldu.” (Bİ, 81)

“Sizde *zerre kadar* vazife hissi, *zerre kadar* mesuliyet duygusu, *zerre kadar* milliyet hissi, *zerre kadar* haya olsa, ne anlayıp dinlemeden o deminki muameleyi yapardınız, ne de şimdi İtilaf zabıtasının önünde tirtir titreyerek bu kadar süratle rücu ederdiniz.” (Bİ, 154)

“Fakat *çok fena* ayrıldı. *Çok fena, çok fena...* diye söylenerek yokuşu indi.” (Bİ, 251)

“Emin olunuz... Ben ona *daima hilesiz bir şefkat* gösterdim: *Daima hilesiz bir şefkat...*” (Bİ, 254)

“*Aynı vagonlar, aynı pencereler* sanki milyon kere milyon üretmişti ve bu geçiş ebediyete kadar sürecekti: *Aynı vagonlar, aynı pencereler, aynı yüzler...* *aynı vagonlar, aynı pencereler, aynı yüzler, aynı yüzler,* aynı donuk, aynı ifadesiz bakışlar. (...) Ve *aynı vagonlar, aynı pencereler, aynı yüzler* önünden geçiyor; geçiyor, tekrar geçiyordu. Salih o trenden ayrılmak istemiyor, inmemiş olmak, gitmek, gitmek, gitmek istiyordu çünkü.” (KA, 22)

“*Salih’in ağası* ve Salihlerin, Salihlerin, Salihlerin, binlerce *Salih’in ağası*, babası Çanakkale içinde vurulurken, yad ellerde kalırken Niko’nun ve Nikoların ağası yaman birer aşçı, yamam birer tüccar olmuştu.” (KA, 44)

“Ahh.. ah *sağ kolum.. Sağ kolum, sağ kolum..* neredesin *sağ kolum!..*” (KA, 78)

“*Yavaş yavaş!..* Amma dakikaları bile boş geçirmeden. *Yavaş yavaş!..* Amma en hurda imkanları, en küçük fırsatları bile değerlendirerek. *Yavaş yavaş!..* Amma imanı ve azmi zerre kadar yıpratmadan, zedeledimden. *Yavaş yavaş!..* Amma gönül birliğini gevşetmeden. *Yavaş yavaş!..* Amma bir süngü iken, bir tek mavzer iken bir mitralyöz. Bir top olabilirim hırsıma kapılmadan ve sadece en üstün süngü, en verimli mavzer olmaya bakarak.” (KA, 174)

“Bunlar ancak *bu topraklarda, bu topraklar* olduğu için ve *bu topraklar* için vardılar!” (KA, 215)

“Bu bahçede, bu dallar, bu meyveler, bu güneş ve bu gölgeler yoktu artık. Yoktu, yoktu, *yoktu artık.* Bugüne kadar olan hiçbir şey *yoktu artık,* bugüne kadar olanlardan olabilecekler de *yoktu artık,* bir çocuğu olacaktı, belki de Mehmed’i olacaktı, fakat Mehmed de *yoktu artık* ve Reşid Halid oğlu Mehmed Reşid, yani İstanbullu Hoca, yani kendisi de *yoktu artık.* Bunu iyi biliyordu.” (KA, 269)

“Ölüm... ama öldürmek yetmez. *Yedi parça yedi ayrı kuyuya... yedi parça yedi ayrı kuyuya... yedi parça yedi ayrı kuyuya.* Ayşe... bahçede, her yıl bir koçun kesildiği o kanlı tören yerinde... ölüme başışık incir ağacının kara yeşil gölgesinde...parça parça edildi... tam *yedi parça... her parça bir kuyuya... her parça bir kuyuya.*” (ŞHY,79)

Şahbaz ölü bir bebek olabilir. Ölü bir bebeğe dokunabilirdi. Bir bebek öldürülmüş olabilir. (ŞHY, 85)

3.1.3. Birebir Sözcük Yinelemesi

Birebir sözcük yinelemelerinin büyük çoğunluğunu işaret sıfatı ve adları oluşturmaktadır. İpek, bir tümede aynı anlama gelen iki adılın veya adıyla birlikte bir şahıs ekinin de yer almasının, anlatılmak istenen düşüncenin kuvvetlendirilmesi, anlamın pekişmesi adına konuşucu/yazar tarafından özellikle kullanıldığını ifade etmektedir (İpek, 2009: 38).

Derlemeden elde edilen veriler, birebir sıfat yinelemeleri içinde en çok işaret sıfatının bağlamda yenilediğini göstermektedir. Buradan yola çıkarak *işaret etme fonksiyonunun* (deictic function) pekiştirmeye olan katkısından söz edilmelidir. Nesnelerin özelliğinden ziyade konumunu belirten ve *dış bağlama* (context) bağlı olan *işaret etme fonksiyonu*, işaret sıfatı ve işaret adlarının kullanıldığı yere göre anlam kazanması olarak tanımlanabilir (Akşehirli, 2004: 61).

3.1.3.1. Birebir Ad Yinelemesi

“Nihat efendi Sarıova idadisi *riyaziye* ve *Fransızca* muallimidir. Anlıyor musun Doğan bey... *Riyaziye* ve *Fransızca*... Medreselere hiçbir zaman giremeyecek iki ders...” (YG, 157)

“İbrahim Efendi konağının atı *vardı*, arabası *vardı*, salı *vardı*, saltanatı *vardı*. (İEK, 47)

“İnce *adam*, zarif *adam*, sanatkar *adam*, nihayet aşık *adamdı* işte... şarkı söyler, saz çalar, şiir okur, bu arada nakış da işlerdi.” (İEK, 59)

“-Amma efendi amca, şimdi de etin şekerin zeytinin okkası üç, peynirin dört kuruşa. Koca bir okkalık somun ekmeği kırk *paraya* alıyoruz. Gaz altmış *para*, fasulye nohut yetmiş *para*... bin vapura Köprü'den Üsküdar'a geç elli *para* ver tamam. Atla tramvaya, Galata'dan Şişli'ye, Eminönü'nden Beşiktaş'a ya da Aksaray'a git, yirmi *para*, bilemedin otuz *para*...” (İEK, 123)

“*İstanbul* terbiyesinin, *İstanbul* nezaketinin, *İstanbul* hanımefendiliğinin ve *İstanbul* şivesinin harman olduğu bu kadın meclisleri kadar zengin ve cömert bir meşher daha tasavvur olunamazdı.” (İEK, 137)

“Düşünce vardır, küçük hesaplar vardır ve korku vardır. Bilhassa korku vardır. İnsanoğlu korkan bir mahluktur. ‘Hangi büyük mucize bizi bu korkudan kurtarabilir?’” (Huzur, 145)

“İstanbul, İstanbul, diyordu. İstanbul’u tanımadıkça kendimizi bulamayız.” (Huzur, 181)

“İnsanoğlu güzel şeye düşmandı. Nasıl bilmeden kendi saadetini, başkasının saadetini yıkmak isterdi? İnsanoğlu huzurun, iyiliğin düşmanıydı, kendi kendisinin düşmanıydı.” (Huzur, 238)

“ ‘İğrenç... İğrenç...’ diyordu. Her şey iğrençti.” (Huzur, 239)

“Yaşamak, başkaları tarafından muhasara altına almak, yavaş yavaş boğulmaktır. Yaşamak...” (Huzur, 247)

“Hepsi onun olmaktan çıkacaklardı. Meğer ki, hatırlayan bir insan, bir hafıza bulunsun. Hakiki tasarrufumuz yalnız insanla ve insanla idi. İnsan zekası, insan kalbi, insan ruhu, insan hafızası... İnsan çekilince orta yerde hiçbir şey kalmıyordu.” (Huzur, 386)

“Oh, ferde acıyın... ferdin hakkı kayboluyor, fert eziliyor, fert bu et kemik Babil’inin kanlı tuğlası, kiremidi oldu.” (Huzur, 404)

“Beni sinemaya göndermeyen babamın hadislerine ve tefsirlerine isyanım bir “his” değil mi? Haritada hiç yokken, bir gün dolup taşarak evi bırakıp gitmenin saiki bir “his” değil mi? Böyle daha ne vakalar... En sonucusu şu Tahsin hadisesi... Çocuğa karşı merhametimin bir “his” değil mi? (...) His! Hep his!” (Bİ, 105)

“Sonra adımı da koydu: Minnet. Çocukluğundan beri bu kelimedenden nefret ediyordu. Ömründe bir kere bile, hiç, hiç kimseye “minnettarınızım!” dememişti. Çünkü hiç kimseye, babasına bile minnet etmemeye çalışmıştı. Şimdi bu hissi kuvvetle duyuyordu, şimdi minnet ediyordu. Minnet! Amcasına minnet etmekten başlamıştı. Sonra arkadaşına. Bu nefret ettiği kelime şimdi ona yabancı gelmiyordu. Şimdi yataktan atlayarak Necati’nin odasına gidebilir, “sana minnettarım” diyebilirdi. Minnet! Minnettarım! Minnettarınızım. Minnettarınızım efendim.” (Bİ, 140)

“Her gün balkon kapısı açan değil, fakat açık denizlerin fırtınası içinde büyümüş ruhlar... (...) Yahut heyecanlarının fırtınası içinde büyümüş ruhlar... Kendi içlerinde açık denizler taşıyan ruhlar...” (Bİ, 219)

“Güç, dedi Orhan. Güç, onun vaziyeti çok güç.” (Bİ, 253)

“Karışık şeylerin hepsi hayata benzemez mi? İçinde her şey var. Daha doğrusu peşine hayat kelimesini taktığımız ne varsa hayat içinde, bir hayattır: Aile hayatı, mektep

hayatı, askerlik *hayatı*... Bütün bu *hayatların* hulasası şudur: *Hayat* ve manası şudur: İçinde zindan, bahçe, cennet, cehennem, her şey olmak.” (Bİ, 293)

“ŞİMDİ *Orhan*’dan ayrıldım! *Orhan!* *Orhan*’dan, *Orhan*’ın, *Orhan*’a, *Orhan*...” (Bİ, 349)

“Küçük Ağa geniş pencereye döndü. Karşıda yeni Meclis projektörlerle yıkıyor, bu göz alıcı ışık yağmurunun altında *bayraklar*, *bayraklar* dalgalanıyordu. (KA, 7)

“Ve *kadınlar*. *Kadınlar*, *kadınlar*, *kadınlar*, evet *kadınlar!*..” (KA, 14)

“Acıkacak, *yemek* isteyecekti, *yemek*. *Yemek* mi? *Ekmekten* ne haber? *Ekmek* arslanın ağzında idi, tek kolla da arslanla boğuşmak bir parça güç olmaz mıydı?” (KA, 24-25)

“*Analar*, *Analar*, *Analar* ve Bir *Ana*” (KA, 26)

“*Salih*’in ağası ve *Salihlerin*, *Salihlerin*, *Salihlerin*, binlerce *Salih*’in ağası, babası Çanakkale içinde vurulurken, yad ellerde kalırken *Niko*’nun ve *Nikoların* ağası yaman birer aşçı, yamam birer tüccar olmuştu.” (KA, 44)

“Hilalin ortasında bir *Salih* vardır; tek kollu, yüzü paçavraya dönmüş bir *Salih*, dünyası çökmüş bir *Salih!*.. Şimdi artık *Salihden* beter veya *Salihden* bir parça iyi bir şey yoktu, tıpkı *Salih* gibi bir şey vardı. Tıpkı *Salih* gibi kolu kanadı kırılmış, dünyası yıkılmış bir şey.” (KA, 63)

“Bu *Cuma* o *Cuma* idi: Bütün bu sallantıları yatıştırarak cümle’nin beklediği ve söyleneceği *Cuma!* Bilgi ve düşünce yetersizliğinin sığındığı *Cuma!*” (KA, 100)

“Ve o kıpkırmızı, o dolgun dudakları cennet bahçelerine çeviren *gülümseyiş*, o dünyayı yıkayan *gülümseyiş*... Hoca bu *gülümseyiş*, iyice kısılmış lambanın ışığında dünyayı değiştiren, bambaşka bir dünyanın ufuklarını açan *gülümseyiş* kaybolmasın diye titrer, telaşlanırdı.” (KA, 143)

“Ve Orhan orada, Murad orada, *Osman*, *Osman*... *Osman orada.*” (KA, 154)

“Dünyanın bu kadar güzel oluşu *enderdi*, çok *enderdi.*” (KA, 166)

“Ve her şehidin ardında Şeksprini, Korneyini bulamayacak bir facia, yürekler paralayıcı bir facia yatacağı: Yavuklular, sözlüler, saçı bitmedik yavrular, ak sakallar, apappak saçlar... ve *gözyaşları*, *gözyaşları*... kırık gönüller.” (KA, 178)

“*Doğru*’yu bulmak, *doğru*’yu üste çıkarmak, *doğru*’da buluşmak ile trajediler mi isteyecekti? *Doğru*’nun, bu yeryüzü cennetinin, *doğru*’da anlaşmak denilen cennetin yolu neden böyle çetindi?” (KA, 256-257)

“Şaka, zevzeklik, çocuk oyunları.. ama *Salih üzgündü*, hep *üzgündü*, her zaman *üzgündü.*” (KA, 306)

“(…) şu makaleyi nasıl buldun *canımı* arkadaşların *canımı* sıkıyor *canımı*, ben bu akşam biraz dışarı çıkmak isteyebilir miyim *canımı*, o *canımı*, bu *canımı*, her türlü *canımı* hep önce bana söyledin.” (TO, 91)

“Bilge *aptaldı*. Sevgi *aptaldı*. Bilge'nin adamı *aptaldı*. Ben akıllıydım.” (TO, 106)

“Aynı afişten dört tane: *Hülya Hülya Hülya Hülya*. Sonuncusuna bıyık takılmış. *Bilge, Bilge, Bilge, Bilge*.” (TO, 122)

“*Bilge, Bilge*. Düşünelim Düşünelim.” (TO, 123)

“Evli *Bilge*, ayrılmış *Bilge*, genç kız *Bilge*, hizmetçi *Bilge*, fahişe *Bilge*, ihtirash *Bilge*, saf ve bilgisiz *Bilge*, kurnaz ve baştañkarcı *Bilge*, karısının arkadaşı *Bilge*, arkadaşının sevgilisi *Bilge*, mutlu olduğu halde baştañkarcılan *Bilge*, mutsuz olduğu halde baştan çıkarılan *Bilge*, kendiliğinden gelen *Bilge*, zorla elde edilen, öğrenci *Bilge* ve bütün kitapların *Bilgesi*.” (TO, 164)

‘Kendini yakıp bitirme,’ dedi albayım. Ben de kendimi yakıp bitirmedim. Hayır, hiç bitirmedim. *Soğukkanlı, soğukkanlı, soğukkanlı* dedim. Kendime.” (TO, 411)

“Bütün mesele, onun yanında olabilmek, onunla birlikte nazariyesini savunabilmektir. *Değerlendirmek!* Ne kadar boş bir söz. *Değerlendirmek*, kaçmaktır; *değerlendirmek*, yalnız bırakmaktır; yaşantısının ağırlığına dayanamayan birini, yaşarken öldürmektir.” (TO, 442)

“Dirmir o günden sonra hep *sözcüklerden* bir yorgana sarındı. *Sözcüklerden* bir yatağın üstünde uyudu. *Sözcüklerden* yapılmış bir sandalyenin üstünde oturdu. Atiye günleri sayılı binlerce *sözcük* oldu. Huvat *sözcük* dolu şişelere baktı. Nuğber *sözcük* bekledi. Zekiye *sözcük* ağladı. Seyit bembeyaz takma *sözcük*ten dişleriyle güldü. Mahmut dilini dişlerinin ardına dayayıp *sözcük* aldı. Halit *sözcükleri* duvarlara vurdu. Dirmir ne yana bakacağını, hangi birini yazacağını şaşırıldı. O şaşkın şaşkın dolanıp gezinirken bulutlardan *sözcük* yağdı. Musluklardan *sözcük* aktı. Akan *sözcük*, yağın *sözcük*, bakan *sözcük*, susup oturan *sözcük*, ağız üstü divana kapaklanan *sözcük* Dirmir'in kafasının içinde bir toplu kargaşaya dönüştü. Ama bir türlü şiire dönüşemedi.” (SAÖ, 179-180)

“*Sözcükleri* tek tek kafasının içinden alıp *yüreğine* koydu. *Yüreğini* “Güp! Güp!” attıran *sözcüğü* hemen kâğıda yazdı. *Yüreğini* attırmayan *sözcüğü* *yüreğinden* çekip aldı. Dirmir o günden sonra *yüreğine* kul köle oldu. *Yüreği* ne yap dediyse onu yaptı, *yüreği* nereye git dediyse oraya gitti, *yüreği* ne dediyse onu dedi. *Yüreği* kafasıyla zıtladıysa o da zıtladı. *Yüreği* taşıysa o da taşıdı. *Yüreği* çırpındıysa o da çırpındı. *Yüreğiyle* birlik oldu. Dersi defteri boşladı. *Yüreğine* *sözcük* koydu, *yüreğinden* *sözcük* aldı.” (SAÖ, 180)

“*Üslup* senin için hayattı. *Üslup* senin için sestti. *Üslup* senin düşüncelerini. *Üslup* içinde yaşattığın asıl kişiliğindi, ama bir değil, iki değil, üçtü bu kişilikler...” (KK, 327)

“Bir kuyu vardı *aklında, aklımda, aklımızda (...)*” (KK, 406)

“ (...) *beyefendi* bunu niye soruyordu? *Beyefendi* ne iş yapıyordu? *Beyefendi* gece bu saatte burada ne arıyordu? *Beyefendi* kimliğini gösterebilir miydi?” (KK, 407)

“Akıllarından geçen ahlaksız düşünceler suyun affedici akıntısına karışıp gitsin. *Amin*. Allah’ın emirleri kalplerinde yer etsin. *Amin*. Allah onlara din düşmanlarıyla savaştacak güç versin. *Amin*.” (ŞHY, 111)

“Komutan, hayatından bir yıldız gibi kayan *annesini* düşünüyor. Oğulları kızını öldürdüğünde ortadan kaybolan *annesini...* gökyüzüne uçan *annesini...* kendisini asan *annesini...*” (ŞHY, 121)

“SU kaybolmaz. SU döner. SU dolaşır. SU akar. SU gezer. SU uçar. SU yağar. SU uyur. Ve SU bilir.” (Su, 79)

3.1.3.2. Birebir Sıfat Yinelemesi

“Bir şifahi kültürün iliklerine işlediği, sonra da elinden, dilinden, gözünden, kulağından taşp döküldüğü eski kadına nasıl da cahil denebilir ki, *şu* siniyi kaplıyan örtü, *şu* öper gibi dizlere çepçevre temas eden peşkir, *şu* minderlerin altına serilen sofra yaygısı, bez üstüne nakşedilmiş bu çiçek bahçeleri (...)

“Nihayet bu, *nice* maceradan *nice* serencamdan arta kalmış insanlar gibi hatıralarla yüklü sokakların üstündeki evler, *bir* meşverete *bir* muhabbete *bir* derin düşünceye dalmış dostlar gibi yan yana, baş başa, karşı karşıya sıralanmış büyük evler, küçük evler, boyalı evler, boyasız evler, yeni evler, eski evler ve bu evler silsilesinden hacımları, şekilleri, planlarıyla ayrılıp sivrilen konaklar.. mahallenin muhtacına, yoksuluna, duluna, yetimine kapıları açık varlıklı konaklar, dirlikli konaklar, mahalleyi tamamlardı.” (İEK, 25)

“*Bu* düzen, *bu* verim, *bu* bereket ve *bu* dört başı mamur medeniyet, gene dört yanı mamur bir organik ahengin mahsulü idi.” (İEK, 33)

“Onun için de, asırlar süren bir kavganın sonunda *organize* bir cemiyet, *organize* bir teoloji ve *organize* bir asalet sınıfının barajı arkasında kendini istikrar ve emniyete almıştı.” (İEK, 33)

“Onun için de padişahın *her* iyi işine kötü diyen, *her* isabetli hareketini yanlışlıkla damgalayan ve *her* adımını köstekleyen bir yaygaracı sınıf hazırlanıp piyasaya sürülmüştü.” (İEK, 35)

“Güzel sesi, güzel yüzü ve güzel bir aklı vardı.” (İEK, 63)

“Faraza eskiden, *bir* mahalle bekçisinin, *bir* sakanın, *bir* sütçünün, *bir* sucunun kendi sınıfı insanlarına ve bir bakıma da çevresine öğreteceği çok şey vardı.” (İEK, 75)

“Neticede de işte kendini bir nizamlar serisinin garantisi içine yerleştirerek mabedi *organize*, cemiyeti *organize*, kültürü ve asalet sınıfı *organize* bir kütle haline gelmişti.” (İEK, 75)

“O Süleymaniye ki Sinan’ın *türlü* tarz, *türlü* üslubda deneyip *türlü* eserlere damgasını basmış sanat dehası, nihayet bu muhteşem abidede bir sehl-i mümteni olmuştu.” (İEK, 95)

“Bu sanatkar eller de *nasıl* hünerli, *nasıl* manalı, *nasıl* şahsiyetli idi.” (İEK, 98)

“Amma ne çare ki *bu* kibar, *bu* asil *bu* zarif kadınlar, ne mensub oldukları nizamın geçmişten bu yana tarihi seyrini biliyor, ne de geleceğe doğru şekillenir olan hazin ve acı ihtimalleri görebiliyorlardı.” (İEK, 106)

“*Şu* köhne *şu* ihtiyar dünya onlara, o yücelerden yücelere nasıl da *her* demde, *her* devranda, *her* asıra, *her* zamanda muhtaç, zebun ve boynu eğri...” (İEK, 134)

“Acaba cemiyeti bu medeni kademeye yükselten ona, her devrin her asrın muhtaç olup avuç açageldiği etik ve estetik değerleri sosyal planda hakim kılan ve bir felsefeyi yaşanır hale tercüme edip kütleye mal ettiren tılsım ne idi? Evet *bu bir zor*, *bir* kuvvet işi değil, *bir* tılsım ve mucizeli *bir* sırdı. Ama neydi bu sır? Nasıl ve ne zaman ne yolda yürümüş de muvaffak olmuştu?” (İEK, 137)

“Fakat ne yazık ki *bu* kıt zekalar, *bu* kör cesaretliler, *bu* ukala bilgiçler ve *bu* kendini beğenmiş insan taslakları, tarih müvacehesinde maskara olup sahneden çekilirlerken de, arkadan gelen benzerleri, yakın geçmişte oynanmış facialardan ibret almıyorlardı.” (İEK, 166)

“Herkes, *her* yerde, *her* fırsatla, senelerdir bunu konuşmuştu. *Her* türlü fikir söylenmiş, *her* ihtimal yoklanmıştı.” (Huzur, 57)

“*Her* gün, *her* saat, şehirde geçen *her* kaza, *her* hastalık, *her* yıkılış, *her* üzüntü bunları buraya getiriyor, ferdiyetlerini siliyor, umumileştiriyor, onlardan sefaletle tesadüfün el ele kurdukları bir terkip yapıyordu.” (Huzur, 60)

“Şimdi –biraz evvel olduğu gibi- *bir* şarkı, az sonra kaldırım taşında kımıldanan *bir* aydınlık, *bir* konuşmada geçen tek *bir* cümle, yolunun üstündeki *bir* çiçekçi dükkanı, *bir* başkasının gelecek günlere dair *bir* tasavvuru, *bir* çalışma kararı, her şey geçmişe ait *bir* hayalle onu bir sene evveline götürür, orada uyandırır.” (Huzur, 67)

Ayrı evi olmanın hakiki manası, *ayrı* vazifelerin, *ayrı* hazların, *ayrı* ıstırapların da bulunması demektir.” (Huzur, 224)

“Ne kadar garip... *İki* dünyam var. Tıpkı Nuran gibi, *iki* alemin, *iki* aşkın ortasındayım.” (Huzur, 305)

“Eşek Türk sözü yalnız bir çocuğa değil, etrafındaki *bütün* çocuklara, *bütün* bir idare ve tedris bünyesine, *bütün* bir cemiyete, -Müdür Bey!- size ve çocuğunuza, büyük babanızın mezarına ve *bütün* tarihimize tevcih edilmiş bir hakarettir.” (Bİ, 41)

“Herhangi *bir* şey, *bir* kadın, *bir* çocuk, *bir* meslek, *bir* tırtıl, *bir* tohum ne alemdir, ona yaklaşıldığı zaman; fakat uzaktan o ne kadar, her şey gibi her şeydir, alelade şekiller serisi içinde *nasıl* kaybolur, *nasıl* bomboş görünür? Ve aşk, bir kadına veya herhangi bir mevzua aşk, *nasıl*, o şekiller serisi içinde bir tekini almak ve içini muhayyilemizle doldurmak *yahut* onun dolu içini *nasıl* derinden derine anlamak ihtirasıdır; *yahut* aşk, nasıl boş kalan içimizi diğer bir boşla, dolu içimizi başka bir dolu içle karıştırmak ihtiyacıdır; velhasıl, aşk *nasıl*, muhtevaların hayatını şekillerle doldurmaktır ve *nasıl*, bizzat hayata bu dolgunluğu veren *bir* tek vehim, *yahut* tek *bir* hakikat odur.” (Bİ, 167)

“Kocasını kimbilir *bu* salonda *bu* koltukta *bu* hava içinde kendisinden ne gölgeler bırakmıştı ve bunu ancak Samiye Hanım görebilirdi.” (Bİ, 217)

“Bir his, onu, Vedia'nın *meşum* bir kadın olması ihtimalinin korkusuyla dolduruyordu. *Meşum* bir kadın, *meşum*...” (Bİ, 276)

“*Bu* bahçede, *bu* dallar, *bu* meyveler, *bu* güneş ve *bu* gölgeler yoktu artık.” (KA, 269)

“*Bu* düşünmek değildi; düşünceden *çok* daha başka, *çok çok çok* daha hızlı bir şeydi.” (KA, 270)

“Bir de... *hafif* içkiler, *hafif* yiyecekler... her şey hafifti. *Hafif* konular konuşuluyordu; kimse, olayların ve insanların içyüzüyle ilgili değildi. Her şeyin yüzeyinden kayıp geçiliyor, hafifçe gülümseniyordu.” (TO, 232)

“*Hangi* hikayeler, *hangi* anılar, *hangi* masallar hafıza bahçesinde açan *hangi* çiçeklerdi ki onlar, tadına, kokusuna, keyfine iyice varabilmek için Celal'le Rüya, Galip'i dışarıda bırakma zorunluluğunu duymuşlardı?” (KK, 415)

“Şahbaz şehrin ortasındaki o lanetli hanın koridorlarının loşunda, bodrum katının duvarları arasında yaşayan *bir* hayalet, lambaların içinde dolaşan *bir* cindi. *Bir* cüceydi. *Bir* gerçektir. *Bir* periydi. *Bir* deliydi.” (ŞHY, 20)

“Sence hayatın *harikulade* miydi? Dışarıda *harikulade* bir hayat mı vardı gerçekten? Ya benim hayatım? Sence ben *harikulade* bir hayatın kahramanı mıyım? Bunu biraz

düşün...karar vermeden önce düşün...neler *harikulade* ve *harikuladenin* karşıt anlamlısı ne?” (ŞHY, 73)

“1979 onun *harikulade* yılı. Kadın onun *harikulade* oyuncuğu. Biz onun *harikulade* dinleyicileriyiz.” (ŞHY, 154)

“Aylardır handiyse bütün karakolun kolektif hayaline dönüşen *o* su sesi, *o* yeşillik, *o* orman, *o* hamak, *o* uyku ve *o* huzur...” (Su, 88)

3.1.3.3. Birebir Adıl Yinelemesi

“*Benim* yerime bana benziyen, *benim* gibi düşünen, *benim* gibi duyan ve söyleyen insanlar bırakırsam bu beni acaba bir dereceye kadar müteselli etmez mi? Yüz sene sonra bu sokakta gene *benim* dilim konuşulur, karşıdaki denizde gene *benim* bayrağı taşıyan gemiler dolaşırsa kendimi daha az mahvolmuş saymaz mıyım?” (YG, 41)

“*Kendine* benziyen, *kendi* emelleriyle çırpınan, *kendi* dilini söyleyen bir cemaatte –Hatta ölümünden sonra- *kendini* duymak... Bu duyguya sahip olduktan sonra o cemaat için *kendini* ve başka fertleri feda etmek bile artık bir felaket sayılmaz mı?” (YG, 41)

“*Kendi kendisiyle* yüzleşmekten, *kendi kendini* tanımaktan korkan bu insan, kaalu-beladan beri türlü dolambaçlı türlü zikzaklı yollar bulup *kendinden* kaçmanın çarelerini aramış değil midir? Belki de onu bu emeline en kestirmeden götüren, işretle *kendini* unutmaya çalışmış olmasıdır.” (İEK, 133)

“Dışarıdan gelen her şey *onun* düzenine tabiydi. *Onun* renklerini benimser, *onun* üstüne düşer, *onun* ışığıyla büyür, küçülürdü.” (Huzur, 65)

Her şey *bizden* geliyor, *bizimle* geliyor ve *bizde* oluyor.” (Huzur, 73)

“O zaman ne doktora, ne eczacıya, ne ilaca, ne de her hangi bir şefkate ihtiyaç olmadan insanlar *birbirlerine* sokularak, *birbirlerini* kucaklayarak, *birbirlerinin* içine geçerek, *birbirleriyle* en hususi taraflarını paylaşarak ölürlerdi.” (Huzur, 384)

“Bu teneffüsten itibaren çocukları *o* bahçeye çıkaracak, başlarında *o* bulunacak ve sınıfa *o* sokacak.” (Bİ, 61)

“Elbette en güzeli, en yakışanı bu idi. Ama nereye, *ne* ile, nasıl gitmeli, *ne* götürmeli, hangi gönlü, hangi bedeni götürmeli idi?..” (KA, 79)

“Herşeyin *şurastı*, *şurastı*, *şurastı* görülüyordu da, *burastı*, *burastı*, *burastı*, görülüyor, görülemiyor bu yüzden de yokmuş sanılıyordu.” (KA, 132)

“Ve Orhan *orada*, Murad *orada*, Osman, Osman... Osman *orada*.” (KA, 154)

“*Ben, benim, bana, benden...* ama bir de bakarsın tabanca *senin*, nişan alan *sen*, tetiğe basan yine *sensin* de ortada *sen* yoksun, her şeyin bir “emir”, bir “kumanda” oluverdiği an gelmiştir ve *sen* artık elindeki tabancadan farksızsın.” (KA, 259)

“*Ne* yapacakları, *ne* isteyecekleri, *neye* inanıp, *neyi* tutup, *neye* düşman oldukları bilinmeyen atlılar.” (KA, 279)

3.1.3.4. Birebir Belirteç Yinelemesi

“Bu yüzden de, *en* zarifini değil, *en* dayanıklısını aramak; *en* incisini değil, *en* rahatını bulmak; *en* pahalısına değil *en* ehvenine gitmek lazımdı.” (İEK, 8)

“Yalnız, mavi gözlerinden kandil kandil dökülen bu zeka, *biraz* istihza, *biraz* küçümseme, *biraz* da kurnazlıkla melezeleşip yüzüne acayip bir soğukluk verirdi.” (İEK, 8)

“Sönmek üzre olan bu mazi çerağı *hala* yanıyor, *hala* etrafına şevk ve neşat saçıyordu. *Hala* Nedim’i okuyup anlayanlar *hala* “Leyli yüzü mükehhal gözlü, şirin sözlü zer kemerli muattar kaküllü dildadeleri” yad edenler eksik değildi.” (İEK, 116)

“Belirli eğlence günleri *gene* vadiler dolup taşar *gene* ihramlar serilir, sazlar sözler ayyuka çıkardı. *Gene* aşk oynatanlar, *gene* sagar yürütenler, *gene* dirhem ve dinar saçanlar, *gene* dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem... diye geçmişe geleceğe göz yumup gününü gün edenler hep buraya koşmakta idi.” (İEK, 119)

“Bu üç tarafı kapalı bahçeden, *bazan* yosma, *bazan* şuh, *bazan* mahzun, *bazan* gamlı, ama *her zaman* güzel, *her zaman* can yakıcı bir dilber gibi uzanmış yatan şehri görmek mümkündü.” (İEK, 156)

“(...) bu masal cennetinde yaşayan meşhur insanların neşrettiği şevk, zevk, irfan, edeb, görünmez bir kudret imzasız bir şiir gibi dalga dalga yaklaşır, sarhoş eder mest eyleyip gider, ama *gene* gelir *daha* kuvvetli *daha* müstebit *daha* sözü geçkin, her dokunduğunu büyüler öyle giderdi.” (İEK, 166)

“Her giden, sanki *hiç* doğmamış, *hiç* yaşamamış, tatlılarla acılarla geçen bir ömrü *hiç* olmamış gibi, dünyadan kazanmış olduğu bütün varlığını, biyolojik ve morfolojik vahdetini, kıvam ve ahengini, mutlak bir teslimiyetle *gene* dünyaya iade ediyordu.” (İEK, 185)

“Az sonra başkalarının malı olacak bu koltukların bu kanepelerin, bu halıların her halde konaktan çıkarılacağını *hala* kabul edemiyor, *hala* kendisiyle malını birbirine perçinli zannediyor, hatta belki öldükten sonra da bütün bunların kendi tasarrufunda kalacağına inanıyordu.” (İEK, 264)

“*Daha* derinden gelen, *daha* koyu, *daha* karışık bir ikinci ses *daha* vardır.” (Huzur, 146)

“*Çok* kazanmış, *çok* görmüş, *çok* eğlenmiş, *çok* acı çekmişti. (Huzur, 218)

“(…) *şimdi* şefkat, *şimdi* okşama, *şimdi* ölümün başka çeşidi bir baygınlık (…)” (Huzur, 152)

“Bilmiyorum, dedi, aile bana *bazen* bir zindan, *bazen* bir bahçe, *bazen* dümdüz bir yol, *bazen* bir cennet, *bazen* bir cehennem gibi görünüyor.” (Bİ, 293)

“Elbette *en* güzeli, *en* yakışanı bu idi. Ama nereye, ne ile, nasıl gitmeli, ne götürmeli, hangi gönlü, hangi bedeni götürmeli idi?..” (KA, 79)

“*Artık* bir şey görmek mümkün değildi. *Artık* onu hiç kimse anlamayacaktı. *Artık* onunla rahatça alay edebileceklerdi. *Artık* ona daha kolayca saldırabileceklerdi. *Artık* onu ezip geçebileceklerdi. *Artık* onun başına gelen haksızlıklara sessizce karşı çıkan tek varlık yok olup gittiği için (bunu düşünmek ne kadar günah da olsa evet yok olup gittiği için) onu dinlemeyeceklerdi.” (TO, 203-204)

“ ‘Her şeyden önce *soğukkanlı* olmalısın,’ dedi. ‘*Soğukkanlı* olmalıyım albayım!! Diye bağırdım. Heyecandan yerimde duramıyordum, hem de *soğukkanlı* olmak istiyordum. ‘Kendini yakıp bitirme,’ dedi albayım. Ben de kendimi yakıp bitirmedim. Hayır, hiç bitirmedim. *Soğukkanlı, soğukkanlı, soğukkanlı* dedim. Kendime.” (TO, 411)

“*Lütfen* yerinize oturun, dediler. Söz birliği etmiş gibi hep bir ağızdan, ‘*Lütfen* yerinize oturun’ dediler. Ben de *lütfen* yerime oturdum. Çünkü, ben söz dinleyen bir erkektim. Herkesin sözünü dinledim. Kendimi kötülersen sana acırlar bütün kadınlar, denildi bana. Ben de kendime acındırmak için gittim kadınların yanına: *Lütfen* yerinize oturun, dediler. *Lütfen* yerinize oturun. Sonunda kendime, ben acıdım. Şimdi yerimden kalkmak, sana yaklaşmak istiyorum. *Lütfen* yerine otur, diyecek misin bana?” (TO, 423)

“*Kudurarak* ölen iki köpek... *kudurarak* birbirini öldüren binlerce genç... *kudurarak* birbirine saldıran insanlar... *kudurarak* ölmenin ve öldürmenin sıradanlaşmış hali...” (ŞHY,139)

“Defne Kaman tehlikede, konuşamıyor ve *ıslak. Islak. Kadın ıslak.*” (Su, 94)

3.1.3.5. Birebir Eylem (Birleşik Eylem) Yinelemesi

“Babasını *sever*, anasını *sever*, dadısını *sever*, mürebbiyesini, halayıkları, uşakları hatta evin kedilerini köpeklerini dahi *severdi*.” (İEK, 102)

“O zaman da ferd ferd, eli eren gücü yeten herkes, düşmüşe, muhtaca, acize, garibe kılıç *olur* kalkan *olur*, ümit *olur* teselli *olur*, şefkat ve muhabbet olarak taşar dökülürdü.” (İEK, 114)

“Genç adam sevmeyi bilmeyeni bakar körlere benzetir. Onun için de göz kesilmiş bir uyanıklıkla, ölürcesine, erircesine *sever, sever..*” (İEK, 154)

“Ama yıllardır devam eden bu muharebeye rağmen, gene kabul etmesi çok müşkül olmakla beraber “yenge hanım” diye ailenin yere göğe koymadığı bu rakibi tahtından *indirememiştii. İndirememiştii*; zira bir çoklarının dediğine göre o rakib, İbrahim efendi konağının hakimi olmak, ya da şahsi kar ve kazanç elde etmek üzere bu zor yükün altına girmiş değildi.” (İEK, 159)

“-Hanımefendi, memleket krizler içinde.. halk *şaşırmış*, memur *şaşırmış*, tüccar *şaşırmış*.. bu şartlar altında kim olursa olsun, istese de verdiği sözü tutamıyor.” (İEK, 248)

“Fakat bakir türküler *istiyorum*. Dünyayı yeni gözle görmek *istiyorum*. Bunu sadece Türkiye için istemiyorum, dünya için *istiyorum*. Yeni doğan insanın taganni edilmesini *istiyorum*.” (Huzur, 99-100)

“Çabuk vazgeçiyoruz. Müslüman şarkın en büyük hususiyeti budur. Şark *vazgeçer*. Sade güçlüğün karşısında değil, zamanın, tabii zamanın karşısında *vazgeçer...*” (Huzur, 346)

“Anası Çobankaya’ya *gitmişti*. Geride kalan sadece “gitmenin” belli belirsiz tortusundan ibaretti: Kızları *gitmiş*, Büyükoğlu *gitmiş*, kocası *gitmişti*. Salih de *gitmişti*.” (KA, 38)

“Köylü bozkırda *yetişir*, yaylada *yetişir*, ormanda *yetişir*, sulak iklimde *yetişir*.” (TO, 111)

“Deniz kıyısında bir kahveye oturuyorlar, ah ne kadar güzel! *diyorlardı*. Deniz havası bize iyi geldi, *diyorlardı*. Önlerinden takalar geçiyordu: Ne sıcak renklere boyanmış tekneler! *Diyorlardı*, o renkle o rengi hangi ressam yan yana getirmeye cesaret edebilir? (Bunları Nursel Hanımdan öğrenmişlerdi.) Sağlam deniz havasını içlerine çekiyorlardı; insanın temiz havaya ihtiyacı var *diyorlardı*.” (TO, 249)

“Oyuncular *yaşıyor*, kulisler *yaşıyor*, gazetelerdeki eleştiriler *yaşıyor*.” (TO, 404)

“Sana başkalarının hayatını *anlatacağım*. Senden başkalarının. Kuşları, balıkları, köpekleri, fareleri ve diğer hayvanları *anlatacağım*. Sana dışarıda olan biten her şeyi *anlatacağım*. Tehditlerle dolu hayatı *anlatacağım* sana. Ama şaşırmak yok. İnanmamak da. Sana biraz gözle görünen, kulakla duyulan gerçekleri, biraz da kimselerin bilmediği

tuhaf sezgilerin, tuhaf gerçeğini *anlatacağım*, hatta bazen olmamışları, olacakları *anlatacağım*.” (ŞHY, 22)

“Oysa *öldü*. Çoktan *öldü*. Şahbaz içeri girdiği an *öldü* o.” (ŞHY, 112)

“Neredeyim ben? Kaç kadın öldürdüm bugüne kadar. Neden *öldürüyorum*. Neden kadınları *öldürüyorum*? Ben birilerini mi *öldürüyorum*?” (ŞHY, 130)

3.1.3.6. Birebir İlgeç Yinelemesi

“Nasıl, dedi, ne vasıta *ile*? Hangi ordu *ile*, hangi kuvvet, hangi teşkilat, hangi para *ile*?” (YG, 197)

“Han *gibi* külhan *gibi*, bağ bostan, inci mücevher *gibi*, alınıp satılan bir eşyadan farksızdı.” (İEK, 63)

“Bilhassa ahar *gibi*, mürekkep *gibi*, ebru *gibi* murakka germek yıldız ezmek *gibi*, başkaları tarafından da yapılabilmesi mümkün olan işler, gene onun titiz himmetine ve şahsi gayretine bakardı.” (İEK, 98)

“Yaşar bey *ilaçla* uyur, uyanıklığın vuzuhuna, kalkar kalkmaz aldığı birkaç aspirinle erer, *ilaçla* iştahını açar, *ilaçla* hazmeder, *ilaçla* dışarıya çıkar, *ilaçla* aşk yapar, *ilaçla* arzuları.” (Huzur, 171)

“Şahbaz bu dünyaya neden geldi? Kendi hayatını başkalarının hayatında tekrar tekrar görmek *için*... Tekrarlardan gerçeğe köprü kurmak *için*... Bu köprüden geçerken... geçerken birden...düşüp ölmek *için*... ben bu dünyaya her ölenle bir kez daha ölmek *için*... geldim.” (ŞHY, 19)

3.1.3.7. Birebir Ünlem Yinelemesi

“*İşte* esmer derisi ürpererek bekliyen gece; *işte* bir davete kulak kabartmış gibi nefeslerini yutmuş sakin deniz; *işte* aşk bekleyişiyle kuşkulu esmekten kalmış ince bir rüzgar...hepsi de hepsi de sırlarını ne rahat açığa vuruyorlar. Halbuki kendisi, o tertemiz duygularını hep mi he saklamaya, yardan da ağyardan da örtmeye mecbur..” (İEK, 154)

“*Evet* canı sıkılanlar sevmeyenlerdir. Çalışmak! *Evet*, ruhumuz da çalışır; *evet* aşk.. ruhumuzun meşgalesidir.” (Bİ, 207)

“(…) ve ölümün tercih ettiği taraf yoktu, insan yoktu, *ha* o, *ha* bu, *ha* sen, *ha* ben.” (KA, 15)

“*Ha-ha*. Gerçekten *ha-ha*. Sizin hiciv dolu, öldürücü, sahte *hahalarınız* gibi değil, bütün dehşet vericiliğiyle *ha-ha* işte. Kara bir güneş gibi tepenize doğan *ha-ha*.” (TO, 378)

“*Ey* yenikler! *Ey* ezikler! *Ey* lanetliler! *Ey* unutulmuşlar! *Ey* önemsizler!” (KK, 360)

“*Neden? Neden* oluyor bütün bunlar? “*Neden*” onu dipsiz bir derinliğe çeken büyütlü bir kuyu artık. Her şey *neden* oluyor? *Neden* insanlar böyle bir hayat inşa ediyorlar? *Neden* kiç ve öç duygusuyla beslenmekten büyük bir haz duyuyorlar?” (ŞHY, 137)

3.1.3.8. Birebir Bağlaç Yinelemesi

“Fakat dökülecek yer arayan bu ezelden şahlanmış sevgi, ihtiyar amcanın yanında kasılır; *ne* yüreğinde bir haz *ne* dudağında bir tebessüm *ne* de dilinde bir kelam olup kendini gösterirdi.” (İEK, 6)

“Böylece de *gerek* diplomasi *gerek* askerlik *gerek* sosyal tarih kervanına yol gösteren eller, daima meçhul kalır.” (İEK, 12)

“Gene aynı renkteki kıvılcımlı gözlerinin *hem* hakim *hem* uysal *hem* kuvvetli *hem* yumuşak ifadesi (...)” (İEK, 13)

“Halbuki kendisi, o tertemiz duygularını hep mi hep saklamaya, yardan *da* ağyardan *da* örtmeye mecbur..” (İEK, 154)

“*Çünkü* değişmesini, kendisini ayrı ayrı anlarda, vaziyetlerde idrak etmesini de severdi. *Çünkü* hodbindi; *çünkü* içindeki konuşma bir taraflı değildi.” (Huzur, 49)

“*Madem ki* düşünüyorum. *O halde* varım, *madem ki* duyuyorum, *o halde* varım, *madem ki* harp ediyorum, *o halde* varım, *madem ki* ıstırap çekiyorum, *o halde* varım! Sefilim varım, budalayım varım, varım, varım!’ diyordu.” (Huzur, 75)

“*O zaman ne* doktora, *ne* eczacıya, *ne* ilaca, *ne* de her hangi bir şefkate ihtiyaç olmadan insanlar birbirlerine sokularak, birbirlerini kucaklayarak, birbirlerinin içine geçerek, birbirleriyle en hususi taraflarını paylaşarak ölürlerdiler.” (Huzur, 384)

“*Ya* hep, *ya* hiç... *O zamanki düşüncesi* buydu.. *Ya* hep, *ya* hiç... Yani ölüm. Tıpkı Hitler gibi konuştuğunun farkına vardı. *Ya* hep, *ya* hiç. *Ya* dünya imparatorluğu yahut da siyah ölüm. Fakat tabiiatta *ne* hep *ne* hiç vardı. Hep veya hiç beraber oldukları zaman, insan kafasının o terazi mükemmeliyetinin bir sakatlığı oluyordu. Bu harikulade cihaz kendi mükemmeliyetinde şaşırınca bu muadele çıkardı. (...) Çünkü “hep veya hiç”i biz dahi biraz kendimizde derinleştirdik mi, terazi muvazenesinden kıl kadar uzaklaştı mı unuttur, azapların, aldatici hayallerin, ümitlerin, pişmanlıkların dünyası başlardı. *Ya* hep, *ya* hiç.” (Huzur, 402)

“Yavaş yavaş!.. *Amma* dakikaları bile boş geçirmeden. Yavaş yavaş!.. *Amma* en hurda imkanları, en küçük fırsatları bile değerlendirerek. Yavaş yavaş!.. *Amma* imanı ve azmi zerre kadar yıpratmadan, zedeleden. Yavaş yavaş!.. *Amma* gönül birliğini gevşetmeden. Yavaş yavaş!.. *Amma* bir süngü iken, bir tek mavzer iken bir mitralyöz. Bir top olabilirim hırsıma kapılmadan ve sadece en üstün süngü, en verimli mavzer olmaya bakarak.” (KA, 174)

“*Çünkü* o dönem yalnızca okumuştum,” derdi Şehzade. “*Çünkü* yalnızca okuduklarımın hayalini kurmuştum. *Çünkü* o altı yılda yalnızca okuduğum yazarların düşünceleri ve sesleriyle yaşamıştım.” (KK, 392)

3.1.4. Birebir Ek Yinelemesi

Ekler; sözcüğün yapısında yer alan, tek başına kullanılmayıp kökler ile birleşerek gövde, gövdeler ile birleşerek de yeni sözcük gövdeleri oluşturan veya sözcükler arasında geçici ilişkiler kuran dilin görevli şekilleridir (Korkmaz, 2003: 15).

Kimi zaman yeni adlar oluşturmak, kimi zaman da eklendiği sözcük ile diğer sözcük veya eylemler ile bağlantı kurmakla görevli olan ekler metinde tekrar edilişleriyle doğru orantılı olarak kurdukları anlam ilgisinin pekiştirilmesini sağlamışlardır.

3.1.4.1. Varlık ve Yokluk Eki Yinelemesi

Türkçede ad türünden sözcüklerdeki yokluk ve varlık anlamı +sI⁴z ve +II⁴ ekleriyle karşılanmıştır:

“Türk dili, isimlerdeki yokluk ifadesini karşılayan özel ekin yanı sıra yine isimlerde varlık ifadesini karşılayan özel bir eke sahip olmak vasfıyla dünyadaki diller arasında bu konuda simetrik olan dillerdendir. Bu bağlamda Türk dili isimlerdeki yokluk ifadesi için +sXz eki, varlık ifadesi için de +IXg ekine sahip olmak vasfıyla, temel fonksiyonu sadece yokluk ve varlık ifade etmek olan özel eklere sahiptir.” (Ağca, 2010:132)

Eklendiği sözcüğe kendinde bulundurma, sahip olma, o özelliği taşıma, ait olma gibi anlamlar yükleyen varlık eki (Korkmaz, 2003: 340) ve tümceye *sözlüksel olumsuzluk* (lexical negation) katan (Akşehirli, 2004: 93) yokluk eki, bağlamda

yinelenerek eklendiği sözcüklerin anlam alanına ilaveten bağlam alanına da pekiştirilmiş bir varlık-yokluk anlamı katmaktadır.

3.1.4.1.1. Varlık Eki Yinelemesi

“(…) yılın geri kalan onbir ayında rastlanmıyan bir faaliyet ve hareket zemini üstünde *tatlı, zevkli, ümitli ve neşeli* yorgunluklarına başladılar.” (İEK, 65)

“Amma bu *irili ufaklı varlıklı dirlikli* konakların ve evlerin arasında, semtin en dar sokağına düşen iki katlı bir eski ev, Hattat Aziz Efendi’nin ahşap evi, sağında solunda yanında yakınında bulunan *namlı şanlı mevkiili şöhretli* bütün komşularından, tek başına daha ağır basan bir gizli hazine idi.” (İEK, 97)

“Bir olucu ve oldurucu Efendiden efendilik beratı almış bu *muhasebeli, murakabeli* büyük sanatkar, devrinin en *kudretli* ve en *namlı* üstadlarından biri olmasına rağmen, *verimli* bir gayretle, mütevazi evinin bir odacığında çalışırdı.” (İEK, 99)

3.1.4.1.2. Yokluk Eki Yinelemesi

“(…) bu *dekorsuz sahnesiz piyessiz, yamaksız yardımcısız* sanatkar, tam kadrolu bir tiyatro kumpanyasının yapabileceği işi tek başına başaran dev bir kabiliyet idi.” (İEK, 76)

3.1.4.2. Ayrılma Durum Eki Yinelemesi

Temel anlamsal işlevi ayrılmak olan bu ekin eklendiği sözcük tümce içinde eylemin kendisinden uzaklaştığını bildirmektedir (Boz, 2012: 15). Aynı zamanda bu ek, eyleme sebep, sonuç, zaman bildirme, adın yapıldığı maddeyi gösterme, bir bütünü veya bütünün parçasını oluşturma, yer ve yön gösterme, edat grupları oluşturma, karşılaştırma, eş ya da zıt anlamlı ilişkiler kurma gibi çeşitli anlam bağlantıları kurmak için de sözcüklere eklenmektedir (Korkmaz, 2003: 24-25).

Esasen Boz, yukarıda dile getirilen işlevlerden farklı olarak salt tümce bazında ayrılma durum ekinin kuvvetlendirme fonksiyonundan bahsetmiştir. “*Akşamdan bize geldiler.*” (Boz, 2012: 16) tümcesinde yer alan ayrılma durum eki temel fonksiyonundan farklı olarak tümce zamanını kuvvetlendirici işlevdedir.

Boz'un değinmiş olduğu, ayrılma durum ekinin eklendiği sözcük vasıtası ile tümceye kimi zaman pekiştirilmiş bir anlam katmanı kazandırmasının ötesinde, metin içinde defalarca yinelenerek bağlama bütünüyle pekiştirilmiş bir anlam katması da söz konusudur.

“Esasen onun yakından uzaktan, ailesinden, içinden, eşinden ve dostundan hemen de sevip bağlanmış olduğu bir kimse yoktu.” (İEK, 6)

“Öyle ki mimarlıkta Sinan'lar, Ayas'lar, Kasım'lar, Mehmed'ler vermiş; musikide İtri'ler, Hafız Post'lar, Dede'ler yetiştirmiş; şiirde Fuzuli'ler, Baki'ler, Naili'ler, Nedim'ler çiçeklendirmiş; hat'da Yakut'lar, Hamdullah'lar, Hafız Osman'larla erişilmez zirvelere ulaşmış; mermeri konuşturan, tahtayı dile getiren, ipeklerden, ipliklerden, renklerden, çiçeklerden elvan elvan müstamereler, müstemlekeler kuran, hulasa ruhu madde aleminde suretleştiren büyük sanatkarlar gelmişti.” (İEK, 33)

3.1.4.3. Çokluk Eki Yinelemesi

+lAr ekini işletme eki olarak nitelendiren Korkmaz, ad ve eylemlere kazandırdığı “çokluk” anlamının yanında, kategori değiştirerek yer yer eklendiği sözlere kurallı özel anlamlar kazandıran bir yapım eki olarak tanımlamaktadır (Korkmaz, 2003: 51). Ayrıca “Adlarda Sayı, Teklik ve Çokluk” bahsinde +lAr ekinin diğer işlevlerine ek olarak adlara abartma ve pekiştirme kattığını da ifade etmiştir (a.g.e., s. 258).

Karaağaç da aynı şekilde, çokluk ekinin sayılamayan adlarla kullanıldığında abartma anlamı katmasına dikkat çekmektedir (Karaağaç, 2009: 57). Ancak derlemeden elde edilen veriler ışığında çokluk ekinin sadece sayılamayan adlara değil, sayılabilen adlarla da abartma anlamı kazandırdığını söylemek mümkündür. Ayrıca bağlamda +lAr çokluk ekinin yinelenmesi ile pekiştirilmiş bir çokluk anlam alanı oluşturulmuştur.

“Çeşit çeşit yüzler... Kimi aılıktan, beden sefaletinden yıpranmış, yeşilimsi bir renk bağlanmış, kimi damızlık boğalar gibi kaygısızlıktan, gamsız, kasavetsiz yiyip içip uyumaktan cilalanmış gibi parlak kırmızı... Dar, geriye kaçmış, ileriye fırlamış biçim biçim alınlar, enfiyeden delikleri büyümüş biçim biçim burunlar... Fakat hepsinde kenarları taşlı çenber sakallar, bu sahneyi zekadan değil hırs ve iştihadan gelen bir parılı ile seyreden gözler, hazzından soluyor gibi açılmış ağızlar...” (YG, 18)

“Kim, ne zaman bu kilere girecek olsa daima raflarında Anteb’in kuru baklavalarını, bademli, fıstıklı, cevizli sucuklarını Şam’ın Malatya’nın Tokad’ın kayısılarını, Ankara’nın ballarını, Kastamoni’nin üryanilerini, Bağdad’ın, Hicaz’ın hurmalarını görmesi mümkündür. Hele ramazan yaklaşırken hoşafılık gelen kuru incirler, kuru üzüm, kuru vişnelar, pekmez, bulama, tarhanalar, bulgur, kuskuslar, Karadeniz’in fiçı fiçı havyarları; bilhassa kalfaların kendi elleriyle güle söylye kaydattıkları reçeller, şuruplar; adeta merasimle hazırladıkları biber, salatalık, patlıcan turşuları, hardaliyeli tükenmezler, üzüm turşuları bu geniş ve loş kilerin kalabalığı içinde adeta kendilerine zorla yer bulmuş kimseler gibi üst üste tıklım tıklım yerleşmiş bulunurdu.” (İEK, 67)

“Bu polis romanları hülusalının bu Jules Verne’lerin, Bin bir Geceler’in, Tutiname’lerin, Hayatülhayvan’ların ve Kenzülhavas’ların yerini alabilmesi için bütün bir cemaat yüz sene bunalmış, didinmiş, doğum sancıları çekmişti.” (Huzur, 51-52)

“Ne demek ne olacak? dedi, hülya... Yeşil bulutlar, pembe ufuklar, mavi şafaklar...” (Bİ, 65)

“Aynı vagonlar, aynı pencereler sanki milyon kere milyon üretmişti ve bu geçiş ebediyete kadar sürecekti: Aynı vagonlar, aynı pencereler, aynı yüzler... aynı vagonlar, aynı pencereler, aynı yüzler, aynı yüzler, aynı donuk, aynı ifadesiz bakışlar. (...) Ve aynı vagonlar, aynı pencereler, aynı yüzler önünden geçiyor; geçiyor, tekrar geçiyordu.” (KA, 22)

3.1.4.4. Kişi Eki Yinelemesi

Kişi ekleri, çekimli eylemlerdeki oluş ve kılışın kim veya kimler tarafından yapıldığını gösteren eklerdir. Varlık ve nesnelerin eylemler içinde gerçekleştirdikleri hareketlerin hangi kişiye ait olduğu ancak kişi ekleriyle belli olmaktadır (Korkmaz, 2003: 26).

Bağlamda yer alan eylemler içindeki hareketin, belirli kişi ya da kişilere ait olduğunu vurgulamak amacıyla kimi kişi ekleri yinelenerek kullanılmıştır. Yazar söz konusu yinelemeler ile pekiştirilmiş bir adılı bağlamda ön plana çıkarmaktadır.

“Kapının önünde kalmıyoruz ki, evin içine giriyoruz, ona sahip oluyoruz, benimsiyoruz, benimidir, diyoruz, istiyoruz, memnun oluyoruz. Gidenin arkasından ağlıyor, gitme, diye eteklerine yapışıyoruz. Hiçbir şeyi kendimizden ayırmıyoruz. Bir sofraya davet edilmiş değiliz; belki mütemediyen içimizden yaratıyor, doğuruyoruz... Hiçbirimiz hayatı maddenin arızı bir hali gibi kabul etmiyoruz.” Hatta bu işi anlamak isteyenler bile,

sonuna kadar oyunun içinde kalıyorlardı. Her şey bizden geliyor, bizimle geliyor ve bizde oluyor.” (Huzur, 73)

“Ama daha önce öldürdün. Önce kız kardeşini öldürdün. Sonra o kadıları öldürdün. Akıl hastanesindeki o deliyi öldürdün. Neredeyse Mehtap’ı ve karnındaki çocuğu da öldürecektin. Sen öldürmeyi seversin. Hatırla.” (ŞHY, 205)

3.1.4.5. Şimdiki Zaman Eki Yinelemesi

Şimdiki zaman ekini hem şekil, hem zaman ifade eden eklerden biri olarak değerlendiren Ergin, söz konusu ekin geniş zamanı işaret eden kullanımlarına değinmiştir. Ancak, yine de ekin kullanıldığı eylemlerde geniş zaman ifadesinin hakimiyetinden bahsetmiştir (Ergin, 2004: 295-298).

Gencan anlam kaymaları bahsinde şimdiki zaman ekinin üç tane işlevinden bahseder. Bunlar şimdiki zaman ekinin geniş, gelecek ve görülen geçmiş zaman kipi yerine kullanılması şeklindedir (Gencan, 1979: 374). Korkmaz ise bu kiplere ek olarak şimdiki zaman ekinin, duyulan geçmiş zamanı da işaret edebileceğini ifade etmiştir (Korkmaz, 2003: 610-623).

Aydemir, Lars Johanson’un görüşlerine yer verdiği *-(I)yor* eki bahsinde, şimdiki zaman ekinin temel işlevini içinde bulunan zamanı göstermek olarak belirlerken, söz konusu ekin hem genel şimdiki zaman (duratives Präsens) hem de odaklı şimdiki zamanı (fokales Präsens) da işaret edebileceğinden söz etmiştir. Odaklı şimdiki zamanda ‘konuşulan olay’ ile ‘anlatılan olay’ın oluş süreleri eş zamanlıdır. Odaklı zaman, çoğu kez belirli *gösterimler* (deixis) aracılığıyla pekiştirilmektedir. Aydemir aynı zamanda *-(I)yor* ekinin şimdiki zaman işlevi dışında görünüş, planlanırlık, olasılık gibi işlevlerine de değinmiştir. Görünüş kategorisinde *-(I)yor* eki, olayı oluş sürecinde yakalayan intraterminal bir perspektif yansıtmaktadır. Johanson’un ‘planlanırlık’ diye nitelendirdiği oluş sürecinde olmayıp belli süre sonra olacak olan olaylara işaret ediş vardır. Olasılık işlevinde ise *-(I)yor* eki – DI^4r ile birleşerek kipsel şimdiki zamanı göstermektedir. Bu kullanım ile tümceye ‘muhtemelen’, ‘tahminen’ gibi ilave anlamlar yüklenmektedir. Konumuz ile ilintili olarak, *-(I)yor* ekinin bir tarz olarak edebi yazı dilinde ve halk anlatılarında kullanıldığını ancak bunun üzerinde pek durulmadığını belirten Johanson, ekin

‘anlatılan dünya’yı aktarırken bir anlatım tabanı olarak işlev gördüğünü ifade eder (Aydemir, 2010: 30-34).

Bağlamda yinelenen şimdiki zaman ekinin anlatılan dünyayı pekiştirmeli biçimde aktarmada kullanılan bir anlatım tabanı olduğunu söylemek mümkündür.

(...) şimdi bir ahunun peşi sıra sevda dağlarında mecnunlar gibi *koşuyor koşuyordu*. (İEK, 151)

“Yağmur altında nereye gittiğinin farkında olmadan *yürüyordu*. Ara sıra iki bulut *aralanıyor*, cadde üstünde, evlerin kiremitlerine varıncaya kadar her şey *aydınlanıyor*, elektrik tellerinde, tepeleri alagarson kesilmiş belediye fidanlarının yapraklarında titreşen damlaların kısacık hayatını sadece aralarından geçtiği için bir inci rüyası *yapıyor*; her şey, herkes çocukça bir neşe içinde *yıkaniyordu*. Sonra tekrar sağanak *boşalıyor*, ceketini başlarına örtmüş çocuklar *koşuşuyorlar*, daha yaşlılar şuraya, buraya *sığıyor*, cadde, evler, her şey *siliniyordu*. Siyah, bulaşık, adeta kül rengi bir çamura benzeyen bir perde her şeyi *kapıyor*; her şey yağmurun mahpusu *oluyordu*. O, büyük şakırtılarla her şeyi *dövüyor*, tramvayların üstünden, polis kulübelerinin tahtasından, evlerin çatı ve kiremitlerinden sanki büyük orglar, klavsenler imişler gibi sesler *çıkarıyor*; ara sıra bir şimşek *parlıyor*, bu koyu, sıvışık çamur birden, fakat başka türlü *aydınlanıyor*, sonra tekrar ince ipliklerin ağı *iniyordu*. Mümtaz başı açık *yürüyordu*.” (Huzur, 241)

Ali emmi şimdi *uyuyordu*. Dullar *uyuyor*, yetimler *uyuyor*, nişanları, sözleri paramparça olmuş körpecik kızlar *uyuyordu*. (KA, 63)

Kapıda bekleyen taksiye binmeden önce, her seferinde, başını sağa *çeviriyor*, gözlerini kısıp sokağın en başındaki büyük gazinonun rengarenk neonlarına *bakıyor*. *Bakıyor*. *Bakıyor*. (ŞHY, 46)

Şahbaz ona ne denli korkunç şeyler anlatırsa anlatsın, o iyimser bir tevekkülle *dinliyor... dinliyor... dinliyor*. Onun tevekkülü Şahbaz’ı daha da cesaretlendiriyor. Anlattıkları nereye varacak hiç düşünmüyor. Sadece *anlatıyor... anlatıyor... anlatıyor*. (ŞHY, 64)

Camdan top döndükçe *dönüyor*. *Dönüyor*. *Dönüyor*. *Dönüyor*. Ama niye... kimse bilmiyor. (ŞHY, 123)

Mehtap kafasının içinde beyninin büyüdüğünü hissediyor. *Büyüyor... büyüyor... bir gün patlamak ve kulaklarından dışarı fırlamak üzere hızla büyüyor* gibi. (ŞHY, 159)

3.1.4.6. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki Yinelemesi

Ergin, -mİ⁴ş ekininin konuşanın gözü, bilgisi, şuuru önünde vuku bulmamış ve konuşanın onu sonradan duymuş, öğrenmiş veya farkına varılan durumlarda kullanıldığını söylemiş (Ergin, 2004:300-301) rivayet başlığında ise söz konusu ekin sadece anlatma, başkasından nakletme ve sonradan farkına varma fonksiyonu ile görevli olduğunu da eklemiştir (a.g.e., s. 323-324).

Gencan, öğrenilen geçmiş zaman eki için övünme, böbürlenme, acı ve üzüntüleri anlatmada, şaşma ve şaşırtma durumlarında, masallarda kullanıldığını belirtir (Gencan, 1979: 277-278). Ayrıca birleşik zamanlı eylemler bahsinde söylenti anlatım biçimi başlığı altında söz konusu eylemin kuşku bir anlatış eylemi olduğuna da değinmektedir (a.g.e., s. 356).

Aydemir ise -mİ⁴ş ekinin geçmiş zaman ilişkisine ilaveten bir dolaylılık (Indrekativität) ve kanıtsallık (Evidentialität) bildirmektedir. Dolaylılık dışında söz konusu ekin alçakgönüllülük ve dikkat çekme gibi işlevleri de bulunmaktadır. Tıpkı şimdiki zaman eki gibi öğrenilen geçmiş zaman eki de anlatım tabanı olarak kullanılmaktadır. Sadece ‘anlatılan dünya’ bağlamında zaman belirten -mİ⁴ş ‘geleneksel halk anlatım biçimi’ olarak da belli üslup değeri kazanmıştır (Aydemir, 2010: 40-44). Anlatım tabanı olarak tercih edilen öğrenilen geçmiş zaman ekinin yinelenmesi ile bağlamda pekiştirilmiş bir anlam alanı yaratmıştır.

“Resai Molla birkaç gün evvel Sarıova mezarlığını ziyarete gitmiş mezarlığı pek fena bir halde görmüş. Duvarlar yer yer yıkılmış, “Mergazenler nabedit” olmuşmuş... Belediye şehre su getiriyorum, caddeler açıyorum bahanesiyle yok yere para sarf ettiği halde mezarlığı hiç düşünmüyormuş... Mergazenleri bu halde bırakan millet için nasıl felah tasavvur edilirmiş! Bu böyle giderse memleket batarmış... Allah Sarıovaya taş yağdırırmış...” (YG, 121)

“Ayyaşlığı ve suihaliyle maruf olan ve işgal ettiği mühim mevkie yakışmayacak bir derbeder hayat geçirdiği herkesçe malum bulunan bu deni insan öteden beri evliyayı kiram aleyhinde tefevvuhatta” bulunurmuş. Birçok defalar “halkı putperestlikten kurtarmak için bu türbeleri yakmaktan gayri çare yoktur” dediğini kulaklariyle işitenler varmış... Nitekim allah rızası için bu hususta şahadet etmeğe yirmi otuz kişi hazır bulunuyormuş...” (YG, 139)

“Paytahta düşman askeri *girmişmiş*.. Yunan ordusu insanlığın eşini görmediği bir zulüm fırtınası gibi içlere kadar *dayanmışmış*...” (KA, 310)

3.2. EKİLTİLİ TÜMCE İLE YAPILAN PEKİŞTİRME

Tümceyi bir hüküm grubu olarak tanımlayan Ergin, çekimli eylem olmak şartıyla tek sözcüğün bir tümce olabileceğini söylemiştir. Onun için tümce hüküm ifade eden bir eylem grubudur (Ergin, 2004: 398).

Günay Karaağaç, ‘eksilteli cümle’ terimini kullanarak onlar genellikle yüklemsiz ve tek bir sözden oluşan, yüzey yapılarında tümce olmaktan uzak oldukları halde, derin yapılarında tümce olarak ele almıştır. Söz konusu tümcelerin, yazılı dilde genellikle üç nokta, soru işareti ya da önemli sıralı noktalar olarak kullanıldığını eklemektedir (Karaağaç, 2009: 201).

Mehmedoğlu, tümce türleri üzerine sunduğu bildirisinde tümce öğelerinin katılımına göre basit tümcenin türleri bahsinde ‘kesik cümle’ terimine yer vermiş ve onu herhangi bir sebebe göre tümce öğelerinden biri ya da birkaçının bırakılması ile oluşan basit tümce olarak tanımlamıştır. Yine bu bağlamda ‘yalın cümle’ için “eşyanın adı çekilen, lakin onun hakkında hiçbir bilgi veya yargı verilmeyen tümce” tanımını yapmıştır (Mehmedoğlu, 2013: 3086-3088).

Üstünova ise tüm bu söylenenlerden bağımsız olarak konuyu ‘eksilti ya da sıfır tekrar’ olarak irdelemeyi uygun görmüştür. En az çaba yasası ile ilişkili olarak dil, eksilti yapma yoluna gitmektedir. Ancak söz konusu eksiltelerin bazılarının da tekrarlar gibi daha çarpıcı, daha etkili anlatımlara ulaşmak için yapıldığını ileri sürmektedir (Üstünova, 2002: 111).

Üstünova’nın da belirttiği gibi eksilteli cümlelerin bağlamda kullanılması pekiştirilmiş bir anlatım nedeniyledir. Yazar, pekiştirme yapma adına tümce içinde dikkat çekmek istediği sözcük ya da söz öbeğini bağlama dahil ederek söz konusu tümceden geriye kalanları eksiltme yoluna gitmiştir.

“Bu gidişle yaşı biraz daha büyüyünce büsbütün gemi azıya alacağı ve sarığını bir çalıya dolayarak dağlarda koyun gütmeye gideceği benzerdi. *Fakat!*” (YG, 14)

“Nihayet bütün bunların bittiği yerde bir başka alemin kapısı: *Ahret.*” (YG, 15)

- “Hristiyan Avrupaya karşı vardır bir tek siyaset: *İttihadı İslam siyaseti...*” (YG, 53)
- “Evde ondan daha akli kıt, daha söz anlamaz bir cahil vardı: *Çocuğun anası.*” (YG, 94)
- “Bu ses Şahin efendinin zihninde yeni bir ufuk açmıştı: *Kadın.*” (YG, 96)
- “Şahin efendi dünyada bir tek kadın tanımış ve sevmişti: *Kendi anası.*” (YG, 96)
- “Halbuki şimdi bu tek kelime, içinde bir mücevher gibi parlıyordu. *Yarın...* (...) *Yarın...* bu acayip ve sihirli bir kapıydı.” (Huzur, 142)
- “Gayretinde bir tek yardımcısı vardı: *İlaçlar.*” (Huzur, 170)
- “Bugün bir insan Türkiye’yi her şey olabilir, sanabilir. Halbuki Türkiye yalnız bir şey olmalıdır: *o da Türkiye.*” (Huzur, 265)
- “Bir düşünceyi ne tahdit eder? *Hiç.*” (Huzur, 345)
- “Derin düşünce hepsini inkar ediyordu. Derin ve sağlam düşünce, bir tek noktaya bakardı: *Ölüm.*” (Huzur, 339)
- “Sokak? Gömlek? Yürümek? Fırtına? Karların içine düşmek? Pencereyi açıp bağırarak? Komşular?” (Bİ, 94)
- “Sonra adımı da koydu: *Minnet.*” (Bİ, 140)
- “Gözleri *kısıldı, kırıldı, açıldı, süzüldü* ve bir mana ihtilali geçirdi.” (Bİ, 164)
- “Evet canı sıkılanlar sevmeyenlerdir. *Çalışmak!* Evet, ruhumuz da çalışır; evet aşk.. ruhumuzun meşgalesidir.” (Bİ, 207)
- “Ancak sokağa çıkınca adımlarını yavaşlattı, çok derin bir nefes aldı ve kendi kendine ilk sözü şu oldu: *“Fena.”*” (Bİ, 277)
- “Şimdi, adeta... Söylemeden yapamayacağım: *Seviyorsun.*” (Bİ, 291)
- “*Gitmek!..* Evet yapılacak, yaşar gibi hırsıyla yapılacak, yaşandığına göre yapılacak şey bu idi, gitmekti.” (KA, 78)
- “Ama bugün için insanlara, bu topraklarda yaşayan ve bu topluluğun kaderini paylaşan insanlar kabulü şart bir mecburiyet düşüyordu: *Karar vermek!*” (KA, 90)
- “Sonunda ayrılmaya razı oldu: *Yorulmuştu.*” (TO, 181)
- “Bütün mesele, onun yanında olabilmek, onunla birlikte nazariyesini savunabilmektir. *Değerlendirmek!*” (TO, 442)
- “İstanbul ertesi gece daha neşeli miydi? *Hayır!*” (KK, 288)
- “Galip, aynaya baktığı o anı sık sık hatırlayacak ve aklına hep aynı kelime gelecekti: *Dehşet.*” (KK, 298)

“Keloğlan’ın peşine düştünüz mü hiç? Binbir gecenin gerçekliğini sorguladınız mı? Devlin varlığından, bir dudağının yerde bir dudağının gökte olduğundan şüphe duydunuz mu? *Hayır.*” (ŞHY, 19)

“Onca şeyin üstesinden gelmiş, onca acıya direnmişim; şimdi tam ölecekken, tam kurtulacakken hepsinden, küçük elli, çakır gözlü, çıyan bir oğlanın melek dokunuşuna mı yenilecektim?

Yenilenecektim.

Yenildim.” (ŞHY, 20)

“Özlüyor mu annesini? *Hayır.*” (ŞHY, 110)

“Sonunda bana ‘hasta’ teşhisi kondu, o da rahatladı: *hiperaktifmişim!*” (Su, 128)

3.3. ESNEK SÖZDİZİMİ VE SÖZDİZİMSEL PARALELİZM İLE YAPILAN PEKİŞTİRME

Türkçede tümce içinde temel unsurlar yardımcı unsurlardan sonra gelmektedir. Kurallı cümle yapısı özne+tümleçler+yüklem şeklindedir. Ancak Türkçenin esnek sözdizimine uygunluğu sebebiyle anlamını ön plana çıkarılmak istenen unsur, cümle sonuna yaklaşma eğilimi göstermektedir. Banguoğlu bu değişime/esnekliğe *mantıkça sıra* adını vermiştir. Mantıkça sırada esas cümle vurgusunu izlemektir. *Duyuşça sıra* ise konuşanın duygularını belirtmeye yarar. Banguoğlu’na göre esnek sözdizimi daha çok duygu değeri taşıyan cümlelerde kullanılmaktadır (Banguoğlu, 1990: 532-533)

Alyılmaz, Orhun Yazıtlarında 189 adet esnek cümle örneği tespit etmiş ve genelde, vurgulanmak, belirtmek amacıyla yüklem fiile vurgulanmak istenen unsurların yaklaştırılması sonucu meydana geldiğini belirtmiştir (Alyılmaz, 1994: 306).

Esnek sözdizimi beraberinde sözdizimsel paralelizmi de getirmiştir. Atasözlerinde *sözdizimsel paralelizm* (syntactic parallelism) hakkında çeşitli araştırmalar yapan Üstünova söz konusu süreci şu şekilde izah eder:

“Edebiyatta edebi yöntem olarak benimsenen ve estetiğe hizmet eder bir araç sayılan sentaktik paralelizm, aralarında anlam ve biçim bağı olan cümlelerin birbirini çeşitli biçimde tekrarlamalarıyla gerçekleştirilir. Sentaktik kuruluşu kısmen ya da tamamen aynı olan cümleler, birbirleriyle birleşip cümleden daha büyük birimler –CBB-,

cümleler birliği meydana getirirler. Paralel cümle kuruluşları, cümleden büyük birliklerin özünü oluşturmaktadır. Bütünü oluşturan cümlelerin gramer yapıları da birbirinin aynadaki yansıması gibidir.” (Üstünova, 2002: 68)

Çeşitli araştırmacılar esnek sözdizimi ile yapılan vurgulamaların/pekiştirmelerin daha çok günlük konuşma dilinde, deyim ve atasözlerinde kullanıldığını ifade etseler de (İpek, 2009: 47) derlemde tespit edilen örneklerden yola çıkarak yazın dilinde de bu tarz pekiştirmelerin, vurgulamaların yapıldığını söylemek mümkündür. Söz konusu vurgulama yolu ile ortaya bir *kavramsal anlam* (thematic meaning) çıkmaktadır (Eker, 2010: 447).

“Yakarlardı çiftlikleri, asarlardı ağaçlara delikanlıları, alırlardı su gibi kızlarımızı kucaklarına.” (YG, 52)

“(…) Niçin kızmazsınız hocanın kafasına vurduğu için de kızarsınız sarığına vurduğu için?” diye bağırmıştı.” (YG, 61)

“Niçin hayatımı en manasız şekilde budalaca yaşadıysam, niçin eğlendiysem, niçin içtiysem, niçin evlendiysem. Zamanı öldürmek için. Yaşamak için; çürümek için!” (Huzur, 314)

“Piyangoda iki, nihayet üç şans vardır: Ya dolu, ya boş çıkar; dolu çıkarsa ya çok az, ya az çıkar. (...) Dolu? dolu, boş? boş; çok az? az.” (Bİ, 292)

“Dinç mi dinç, genç mi genç bir beden, eşine çok az rastlanan bir kafa... evleneli yıl olmamış, bugün yarın çocuk bekleyen bir adam! Türkse Türk, hem de en katıksızından, müslümansa müslüman, hem de en inanmış ve en bileninden!..” (KA, 256)

“Fire? Fire elbette verilecekti ve veriliyordu. Sarsıntı? Fireler elbette sarsıntılara sebep olacaktı ve oluyordu. Anlaşmazlıklar? Bir mesele etrafında yüzbinlerce insan toplansın da anlaşmazlıklar çıkmasın mümkün müydü? Elbette anlaşmazlıklar çıkacaktı ve çeşit çeşit, hem de birbirinden çetin anlaşmazlıklar vardı.” (KA, 310-311)

4. BÖLÜM

YAZIMSAL PEKİŞTİRME (*TİPOGRAFİK PEKİŞTİRME*)

4.1. NOKTALAMA İŞARETLERİ VE İTALİK KARAKTER İLE YAPILAN PEKİŞTİRME

Yazımsal unsurların en önemlisi, aynı zamanda en yaygını olan noktalama işaretleri; sözcüklere ve tümcelere sözcüklerin, kuralların gösterdiği anlamlardan başka çeşitli nedenlerle duygu, imge, ses, hatta anlam değeri katan imler olarak nitelendirilmiştir (Gencan, 1979: 559).

Öncelikli amacı ‘karışma’yı önlemek olan noktalama işaretleri Batı’da matbaanın yaygınlaşmasına paralel olarak kendisine geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Noktalama, Türk yazınında Tanzimat ile yaygınlaşmış olsa da Köktürk ve Yenisey Yazıtlarında iki nokta üst üste (:) sözcükleri birbirinden ayırma, satır sonu gösterme ve bazen de öbek oluşturma işlevli kullanılmıştır. Bu işaret Uygur metinlerinde ise yan yana iki nokta şeklinde olup metinde tümceleri ayırma görevini üstlenmiştir. Ayrıca Uygur metinlerinde nokta ve ikiden fazla nokta da kullanılmıştır. Mani çevresi metinlerinde ise bu noktalar kırmızı renkte olmakla beraber kimi metinlerde ise kırmızı bir daire içinde yer almaktadırlar. Bunların dışında kimi manzum metinlerin dize aralarında ‘ayırıcı’ işlevli bazı işaretler kullanılmış, harekelendirme yapılmıştır (Atasoy: 2010: 825-826).

Noktalama işaretleri içinde pekiştirme amaçlı kullanılanlar tırnak ve tek tırnak işareti olmuş, bu işaretler noktalandığı sözcük ya da söz öbeğine dikkat çekmek sureti ile söz konusu sözcük veya öbeği pekiştirmiştir.

Gencan hazırlamış olduğu dilbilgisinde, tırnak işaretinin alıntılama dışında okuyucunun dikkatini çekmek üzere kullanıldığını dile getirmiştir (Gencan, 1979: 557-567).

Batı’da tırnak işaretini vurgu amaçlı kullanan ilk kişi Goethe (1749-1832) olurken, Türk yazınında ise vurgulama, dikkat çekme adına Şinasi, Şair Evlenmesi

ve Ruznāmçe-i Ceride-i Havādis adlı eserlerinde tırnak ve yay işaretini kullanmıştır (Atasoy, 2010: 846-848).

Her ne kadar Yazım Kılavuzu (Türk Dil Kurumu, 15 Ekim 2013) tek tırnak ile tırnak işaretini işlev bakımından birbirinden ayırsa da derlemden edindiğimiz veriler eşliğinde her iki işaretin de aynı işlevde kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu işaretleri pekiştirme ve vurgu amaçlı kullanan yazarlar işaretledikleri sözcük veya söz öbeğini kimi zaman italik yazma eğilimi göstermişlerdir. Kimi zaman da vurgu amaçlı sadece italik yazıma başvurmuşlardır.

4.1.1. Tırnak İşareti Kullanımı

“Hele Hilmi Bey’in “rüşvet” damgasını vurup ikrahla başını çevirdiği hediyeleri reddetmek kadar budalalık tasavvur olunur muydu?” (İEK, 163)

“Çünkü *“hep veya hiç”*i biz dahi biraz kendimizde derinleştirdik mi, terazi muvazenesinden kıl kadar uzaklaştı mı unuttur, azapların, aldatıcı hayallerin, ümitlerin, pişmanlıkların dünyası başlardı.” (Huzur, 402)

“Beni sinemaya göndermeyen babamın hadislerine ve tefsirlerine isyanım bir *“his”* değil mi? Haritada hiç yokken, bir gün dolup taşarak evi bırakıp gitmenin saiki bir *“his”* değil mi? Böyle daha ne vakalar...” (Bİ, 105)

“Salih yutmaya hazırlandığı lokmayı üç beş defa daha çiğnedi. Demek *“sizinkiler”*? ” (KA, 23)

“Ben, benim, bana, benden... ama bir de bakarsın tabanca senin, nişan alan sen, tetiğe basan yine sensin de ortada sen yoksun, her şeyin bir *“emir”*, bir *“kumanda”* oluverdiği an gelmiştir ve sen artık elindeki tabancadan farksızsın.” (KA, 259)

“Mesela *“birlik”*; yine mesela *“nifak”*.” (KA, 110)

“Bu askerin *“ben”* olacağı sonucunu çıkarmak için de.” (KK,291)

“(…) İstanbul sokaklarının da artık *“kendisi olamayan”* talihsiz bir şehrin sokaklarına dönüşeceğini anlatırken ve başka şehirlerin alanlarını, parklarını, kaldırımlarını tehdit eden (...)” (KK, 400)

“Karanlık aynada kendisiyle karşılaşılabılır. Eğer aynanın karşısında *“hiçbir şey”* varsa, aynada da *“hiçbir şey”* vardır. *“Hiç”*i *“var”* yapmayı beceren bu kudret, aynanın zamansız, boyutsuz, sınırsız *“tekrar”* hüneridir.” (ŞHY, 205)

4.1.2. Tek Tırnak İşareti Kullanımı

“Bunu yapmadım da değil: Üzerinde üç taş oynayan laciverdimsi bir mermerin üzerindeki taşların duruşu hakkında yorum yapar gibi, “Cami duvarına yaslanan ben, *O* olmak istiyor,” diyordum kendi kendime. Kısılandıği ‘*O*’na ulaşmak istiyor bu adam. ‘*O*’ ise kendisini taklit eden ‘ben’in uydurduğu bir şey olduğunu bilmezlikten geliyor. Bunun için zaten ‘göz’ün bakışında o güven var. ‘*O*’ cami duvarına yaslanan adam kendine ulaşsın diye ‘göz’ü yarattığını da unutmuş gibi, ama bu belli belirsiz gerçeğin farkında duvara yaslanan adam. Bir hamle yapıp eğer, ‘*O*’na ulaşılır da, ‘*O*’ olursa, o zaman, ‘göz’ hem açmazda ya da tam anlamıyla boşlukta kalacak, hem de ... vs. vs.” (KK, 110)

“Yazının içindeki o ‘*gözükmeyen*’, ‘*gizli*’ anlamı çıkarmak için yapılması gereken şey, yazıyı yalnızca inançla okumaktı.” (KK, 195)

“(…) çünkü: ‘*Gerçek*’ olmak istiyormuş; bir bölge değil.” (KK, 291)

“İşte, beklenen Kurtarıcı, ‘*O*’ ya da Mehdi, okuyucuların, mutsuzların, hikaye meraklılarının esrarın derinliklerine gömüldükçe kayboldukları bu noktada ‘*zuhur*’ edecekti.” (KK, 295)

“(…) eli kendiliğinden pencerenin kulpuna uzandı; oraya bakmak istiyordu, apartman aralığına, ‘*karanlık*’ denen o yere, bir zamanlar kuyunun olduğu yere.” (KK, 300)

“(…) bütün Türk milleti, şimdi olduğu gibi o sıralarda da bir ‘*Kurtarıcı*’ bekliyordu.” (KK, 306)

“ ‘*Rüya*’ denen hayatın tam orta yerinde, çamurlu şehrin apartman ormanı içinde, karanlık sokaklar daha karanlık suratlar arasında bir yerde.” (KK, 339)

“ ‘*Esrar*’ dediğin şey, bunu anlamadan anlamandı, anlamadan bu gerçeği yazman.” (KK, 358)

“(…) bana dehşet verecek kadar ‘*ben*’ olabilen bu mutsuzlarla dostluk bile kurmuşumdur. Çok büyük ülkedir İstanbul, anlaşılmaz bir ülke.” (KK, 383)

“(…) etkilendiği kitaplarla boğuştuğu gecelerin birinde, pencerelerinin ‘*Batılılaşmış*’ pancurları arasından geniş bahçeyi kaplayan karı ve ayışığını seyrettiği bir akşam, Şehzade, vermekte olduğu savaşın aslında kendi savaşı değil, yıkılmakta olan Osmanlı Devletine kaderleri bağlanmış milyonlarca talihsiz savaş olduğunu anlamıştı.” (KK, 396)

“Katil toplumumuzu ‘*destabilize*’ etmek isteyen dış güçlerin yolladığı bir piyonda (…)” (KK, 421)

“Demek ki, ‘UYUM’ denen o ne olduğu belirsiz şeye ‘suz’ eki ekleyince ortaya çıkan ‘UYUMSUZ’un iyi ya da kötü bir anlama dönüşmesi tamamen kişinin kendisine kalıyordu.” (Su, 102-103)

“Sonunda bana ‘hasta’ teşhisi kondu, o da rahatladı: hiperaktifmişim!” (Su, 128)

“Bunda bir problemim yok. Sonra, kendine benzemeyen ‘başka’sını anlamak iyidir, hoştur, sevaptır, diyorum.” (Su, 216)

“Oysa kırk yaşına çok yaklaştığı yerde, kendi kuşağı ve öncesinde gençliğin en önemli meselelerinden biri, ‘ne pahasına olursa olsun, en kısa zamanda kendi ayakları üzerinde durabilmek, kendi hayatını kurmak’tı.” (Su, 225)

4.1.3. İtalik Karakter Kullanımı

“İnsanın bu ülkede kendisi olmasının ne kadar zor olduğunu *biz* de biliyoruz.” (KK, 419)

“Haa, bir de ‘namus cinayetleri’ne ‘erkek cinayetleri’ adını verecekmişmiş!” (Su, 8)

“Şaman denir- *miş*.” (Su, 58)

“(…) Bu yüzden Aleviler, Kam/anlar gibi kadın ve erkek yan yana semah eder, döne döne dua ederler-*miş*,” dedi tane tane ve usul usul...” (Su, 60)

4.2. YAZIMSAL SAPMA İLE YAPILAN PEKİŞTİRME

Yazımsal unsurlardan bir diğeri de ise Aksan’ın “sözcüklerin ses ve biçim özelliklerinde, gerek sözdizimi açısından niteliklerinde bilinçli olarak değişikliklere gitme, gerekse dilde bulunmayan yeni sözcük ve anlatım biçimlerini kullanma eğilimi” şeklinde tanımladığı ve Batı literatüründeki karşılığı *deviation* olan *sapmalar*dır (Aksan, 2006: 166).

Özünlü, Leech’in (1936-) sapma sınıflandırmasından yola çıkarak; sesbilimsel, sözcüksel, dilbilgisel, anlamsal ve yazımsal olmak üzere beş başlık altında sapmaları irdelemiştir (Özünlü, 2001: 142). Özünlü şiirde meydana gelen yazımsal sapmalar için de şu ifadeleri kullanmıştır:

“Şiirin yazı düzeninde olan değişiklikler bu tür sapmaları içermektedir. Dizeler içindeki sözcüklerin arasındaki olağandışı boşluklar ve bazen dizeler arasındaki olağan olmayan sıralamalar da yazı düzeni sapmalarını belirtir.” (Özünlü, 2001: 142-143)

ÖzünlÜ'nün bahsetmiş olduğu şiirin yazı düzeninde meydana gelen sapmalar, sadece manzum eserlerde değil, düz yazıda da bu tür sapmalar meydana gelmiştir. Derlemdeki kuralsız yazımları (sözcükler arası olağan dışı birleŐimler, boşluklar, ikon değeri taşıyan büyük harf kullanımları, diyagramlar ve kısa çizginin (-) genel işlevi dışında kullanılması) *yazımsal sapma* olarak değerlendirmek ve yazarın bunu vurgulama, anlamı pekiştirme amaçlı kullandığını söylemek mümkündür.

“*ŞİMDİ* Orhan'dan ayrıldım! Orhan' Orhan'dan, Orhan'ın, Orhan'a, Orhan...” (Bİ, 349)

“D a y a n d ı k ç a d a d e r l e n i p t o p a r l a n ı r ız.” (KA, 165)

“Kimi avcı biçimi, kimi yarım ağlı, kimi tam ağlı pantollu, b a z ı s ı k ü l o t u n a d o l a k s a r m ı Ő, bazı s ı y ü n ç o r a b ı n ı ç e k m i Ő, bir kısmı da çıplak ayağına çarık veya yemeni geçirmişti.” (KA, 169)

“Siz birbiriniz renksizkokusuztatsıztuzsuzlaŐtırır s ı m ız.” (TO, 100)

“BinzorluklayeŐtirdiđimizdeđerler göndeririz; dışülkelerdeçalıŐanyabancılaristatistiđiđi göndeririler. Gerçekinsanlarımızı göndeririz, bizeordanmektup gönderirler.” (TO, 112)

“Bu-akşam-ona-evlenme-teklif-edeceğim-nasıl-olur-daha-elini-bile-tutmadım sorunu nasıl çözüür öğretmenim?” (TO, 115)

“SevgininarkadaŐlarıylatmahobisi baŐladı.” (TO, 125)

“AŐkla oynarım: Ogüzeldudaklarımızasahipolabilirmiyim oynarım.” (TO, 135)

“Anneleri-babaları-teyzeleri-amcaları- altıaydabir sevgililerihaklısınızbeyefendileri vardır onların.” (TO, 139)

“KapıcıkılıklısilindirŐapakalılarda kalmıŐtık.” (TO, 154)

“Kendilerinefransızcaisimtakılanlar için ne söylense yeri ydi.” (TO, 226)

“İstiyorum ki, bu oyunu seyrettikten sonra, çocuklarımı son-derece-rahat-ve-yaylı-bebek-arabalarında park yolları boyunca gezdiren bütün mutlu-genç-ve-dirici çiftlerden, emekli-ikramiyesi-ne yağacağını-düşünen aksačlı cimri ihtiyar karıkocalara kadar her çeŐit kusuru-bakmayın-geç-kaldım-müsaade-edin-geçelimler, artık hiçbir dilenciye sadaka vermeden geçemesin.” (TO, 285)

“Hiçöyleseyolurmucanım oyunu.” (TO, 451)

“Şaman denir- miş.” (Su, 58)

“(...) Bu yüzden Aleviler, Kam/anlar gibi kadın ve erkek yan yana semah eder, döne döne dua ederler-miş,” dedi tane tane ve usul usul...” (Su, 60)

4.2.1. İkonik Pekiştirme

Yazımsal sapmaya dahil olan kimi tipografik düzenlemelerin de ikon etkisi yaratarak, ikonlaştırılan biçimin okuyucu zihninde pekiştirilmesi söz konusudur. Akşehirli, ikon kavramına dair ‘Gittik,gördük’ örneği üzerinden yaptığı açıklamada, söz konusu sözcenin ikonik diyagram olduğundan bahsederken ikonik diyagramın, nesnelere ya da olaylar arasındaki benzerlik ilişkisinden meydana geldiğini belirtir. Bu sözcenin eylemlerinin şeklen benzerliği ikonik olarak işaret ettiği eylemler arasındaki benzerliği de akla getirmektedir. Akşehirli’ye göre prozodi, kafiye, metinsel anlatım, tipografik düzenleme gibi unsurlar ikonik özelliklerden olup, bu özelliklerin algılanması, anlamla onun şekli arasında bağlantı kurabilen yorumlayıcıya bağlı bir durumdur (Akşehirli, 2004: 80-81). Tipografik bir unsur olan italik yazımın da bir tür ikonlaştırma, dizgede diğer sözcük/söz öbeklerinden farklılaştırma amaçlı kullanıldığını söylemek mümkündür.

“*ŞİMDİ* Orhan’dan ayrıldım! Orhan’ Orhan’dan, Orhan’ın, Orhan’a, Orhan...” (Bİ, 349)

“*Kelimeler*, albayım, hangi anlama geliyor?” “Efendim?” “*KELİMELER!* Albayım. “Hangi anlamda kullanıyoruz onları?” “Hangi *kelimeler* Hikmet?” (TO, 101)

“Ben *ÖLÜM* sembolüğü olduğum için, siyah elbisenin üstüne beyaz iskelet çizdirdim.” (TO, 146)

“*ÖLÜM* Allahın emri olduğu için, ondan korkmuyorlar da, *KITLIK*’tan korkuyorlar. Sivas ekibinden Veysel, iki numaralı *KITLIK* atlısını, Durmuşların Recep’e benzetiyor. (TO, 147)

“Biz HAYAT’ın karşısında dört numaralı *ÖLÜM* atlısını oynatmağa çalışırız. *ÖLÜM*’le oynamağa çalışırız; bırakmazlar.” (TO, 150)

Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.

Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.

Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.

Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.

Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.

Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.

Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum.

Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. Kayboldum. (ŞHY,89)

“Zilin çınının ardında kızımın yumuşacık sesi duyulur *anneaçkapıybengeldim*. Ne ıslık ne de küçük çın. *Anneaçkapıybengeldim*. *Anneaçkapıyibenölmedim*. *Anneaçkapıyibimölmedi*. *Anneaçkapıyibizgeldik*.” (ŞHY, 108)

“Hem neden o torununDU, falan diye Dİ’li geçmiş anlatmalar Ayten?” (Su, 7)

“SU kaybolmaz. SU döner. SU dolaşır. SU akar. SU gezer. SU uçar. SU yağar. SU uyur. Ve SU bilir.” (Su, 79)

“Kurtuluş kaçmakta değil. Kurtulmak için sizin bizzat SU’yun nereden kaynaklandığını bulmanız gerekiyor. Bunu da ancak siz bulabilirsiniz! SU kaynağını bulunca boşuna akmasını önleyeceksiniz. O zaman hem kendinizi, hem beni kurtaracaksınız. Suyu ziyan etmek günahdır. Şamanlığımızdan Anadolu’ya yadigar kadim geleneğimizde bu böyledir: SU kutsaldır... SU... SU... SU...” (Su, 84)

SONUÇ

Bağlam odaklı inceleme sonucu derlemeden elde edilen verilerden hareketle Türkçede pekiştirmenin anlamsal, sözdizimsel ve yazımsal (tipografik) olmak üzere üç alanda meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Anlamsal pekiştirme aynı anlama gelen sözcükleri yineleme, ortak anlam alanına mensup kelimeleri bir arada kullanma, karşıt anlamlı sözcükleri bir arada kullanma ve sözde soru şeklinde yapılmaktadır. Aynı anlama gelen sözcük yinelemeleri, tümce içindeki görevlerine bağlı olarak ad, sıfat ve belirteç yinelenmesi olarak alt başlıklara ayrılmaktadır. Söz konusu sözcüklerin yinelenmesi bağlama pekiştirilmiş bir anlam katmıştır. Ortak anlam alanına mensup sözcükler ise yazar tarafından okuyucu zihninde bir tablo resmetmek adına seçilmiş sözcükler olup, onların bağlamda ustaca bir arada kullanımı pekiştirilmiş bir anlam alanı yaratmaya neden olmuştur. Anlamsal pekiştirmenin bir diğer ayağı olan karşıt anlamlı kelimelerin kullanılması ile yazar iki zıt kutbu bağlama dâhil ederek okuyucu zihninde pekiştirilmiş bir alan meydana getirmeyi amaçlamıştır. Bu kategorideki bir diğer başlık ise sözde soru kullanarak pekiştirilmiş bir anlam alanı yaratmaktır. Yazar, cevabını bildiği kimi soruları okuyucuya yönelterek söz konusu durum üzerinde daha çok düşündürmek istemiştir.

Pekiştirmenin meydana geldiği bir diğer yer ise sözdizimidir. Sözdizimsel pekiştirmelerin büyük bir çoğunluğunu birebir yinelemeler oluşturmaktadır. Aynı anlama gelen sözcük yinelemesinden farklı olarak birebir yinelemelerde yazar tarafından belirlenen tümce, söz öbeği, sözcük ve kimi eklerin bağlamda yinelenmesiyle pekiştirilmiş bir anlatıma ulaşılmıştır. Sözdizimsel pekiştirmenin diğer bir türü ise eksilteli cümle ile yapılan pekiştirmedir. Yazar sadece bir sözcük veya söz öbeği ile kurduğu tümceler ile bağlam anlamını pekiştirmeyi amaçlamıştır. Üçüncü ve son başlığı ise esnek sözdizimi ve sözdizimsel paralelizm ile yapılan pekiştirmeler oluşturmaktadır. Türkçe esnek sözdizimine meyilli bir dildir. Onun bu özelliği atasözlerinde de karşılaştığımız paralel yapılar ile yazar tarafından bağlama pekiştirilmiş bir anlam alanı kazandırılmıştır.

Anlamsal ve sözdizimsel pekiştirmeden farklı olmak üzere bir de yazımsal (tipografik) pekiştirme söz konusudur. Yazar, kullanmış olduğu dilden farklı olarak baskıya ait kimi unsurlarla da pekiştirme yapmıştır. Bunlardan ilki noktalama işaretleri ve italik yazımla yapılandır. Tırnak, tek tırnak işareti ve italik karakter kullanımı ile yazar vurgulamak istediği sözcük, söz öbeği veya tümceyi söz konusu işaretler ile bağlamdaki diğer unsurlardan ayırarak anlamı pekiştirmiştir. Yazımsal pekiştirmenin son başlığı ise yazımsal sapma yolu ile yapılanlardır. Daha önce şiir dilinde incelemeleri de yapılan yazımsal sapma ile yazar olağan dışı kullanımlar eşliğinde okuyucunun dikkatini çekmeyi amaçlamıştır. Kimi zaman ise tamamen büyük harflerden oluşan kelimeler kullanarak ikonik pekiştirme yoluna da gitmiştir.

KAYNAKÇA

- Ağakay, M. A. (1952). "Soru Cümleleri Üzerine", *Türk Dili*, Sayı 12, ss. 683-684.
- Ağca, F. (2010). *Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Aksan, D. (2006). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınları, Ankara.
- Akşehirli, S. (2004). *Temel Anlambilim (Semantik) Kavramları Üzerine Bir İnceleme*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Y. Lisans Tezi), İzmir.
- Akşehirli, S. (2011). "Söz Edimleri Kuramı Kurgusal Anlatı Metinlerinde Söz Aktarımı", *Turkish Studies*, Sayı: 6/2, ss. 143-162.
- Altınörs, A. (2010). "Düşünce ve Dil Arasındaki İlişkiye Descartes'ın Yaklaşımı" *Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 28 /1, ss.389-401.
- Alyılmaz, C. (1994). *Orhon Yazıtlarının Söz Dizimi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Atasoy, F. O. (2010). "Noktalama İşaretlerinin Tarihi", *Turkish Studies*, Sayı: 5/12 Spring, ss. 823-861.
- Austin, J. L. (1990). *How to Do Things With Words*, Oxford University Press, Oxford.
- Aydemir, İ. A. (2010). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Bahramian, A. , Azarnoosh, A. ve Poor, Daryoush M. (2012). "Abū al-Aswad al-Du'alī", *Encyclopaedia Islamica*, (Çevrimiçi)
http://www.pauyonline.brill.nl/entries/encyclopaedia-islamica/abu-al-aswad-al-duali-COM_0044, 19 Ekim 2012.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Başkan, Ö. (2003). *Lengüistik Metodu*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi (Tasnif Denemesi)*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Bravo, H. (2010). “Locke’un Soyut Genel İde Anlayışı”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı: 10, ss. 95-115.

Campbell, L. (2002). “The History of Linguistics”, *The Handbook of Linguistics*, Blackwell Publishers Ltd, ss. 81-96.

Campbell, L. ve Poser, J. W. (2009). “The Beginning of Comparative Linguistics”, *Language Classification History and Method*, Cambridge University Press, ss. 13-31.

Cevizci, A. (2010). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay. , İstanbul.

Cook, R. T. (2009). *Dictionary of Philosophical Logic*, Edinburgh University Press, Edinburgh.

Delice, H. İ. (2007). *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

Eker, S. (2010). *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.

Encyclopædia Britannica,

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/473709/pragmatics>, 20 Aralık 2012.

Encyclopædia Britannica, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/56388/Jan-Niecislaw-Baudouin-de-Courtenay>, 8 Ocak 2013.

Encyclopædia Britannica,

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/559002/speculative-grammar>, 26 Aralık 2012.

Ergin, M. (2004). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayım, İstanbul.

Falk, J. S. (2004). “Sapir, Edward”, *Encyclopedia of Linguistics*, Cilt 2, Ed. Philipp Strazny, Routledge Pub. , New York, ss.924-926.

Fidan, D. (2007). *Türkçe Ezgide Duygudurum ve Söz Edimi Görünümü*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara.

Fujiki, M. ve Brinton B. (2003). *MIT Encyclopedia of Communication Disorders*, Cambridge.

- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- Grice, H. P. (1975). “*Logic and Conversation*”, *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*, Academic Press, New York, ss. 41-58.
- Günay, V. D. (2007). *Sözcükbilime Giriş*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Hamp, E. P. , Ivić, P. ve Lyons S. J. (2012). “Linguistics”, *Encyclopædia Britannica*. (Çevrimiçi) <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/342418/linguistics>, 8 Kasım 2012.
- Hegirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara.
- Hovdhaugen, E. (1982). *Foundations of Western Linguistics From the beginning to the end of the first millennium, A. D. , Oslo*.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- İpek, B. (2009). *Türkçede Pekiştirme Edatları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Elazığ.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karahan, L. (2004). *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kaye, A. S. (2004). “Whorf, Benjamin Lee”, *Encyclopedia of Linguistics*, Cilt 2, Ed. Philipp Strazny, Routledge Pub. , New York, ss.1177-1179.
- Kelly, L. G. (2002). *The Mirror of Grammar Theology- Philosophy and The Modistae*, John Benjamins Publishing Company, Philadelphia, USA.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay. , Ankara.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Labov, W. (2007) . "Transmission and diffusion", *Language*, Cilt 83, ss. 344–387.
- Levinson, S. (2000). *Presumptive Meanings*, MIT Press, Cambridge.

- McGee, T. (2000). “Scaliger, Julius Caesar (1484-1558)”, *Renaissance & Reformation 1500-1620: A Biographical Dictionary*, Ed. Jo Eldridge Casey, Greenwood Press, Westport, USA, ss. 1983-1993.
- Mehmedoğlu, A. (2013). “Türkiye Türkçesinde Cümlelerin Yapılarına Göre Sınıflandırılması Üzerine”, *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Cilt III, ss. 3077-3112.
- Naskali, E. G. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara.
- Ozil, Ş. (1999). “Leonard Bloomfield 1887-1949” , *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, Ed. Berke Vardar, Multilingual Yay. , İstanbul, ss.66-68.
- Özçelik, S. ve Erten, M. (1999). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Set Matbaacılık, Diyarbakır.
- Özünlü, Ü. (2001). *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Rifat, M. (2008). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları 1.Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Rodriguez, B. (2004). “Modern Linguistics”, *Encyclopedia of Linguistics*, Cilt 2, Ed. Philipp Strazny, Routledge Pub. , New York.
- Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in The Philosophy of Language*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Searle, J. R. (1989). *Expression and Meaning*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Stalnaker, R. (1999). *Pragmatics: Critical Concepts*, Routledge, London, ss. 55-70.
- The Stanford Encyclopedia of Philosophy,
<http://plato.stanford.edu/entries/pragmatics/>, 15 Ocak 2013.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- Torun, Y. (2007). “Türkiye Türkçesinde Tekrarlı Bağlaçların Oluşturduğu Bağlama Gruplarının Söz Dizimdeki Kullanımları Üzerine”, *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, ss. 503-510.

Turan, Ü. D. (2011). “Edimbilim I”, *Genel Dilbilim II*, Ed. A. Sumru Özsoy ve Zeynep Er Emeksiz, Anadolu Üniversitesi Yay. ,Eskişehir.

Türk Dil Kurumu,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187:Noktalama-Isaretleri-Aciklamalar&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132, 15 Ekim 2013.

Üstüner, A. (2003). *Türkçede Pekiştirme*, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ.

Üstünova, K. (2002). *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Üstünova, K. (2003). “Eksik Tekrar”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı: 5, ss. 179-186.

Üstünova, K. (2010). *Dil Bilgisi Sorunları*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Vardar, B. (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Woods, C. (2006). “Bilingualism, Scribal Learning, and the Death of Sumerian” *Margins of Writing- Origins of Culture*, Chicago, ss. 91-120,

Yavuz, M. (1988). “İbn Cini ve Arap Gramerindeki Yeri”, *Şarkiyat Mecmuası*, No: VIII, İstanbul, ss. 245-265.

Yetkiner, N. K. (2009). *Çeviribilim Edimbilim İlişkisi Üzerine*, İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Yılmaz, E. (2013). “mI Sadece Bir Sorulama Ögesi midir?”, *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Cilt IV, TDK Yayınları, Ankara, ss. 4781-4797.

TARANAN ESERLER LİSTESİ

TO: Atay, O. (2013). *Tehlikeli Oyunlar*, İletişim Yayınevi, İstanbul.

İEK: Ayverdi, S. (1973). *İbrahim Efendi Konağı*, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul.

KA: Buğra, T. (1963). *Küçük Ağa*, Yağmur Yayınları, İstanbul.

YG: Güntekin, R. N. (1945), *Yeşil Gece*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul.

TO: Pamuk, O. (1990). *Kara Kitap*, Can Yayınları İstanbul.

Bİ: Safa, P. (1999). *Biz İnsanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

ŞHY: Söğüt, M. (2012). *Şahbazın Harikulade Yılı 1979*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Huzur:Tanpınar, A. H. (2013), *Huzur*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

SAÖ: Tekin, L. (2013). *Sevgili Arsız Ölüm*, İletişim Yayınları.

Su: Uzuner, B. (2012). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su*, Everest Yayınları, İstanbul.

TERİM DİZİNİ

<i>açıklayıcılar</i>	(expressives)
<i>ad aktarması</i>	(metonymy)
<i>american yapısalcılığı</i>	(american structuralism)
<i>anlam alanı</i>	(semantic field)
<i>anlamlandırma edimi</i>	(rhetic act)
<i>ardıneleme</i>	(epistrophe)
<i>artık bilgi</i>	(redundancy)
<i>bağlaç yinelemesi</i>	(polysyndeton)
<i>bağlam</i>	(context)
<i>basamaklı karşıt anlamlılık</i>	(antonymie scalaire)
<i>berkitme</i>	
<i>biçim</i>	(öncül)
<i>biçimbirim</i>	(morfem)
<i>bildiriciler</i>	(declarations)
<i>cevap beklemeyen soru tümcesi</i>	(percontatio)
<i>cevap bekleyen soru tümcesi</i>	(interrogatio)
<i>çağrışımsal alan</i>	(associative field)
<i>çift anlamlı</i>	(antanaclasis)
<i>çiftdillilik</i>	(bilingualism)
<i>çok ekli yineleme</i>	(polptoton)
<i>dahili biçim</i>	(inner form)
<i>dalga teorisi</i>	(wave theory)
<i>davranış belirticiler</i>	(behabitives)
<i>deyimsel anlam</i>	(idiomatic)

<i>deyişbilim</i>	(stylistics)
<i>dış bağlam</i>	(context)
<i>dikey eksen</i>	(paradigmatic axis)
<i>dillendirme edimi</i>	(phatic act)
<i>dilsel görecelik</i>	(linguistic relativity)
<i>dolaylılık</i>	(indirektivität)
<i>durum/tarz prensibi</i>	(manner)
<i>duyuşça sıra</i>	
<i>düzsöz edimleri</i>	(locutionary act)
<i>edimbilim</i>	(pragmatics)
<i>edimsel</i>	(performatives)
<i>edimsözler</i>	(illocutionary act)
<i>eksik tekrar</i>	
<i>eş gönderim</i>	(coreference)
<i>eş söz</i>	(tautology)
<i>etkisözler</i>	(perlocutionary act)
<i>evrensel dilbilgisi</i>	(universal grammar)
<i>genel şimdiki zaman</i>	(duratives präsens)
<i>genelleştirilmiş tartışmalı sezdirim teorisi</i>	(GCI)
<i>göndergeselcilik</i>	(referentialism)
<i>göstergebilim</i>	(semiotic)
<i>ifade</i>	(utterance)
<i>ikizleme</i>	(gemination)
<i>ikonik</i>	(iconic)
<i>iletişimsel niyet</i>	(meaning-intention)

<i>işaret etme fonksiyonu</i>	(deictic function)
<i>kanıtsallık</i>	(evidentialität)
<i>kapalı soru</i>	
<i>karar belirticiler</i>	(verdictives)
<i>karşıtlık</i>	(antonymie)
<i>kavramsal anlam</i>	(thematic meaning)
<i>kesinlemeler</i>	(assertives)
<i>kıvrımlı yineleme</i>	(anadiplosis)
<i>kiplik</i>	(modality)
<i>kullanım belirticiler</i>	(exercitives)
<i>kuramsal dilbilgisi</i>	(speculative grammar)
<i>mantıkça sıra</i>	
<i>mentalizm</i>	(mentalism)
<i>nöbetleşme</i>	(<i>alternation</i>)
<i>odaksıl şimdiki zaman</i>	(fokales präsens)
<i>önyineleme</i>	(anaphora)
<i>paralel yineleme</i>	(symplace)
<i>pekiştiriciler</i>	(constatives)
<i>retorik soru</i>	(rhetorical question)
<i>sapma</i>	(deviation)
<i>serimleyiciler</i>	(expositives)
<i>sesbilgisel nöbetleşmeler</i>	(phonetic alternations)
<i>sesbirim</i>	(phoneme)
<i>seslendirme edimi</i>	(phonetic act)
<i>sesletim</i>	(grapheme)

<i>sezgisel</i>	(heuristic)
<i>sıfır tekrar</i>	
<i>soru tümcesi</i>	(interrogative sentence)
<i>söylem analizi</i>	(discourse)
<i>söyleyiş</i>	(utterance)
<i>söyleyiş ötesi</i>	(beyond saying)
<i>söz edimleri şeması</i>	(the speech act schema)
<i>sözde soru</i>	
<i>sözdizimsel paralelizm</i>	(syntactic parallelism)
<i>sözlüksel olumsuzluk</i>	(lexical negation)
<i>tırmanma</i>	(climax)
<i>tipografik</i>	(typographic)
<i>tümel</i>	(universal)
<i>uçlar karşıt anlamlılığı</i>	(antonymie polaire)
<i>üretici dilbilgisi</i>	(generative grammar)
<i>varsayılan edininim</i>	(background assumption)
<i>yatay eksen</i>	(syntagmatic axis)
<i>yinelem</i>	(anaphora)
<i>yönlendiriciler</i>	(directives)
<i>zıt koşut yineleme</i>	(epanalepsis)
<i>zıt yapılı yineleme</i>	(chiasmus)
<i>zorlayıcılar</i>	(commissive)

